

LUDUS

POZORIŠNE NOVINE • BROJ 209 • DECEMBAR 2022 • GODINA XXXI • CENA 150 DINARA

Ilustracija: Jugoslav Vlahović

- HRONIKA
- U DUHU TURBULENTNOG VREMENA
U KOME ŽIVIMO
- TRI DECENIJE ZID TEATRA
- JESEN U VOJVODANSKIM POZORIŠTIMA
- ODBRANA I ZAŠTITA DRAMSKOG PISCA
- PARČE HLEBA, PARČE NEBA
- POZORIŠTA ZA DECU NA
PROSCENIJUMU TEATARSKOG ŽIVOTA
- POLA VEKA „PINOKIJA“

Intervju:
DANICA MAKSIMOVIĆ I MILOŠ LOLIĆ
VIDA OGNJENOVIC
MIODRAG MIKI KRSTOVIĆ
FRANK KASTORF
IRENA POPOVIĆ DRAGOVIĆ
SLOBODAN BEŠTIĆ
MARKO GRABEŽ
KRISTINA SAVKO

Uvodnik...

*P*rošli broj Ludusa bio je posvećen tridesetogodišnjici izlaženja lista. Na izvestan način proteže se to i u ovom broju, kroz nekoliko reprinta manjih tekstova i upečatljivih ilustracija iz Ludusa posvećenih jubilejima – desetogodišnjici i dvadesetogodišnjici.

Čitam tekst Feliksa Pašića pisan krajem 2002., publikovan u broju koji obeležava prvi deset godina. Veli, kad su počinjali, rat je plamteo u regionu. Dok pišem ovaj uvodnik plamti rat u Evropi.

Kaže Feliks, „trudili smo se da rat ne primećuješu“, a da se „prema inflaciji odnosimo sa ravnodušnošću“. Mi danas breme onoga što rat donosi pokušavamo da nosimo, između ostalog, tražeći snagu u pozorištu, a dugogodišnje duboke rane od uboda koje su nam naveli očnjaci bede nosimo gotovo utruvnuši na bol.

Napominje Feliks zatim kako se život mešao u pozorište i obrnuto, te da u tim nemirnim trenucima nije bilo lako razaznati šta kome pripada, pozorište stvarnosti ili stvarnost pozorištu.

Mi smo danas svedoci da je pozorište – sa ropcem za sopstveni opstanak – prava stvarnost kojoj ne fali smisla, pa ni lepote, a da je ono što zovemo stvarnošću poprimilo oblik jeftine, otrovnje groteske koja ispostavlja visoku cenu, i najlošijeg teatra.

Pa ipak, što bi rekao Ljubomir Simović, u Šopanovićima, ta pozorišna zavesa krije bedu skuplju od zlata.

Kada ovaj broj bude izasao u toku će biti izložba povodom Ludusovog jubileja, koja je trebalo da bude otvorena početkom novembra, ali je iz objektivnih razloga pomerena za 7. decembar. A na stranicama ovog broja Ludusa čitaocu čekaju čuveni Kastorff, Miki Krstović, Marko Grabež, Miloš Lolić i Danica Maksimović, Vida Ognjenović, Slobodan Bešić, Kristina Savkov, Irena Popović Dragović...

Nižu se tragovi festivala, nezavisne scene, pozorišta za decu...

Ida, Feliks završava tekst rečenicom: „Srećan deseti, tranzicioni rodendan!“

Nama je ostalo da umesto deseti napišemo trideseti.

Tatjana Nježić

Posle Bitefa, početkom oktobra, beogradска pozorišta su publiku susrela s nizom premijera. U Ateljeu 212, pored prvog izvođenja *Drame o kraju sveta* na zatvorenoj sceni, nakon ambijentalne premijere u Botaničkoj bašti, u okviru Belefa, izaslo je dve nove predstave, *Čista kuća na Sceni*, Petar Kralj i *Kao i sve slobodne djevojke* na Velikoj sceni „Mira Trailović“. Prva je nastala prema vrlo zanimljivom savremenom tekstu američke autorke Sare Rul, koji uspešno oživljava tradiciju teatra apsurd, Pinterove komedije pretnji i Ženeovo ritualno pozorište. Radnja se odvija u kući samouverene i krute doktorke Lejn (Radmila Tomović) i njenog relaksiranijeg supruga, hirurga Čarlsa (Vladislav Mihailović). Oni žive sa kućnom pomoćnicom iz Brazila, neostvarenom komičarkom Matildom (Natalija Stepanović), koja ne voli da čisti. Zato joj Lejnina sestra Virdžinija (Hanna Selimović) koja, s druge strane, obožava sredinju životnog prostora, nudi da umesto nje vodi brigu o Lejnininom domaćinstvu. Ova dramska radnja je izazovno polazište istraživanja savremenih porodičnih odnosa, ljubavi i bračne rutine, antropološke praznine i potrebe za nalaženjem smisla, ali i bavljenja klasnim i rodnim odnosima. Predstava u režiji Andree Pjević je vredna pažnje, zbog uvođenja kod nas neotkrivenih dela savremene dramaturgije, kao i zbog neobično odgovarajućeg rediteljskog i glumačkog izvođenja, naročito Hane Selimović koja precizno i sa suggestivnom lakoćom stvara lik Virdžinije, u pokušaju da opsivnim čišćenjem (metaforički) uspostavi kontrolu nad svojim životom, da ublaži tragično nezadovoljstvo i osećanje uzaludnosti.

Tekst *Kao i sve slobodne djevojke* Tanje Šljivar ima fragmentarnu strukturu i dokumentarističku osnovu. Inspirisan je stvarnim dogadjajima iz Bosne 2014. godine, kada se sedam trinaestogodišnjakinja sa školske ekskurzije vratilo u drugom stanju. Ovo izazovno dramsko polazište odražava problem seksualnog vaspitanja tinejdžera, odnosno društvene okol-

Hronika pozorišnih događaja: od početka oktobra do sredine novembra

PREMIJERE DRAMA, OPERA, MJUZIKLA...

nosti koje su dovele do te bizarne situacije. Prvo sceničko tumačenje ove drame, prikazano pre tri godine na Sterijinom pozorju, nije bilo mnogo uspešno, ni rediteljski ni glumački. Tu produkciju Dajčes teatra iz Berlina, u bledo režiji Salome Dastmalhi, karakterisala je plakatska, neuverljiva igra glumaca koja nije otvorila mogućnosti za razvijanje drugih slojeva i dubljih značenja. S druge strane, režija Selme Spahić, u novom tumačenju ovog teksta, izuzetno je maštovitá, razgranata i glumački zaista ubedljiva. Igra je stilizovana i uslovna, glumci i glumice stvaraju više likova. Pored osnovnih uloga devojčica, oni predstavljaju i druge aktere u njihovom okruženju. Radnja je postavljena u multimedijalni prostor, odgovarajući pozornicu savremenog sveta, određenog virtuelnim susretima, četovima i video-pozivima. U društvo koje nije više u drami otuđenja već je u „ekstazi komunikacije“, kako je to Žan Bodrijar ironično utvrdio.

U Narodnom pozorištu beogradskia publika mogla je da vidi dve premijere, prvo, dugo očekivanu operu *Deca*, nastalu prema istoimenom poetskom romanu Milene Marković. Scenski predložak Dimitrija Kokanova imao sedamnaest scena, ili slika koje autobiografski i hronološki, ispisuju život protagonistkinje, slobodne i hrabre žene koja se otvoreno suočava s tragičnim izazovima svakodnevice. Ovaj specifičan libreto osnova je za jednu zaista nesvakidašnju operu koju je komponovala Irena Popović Dragović. Izvođači su glumci i pevači koji kolektivno, kao da su jedno telo, rasparčano biće naratorke, izvode taj snažan i autentičan odblesak života. U pratnji kamernog orkestra, nižu se prizori borbe slabosti i snage, krhkosti i žilavosti, nuda i razočaranja. Napisana u stihu, ogoljenih i direktnih značenja, bez dlake na jeziku, scenska radnja tematizuje bunt i individualnost. Osporava se naslede roditelja, ali i učitelja, konkretno i simbolički shvaćenih, kao otpor prema prošlosti, nazadnosti, lažnom moralu i malogradanštini. A može se reći da je specifična operска forma ove predstave idealan izraz autentične i snažne poezije Milene Marković. Zato što spoj muzike i reči obezbeduje punoču doživljaja, susret emocija i misli, složen splet utisaka koji reči same nikada ne mogu u toj meri jako da postignu.

Na Sceni „Raša Plaović“, posle letnje premijere u Tivtu i učešća na nekoliko festivala, prvi put pred beogradskom publikom je izvedena predstava reditelja Andreja Nosova *Sitnice koje život znače*, nastala prema vrlo podsticajnom savremenom romanu Lorenca Maronea (dramatizacija Đorde Kosić). Ovo delo je izuzetno inspirativan predložak za scensko tumačenje, ima neobično uverljive, sočne i tragikomicne likove koji izazivaju složen splet emocija, od hladnoće do vreline roditeljske ljubavi, preko dirljivih ko-

mšijskih prijateljstava, do iščašene komičnosti ljubavi i ostarelog protagoniste prema prostitutki. Glumci su vredno oživelici ove Maroneove likove i situacije. Protagonista je Čezare (Mladen Andrejević), 77-godišnje džangrizalo koje na zalasku života pronalazi slobodu u starosti, postepeno otkrivajući zakopane porodične tajne, neverstvo preminule supruge, starijeg ljubavnika prezaposlene crke Katerine (Vanja Ejduš), skrivenu homoseksualnost uglađenog sina Dantea (Dušan Matejić), ali i nekonvencionalnu sreću u odnosu sa živopisnom Rosanom (Nela Mihailović).

pa se već može reći da je uspostavljen žanr domaćeg rok mjuzikla, po uzoru na mjuzikle londonskog Vest Enda, gde publika može da vidi niz muzičkih predstava u čijoj se bazi nalazi muzika Bitlsa, Abe, grupe Kvin, Princa, Bouija i mnogih drugih. Ovaj osobeni omaž YU grupi treći je u nizu domaćih mjuzikala, posle *Glavo luda*, u čijoj osnovi su pesme Zdravka Čolića i *Sa druge strane jastuka*, predstave nastale prema Bajaginim pesmama.

Domaća pozorišta su u ovom periodu imala i dve premijere trilerskih predstava, *Ubistvo u Orijent ek-*

Čista kuća, Atelje 212 (foto Boško Đorđević)

U Pozorištu na Terazijama, koje zbog prevelikih produkcijskih zahteva u poslednjim godinama uspeva da izvede uglavnom samo jednu premijeru u sezoni, publika je mogla premijerno da vidi mjuzikl *Crni leptir*, nastao prema tekstu Spasoja Ž. Milanovića u režiji Marka Jovičića. U osnovi predstave se nalaze pesme YU grupe, integrisane u komičnu radnju koju nose dvoje mlađih, devojka koja želi da spasava svet, okupirana poslom ekološke prirode, i mlađi bokser. Između njih će se razviti romansa, uprkos njihovim različitostima. Osnovna priča je obogaćena i savremenim, društveno prepoznatljivim i kritičkim detaljima, prljavim tajkunskim poslovima, ucenama i gradićinskom matjom, čija obrada ima komički efekat. Ovo je treća predstava u poslednjim godinama na Terazijama, u čijoj je osnovi omaž našoj pop-rok sceni,

spreisu u „Buhi“, i *Smrt i devojka* u Bitef teatru, što se pokazalo kao izuzetan repertoarski potez u pogledu animacije publike, jer obe predstave izuzetno prolaze kod gledalaca. Prva je nastala prema poznatom delu Agate Kristi, a druga po poznatoj drami čileanskog pisca Arijela Dorfmana, napetoj psihološkoj, političkoj i trilerskoj drami koja vešto i slojevito raskopava pitanja individualnog i političkog nasilja, društvenih promena, granica i mogućnosti pravde i pravosudnog sistema, kao i krivice i osvete, zbog čega donekle podseća na tematiku antičkih tragedija, između ostalih Eshilove *Orestije*. U rediteljskom tumačenju Nikole Ljuce, radnja je precizno, elegantno i simbolički izražajno postavljena u zatvoren prostor, sobu sa hladnim, otudujućim neonskim svetlima, rešetkama i staklenim zidovima. To sugerise značenje da su oni neki zamorčici na posmatranju, zatvorenici u eksperimentu analize ponašanja u graničnim okolnostima. Milan Marić ubedljivo stvara lik Eskobara, advokata i političku figuru u usponu koji zaista voli svoju ženu, psihološki takođe izražajnu Paulinu (Tamara Krcunović), psihofizički oštećenu zbog trauma zatvaranja i silovanja u prošlosti, a Miloš Timotijević igra optuženog doktora nasilnika i žrtvu osvete koja se boji za život.

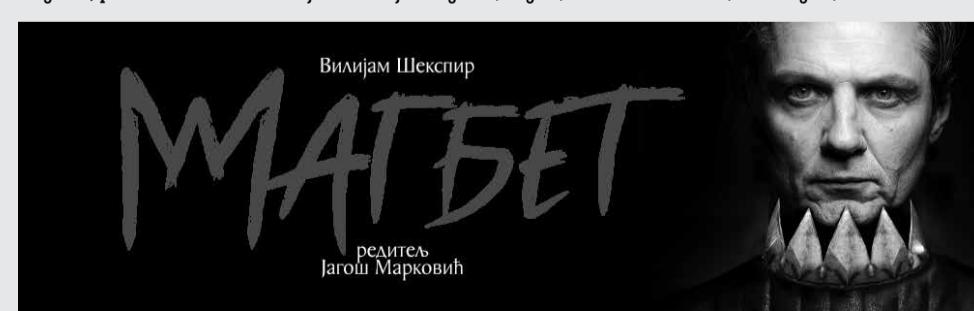
U Beogradskom dramskom pozorištu je, pored duge očekivane Kastorfove premijere *Božanstvene komedije*, izvedena i nova predstava reditelja Miloša Lolića *Yankee Rose*, prema tekstu Slobodana Obradovića. Reč je o nekoj vrsti fragmentarne, autobiografske i bizarnе komedije koja ispisuje krvudav životni put Suzan Li Alvin (Danica Maksimović), fatalne američke lepotice. Na tematskom planu, radnja odražava dekadenciju američkog života, ispraznost glamura i banalnost medija, lažni sjaj čije svetljanje treba da prikrije odsustvo dubine, i nepreglednu unutrašnju prazninu. Reditelj Miloš Lolić ovaj tekst postavlja kao muzičku predstavu, krajnje stilizovanu i prenaglašenu, povremeno nadrealnu i krajnje zabavnu. Songovi koji se uživo, sugestivno i energično izvode, donose vredne i oplijive emocije, dok istovremeno delikatno ruše stubove američkog društva.

Ana Tasić

MAGBET

Čuvena Šekspirova tragedija „Magbet“, u režiji Jagoša Markovića, premijerno je izvedena 22. i 23. novembra na Velikoj sceni Narodnog pozorišta u Beogradu.

Predstava je odigrana u okviru proslave 154. Dana pozorišta, a i mediji su izveštavali da je gledalište sa 208 sedišta, smešteno na samo sceni (omeđuje prostor igre sa tri strane, onako kako je to izgledalo i u Glob teatru u Šekspirovo vreme) bilo premalo da primi sve poklonike pozorišta koji su želeli da vide ovo remek-delo najvećeg dramskog pisca svih vremena, u postavci lucidnog, osobnog Jagoša Markovića, sa vrhunskom glumačkom ekipom koju je, u glavnim ulogama, predvodio maestralni dvojac – Nebojša Dugalić (Magbet) i Nataša Ninković (Ledi Magbet).

Glumačku ekipu čine i Aleksandar Srećković, Radmila Živković, Aleksandra Nikolić, Ivana Šćepanović, Branislav Lečić, Vučić Perović, Petar Strugar, Danilo Lončarević, Jovan Jovanović, Ognjen Malušić, Nemanja Stamatović, Bogdan Bogdanović, Dragan Sekulić, Miloš Živanović, Tomislav Radosavljević.

R.L.

AKTIVNOSTI UDUS-a

Od aktivnosti Udrženja dramskih umetnika Srbije, reprezentativnog udruženja u kulturi za područje Pozorišna umetnost – scensko stvaraštvo i interpretacija, u periodu od prethodnog broja *Ludusa* do danas, izdvajamo

Godišnja glumačka nagrada Udrženja, Nagrada Miloš Žutić za 2021. godinu uručena je 14. 11. 2022. dobitniku Miroslavu Krstoviću, za ulogu Miloša u predstavi *Clement Beograd*, po delu Milana Ramšaka Markovića, prema drami Hajneke Milera, u režiji Sebastijana Horvata i u produkciji Beogradskog dramskog pozorišta.

Početkom godine objavljeno je 25. po redu izdanje Udrženja u ediciji „Dobitnici nagrade Dobričin prsten za životno delo“, monografija o Hadži Petru Božoviću, dobitniku ovog najvišeg staleškog glumačkog priznanja u 2020. godini. Monografija, čiji je autor Tatjana Nježić, predstavljena je javnosti 23. novembra 2022., na sceni Raša Plaović Narodnog pozorišta u Beogradu. U programu su, pored Petra Božovića i autorkе, učestvovali akademik Matija Bećković, dramske umetnice Svetlana Bojković i Ljiljana Dragutinović i pesnik Milan Ružić. Prikazan je i film o glumačkom opusu Hadži Petra Božovića, autora Emira Kusturice. Prethodno, monografija je promovisana na Danima Zorana Radmilovića u Zečevaru.

Početkom novembra 2022. Ministarstvo kulture RS objavilo je Javni poziv za dostavljanje obrazloženog predloga za dodelu priznanja za vrhunski doprinos nacionalnoj kulturi i kulturi nacionalnih manjina, koji predviđa da priznanje može dobiti ukupno 20 penzionisanih umetnika i stručnjaka u kulturi, iz različitih područja kulture. Za svako područje kulture reprezentativna udruženja u kulturi mogu da predlože najviše tri umetnika, odnosno stručnjaka u kulturi, što znači da UDUS i Savez dramskih umetnika Vojvodine (SDUV), koji imaju reprezentativnost za područje Pozorišna umetnost (stvaraštvo, produkcija i interpretacija), imaju pravo da predlože ukupno tri kandidata. Nakon razmatranja

pristiglih zahteva svojih penzionisanih kolega Predsedništva UDUS-a i SDUV-a uputite Komisiji Ministarstvu kulture do 9. 12. 2022. obrazloženi predlog sa imenima tri kandidata za dobijanje Posebnog priznanja Vlade RS.

Promocija monografije o Hadži Petru Božoviću u Narodnom pozorištu (foto Vukica Mikčić)

U prethodnim brojevima *Ludusa* pisali smo o aktivnostima našeg udruženja i drugih reprezentativnih umetničkih udruženja u vezi sa rešavanjem pitanja regulisanja dugova na osnovu doprinosa za obavezno socijalno osiguranje samostalnih umetnika. Da podsetimo – dugovanja koja Poreska uprava pripisuje samostalnim umetnicima nisu nastala krivicom umetnika, već dugogodišnjim zakašnjenjima uplate doprinosa od strane lokalnih samouprava, pre svih Grada Beograda.

Aktivnosti na rešavanju ovog problema već su bile 2016. i bezuspešno su okončane, a ove godine ponovo su formalno započete u martu kroz rad Radne grupe formirane pri Ministarstvu kulture. U tom višemesecnom periodu Radna grupa je konačno dobila podatke iz Ministarstva finansija – Poreske uprave o pojedinačnim dugovanjima za blizu 2.500 samostalnih umetnika u Republici Srbiji (stanje na dan 13.

aprila 2022.), a ukupna dugovanja iznosila su na pomenu dan preko 131 miliona dinara (oko 1.120.000 evra). Taj ukupni dug odnosi se na glavnice oba doprinosa (za penzijsko i invalidsko osiguranje) i za kamate na dug za ta dva doprinosa.

Radna grupa Ministarstva kulture je 8. 11. 2022. o navedenim podacima obavestila predsedniku Vlade RS Anu Brnabić, i sada iščekujemo odgovor da li će Vlada RS (i kada) prihvati predlog Radne grupe da se otpisu dugovanja samostalnih umetnika za glavnice doprinosa za zdravstveno osiguranje, kamate na taj dug, kao i na kamatu za doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje. Vlada RS trebalo bi da nadoknadi iz budžeta samo sredstva za glavnice duga za doprinos za penzijsko i invalidsko osiguranje, koji iznosi svega oko 500.000 evra.

Reprint *Ludus* broj 100, 23. decembar 2002 - X godina Kroz ratove, preko inflacije, do tranzicije

Kada je 5. novembra 1992. izšao iz štampe prvi broj *Ludusa*, rat je plamteo svuda unaokolo. Samo Srbija nije bila u ratu. Verovatno je to dalo ideju Svetlani Bojković, tadašnjoj predsednici Saveza dramskih umetnika Srbije, da se, u mirnodopskim uslovima, pokrenu pozorišne novine. Ali pošto mir u ratu ipak nije bio siguran, da zavaramo protivnike, za svaki slučaj predsednica i ja poslužili smo se 5. novembra 1992. malim lukavstvom koje je naš domaćin Bata Milatović, čini se, razumeo: u ranoj jutarnjoj emisiji Televizije Beograd predstavili smo samo maketu prve strane *Ludusa*, skrivajući da javnosti njegov pravi sadržaj. To je, reklo bi se sada, bio iznudeni marketinški potez.

Prva faza *Ludusa* toliko se meša sa drugom da je, u periodizaciji njegovog kratkog, a uzbudljivog, života teško odvojiti ono što pripada ratu a što inflaciji. U svakom slučaju, trudili smo se da rat primećujemo, a da se prema inflaciji odnosimo sa superiornom ravnodušnošću iz koje nas je moglo pokrenuti

ti samo sto ili dvesta sponzorskih maraka, dok je novčanica od petsto (marona) predstavljala pravi monetarni udar. Jedna takva moneta, udelenja dobročinitelja kome nikad nisam saznao ime, produžila je život *Ludusa*, tako da je on relativno mirno uplovio u sledeću, postdjeltonsku fazu.

U medvjremenu, život se toliko umešao u pozorište da, u nekim trenucima, nije bilo lako razlučiti šta kome pripada: pozorište životu, ili život pozorištu. To je jedna od dilema na čijem razrešenju je počivala uredišća koncepcija *Ludusa* i koju, bojam se, a srećom, neće razrešiti ni novo uredništvo. Uostalom, kad bi dilema bila razrešena, pozorišne novine bile bi izlische.

Sudbina je *Ludusa* da u svom kratkom veku deli sudbine dvaju vekova, na njihovom dramatičnom prelazu. Posle ratne i inflacione faze sačekala ga je, po zakonomernosti istočnoevropske istorije raspadanja, faza tranzicije.

Srećan deseti, tranzicioni, rodandan!

Piše Feliks Pašić

20 GODINA KASNIJE – POGLED U BUDUĆNOST

Reprint *Ludus* broj 187, novembar 2012 – XX godina

LUDUS laureat nagrade „Niko Garone“

Pozorišne novine Ludus dobitnik su nagrade „Niko Garone“ za 2021. godinu, koju dodeljuje pozorište PATOS za posebno angažovanje novinara, novinskih redukcija i medijskih kuća u oblasti kulture.

U obrazloženju Komisije, koju su činili dosadašnji laureati, između ostalog se kaže: „Ludus su važne novine. Onaku kao što se radi muzeji, *Ludus* čuva pozorište. Beleži sve bitno što se pozorištu događa i što ga se tiče, pa bilo to lepo ili ružno. Akcenat u prethodnoj rečenici je na reči *bitno*. Jer ako nečeg nema u *Ludusu*, neke predstave, nekog događaja ili skupa, to znači da nisu vredni da ih se pamti. Po dobru ili po zлу – svejedno. Znači da nisu uticali na pozorišni život. Merilo po kome *Ludus* bira svoje teme je vidljivost u vremenu. Zato se kad prelistavimo njegove stare brojeve, setimo se samo prošlih predstava i uloga nego i konteksta u kome su se dešavale. To znači da *Ludus* nisu novine samo o pozorištu.

„*Ludus* se produžuje na kioscima, i nema visok tiraž, ali ima ugled i autoritet, te ih niko nije odbio kad bi zamolili za intervju ili izjavu. I ne malo broj putuje se čuju i vide glumci, reditelji, pisci, kako se hvale zato što *Ludus* piše o njima. Tekst u *Ludusu* je uspeh, dokaz da je njihova predstava, uloga, kostim, scenografija, vredna da bude sačuvana. Čini se da naše društvo ne zna šta je *Ludus* i koliko nam znači. Da u njemu vidi *samo još jedne novine*, pa da ga zato, zbog neznanja, odbaci. Jer što drugo može da znači činjenica da godinama unazad *Ludus* postoji samo zahvaljujući nastojanju redakcije da ne nestane ovaj muzej, ovaj arhiv, riznica našeg pozorišta, i to zahvaljujući desetak posvećenika koje na okupu drže Tatjana Nježić i njihovo ubedljenje da je pozorište nešto što se po svaku cenu mora čuvati.“

Mediji beleže da je nagradu 18. decembra 2021. u Smederevu primila Tatjana Nježić, glavna i odgovorna urednica *Ludusa*, i tom prilikom istakla značaj kulture i umetnosti kao same srži života, i to u svakom smislu – od svakodnevice pa nudiće. Slikovito govoreci, kako je navele, kada čovek umre, svi kilogrami i santi-metri su tu, ali života nema. „Nedostaje, izračunali su medicinori, tek neki gram – gram duše. E to je kultura. Upravo je kultura, pržinjavajući u sebi i estetiku, i u širem i u užem smislu, omogućila čoveku – koji je bioški najneopornež živo biće među svim toplokrvnim stvorenjima – da se popne na vrh piramide. Upravo ga ono opominje kako mu valja bivstvovati na tom vrhu da se ne bi sve survalo u ništavilo“, naglasila je ona, ističući da je vreme pokazalo i da je kultura ne samo živila nego i da je blistav, precizno ogledalo koje dubinski skenira.

Urednica je potom dodala da su „oni koji kroje današnje doba – precenjujući zapravo svoju političku i finansijsku moć, i prečesto umišljajući da su bogovi – dali sve od sebe da kulturu marginalizuju, potcene, zloupotrebljuju, i što je možda najstraszije – da joj zamene identitet, nastojeći da je pretvore u enterainment, selebriti... što pre svega govori o njima. Sa društvene i političke tačke gledišta, ako nas išta bude sposilo – biće to kultura. Samo će ona sačuvati i život i identitet. To su pokazali i nedavno glumci odlaskom u Gornje Nedeljice da pruže podršku ta-

mošnjim građanima (a time i svima nama) u ekološkoj borbi za zdravu životnu sredinu, a protiv Rio Tinta. Iskoručujući iz svojih profesija, zapravo su doslovce stali na branik života i zdravlja.“

Podsetivši na reči *Dejana Mijačić*, istakla je da je pozorište jedina umetnost koja je i dovoljno velika da bi bila populistička i dovoljno mala da bi bila elitička u najboljem smislu tih reči. „Ono je i medij koji nam, između ostalog, pokazuje da smo se obreli batracajući se po realnosti, tačnije dokle nas je dovela građanska nedovoljna budnost, kako smo se pristajanjem i nečinjenjem našli uči u oči sa ništavilom“, novelu je Tatjana Nježić, ističući da lično, radeći u *Ludusu* u kulturnoj rubrici *Blic*, kao i u svakoj drugoj prlici, nastoji da se suoči, da ne zatvara oči, da sa-gledava stvari, pa i da se izbriši sa sopstvenim stidom pre svega zbog pitanja – kako smo dozvolili da naša deca rastu u toliko gorj klimi i u atmosferi nego što smo mi.

Po njenim rečima kultura je u svemu tome i pomoć, i reper, i uporište, i ishodište. „Ona osnažuje ljudskost, pobunu i otpor ka sušinskom deo smisla, bez kojih čoveku ostaju samo pristajanje i strah... Uz sve to kultura je otvorena lepoti, i veoma, veoma zabavna, a nije zabava. Naprotiv!“, naglasila je Tatjana Nježić, a prenose mediji.

Podsetimo, Nagrada „Niko Garone“ ustanovljena je od strane pozorišta PATOS iz Smedereva na međunarodnom Garone, čijim je imenom nazvana ova nagrada, bio je novinar i pozorišni kritičar italijanskog lista *Repubblica* koji je posvećeno pratilo i afirmisao savremenu italijansku i evropsku pozorišnu i plesnu scenu, a od 2005. godine, kroz aktivnosti omladinskog pozorišta PATOS i njihovog festivala *Patosaffranje*, i nezavisnu kulturu u Srbiji i regionu. Autor je publikacije *Nova lica Srbije* i dokumentarnog filma o inkluzivnom pozorišnom projektu *No-mad scena*. Njegov sin je danas svetski priznati reditelj Mateo Garone. Niko Garone je preminuo u Rimu 2009. godine.

USAMLJENOST DIGITALNOG VREMENA

Predstava *Yankee Rose* Beogradskog dramskog – iskustvo prve saradnje našeg reditelja evropske reputacije Miloša Lolića i čuvene glumice Danice Maksimović

Miloš Lolić je reditelj sa uspešnom karijerom u evropskim pozorištima. Počasni je državljanin Austrije i vlasnik brojnih značajnih međunarodnih pozorišnih priznanja. Dva su razloga za njegov povratak u rodni grad i Beogradsko dramsko pozorište – savremeni domaći tekst i prva profesionalna saradnja s majkom, glumicom Danicom Maksimović. Komad Slobodana Obradovića *Yankee Rose*, s podnaslovom *Slike iz Amerike*, Lolić postavlja na malu scenu ovog pozorišta, kao groteskno razuzdan, ironičan, i duboko tragični muzikal o fenomenu američkog sna i medijskih manipulacija.

Drama je smeštena u devedesete, u vreme nastanka rijalita TV programa, mogućnosti da niko postane neko s novcem i medijskom pažnjom. Glavna junakinja kreće sa socijalnog dna, bavi se sumnjičnim profesijama, a zatim postaje planetarno poznata i popularna, tako da ne mora ničim da se bavi, a mnogo zarađuje. Ona je, kako kaže Periša Perišić, dramaturg predstave, prekardašila pre svih Karadašiana i pre bi umrla nego se predala. Šta god da joj se događa, ona ide dalje, za

Ima neku svoju priču, neku svoju čistu rediteljsku liniju, a opet glumac je u centru pažnje njegovih predstava. On gleda da što više smanji sve što optereće glumca. Ali to kako je meni zamislio ovu ulogu nije bilo nimalo lagano. Sada mislim da je bio u pravu. Stalno sam se bunila tokom proba, ali sam ga uvek poslušala zato što smatram da je kreirao predstavu iz svoje priče, zato sam mu poverovala. Bilo je trenutaka kad odem kući uplakana, naljutim se i otplačem. On me pusti, a zatim zove i pita – jes ti se smirila. Sada sam sigurna da je bio u pravu. Tako da je naša predstava zajednička gradičija emocija, ali i saradnja na prilično visokom nivou. Zašto to mislim? Zato što sam radila s velikim rediteljima. Dugo sam u ovom poslu i nekako sam poređila. Rekla sam mu da mi je ova saradnja najteže što sam do sada radila. Ali volim što smo uredili ovu predstavu. Možda i nikad više nećemo saradivati, ali nek smo jednom uredili nešto zajedno.

Miloš: Danicu sam za ovu predstavu odabrao zato što je glumica za koju sam siguran da može sve. Tekst koji sam izabrala da radim s njom tražio je njena ogro-

Miloš Lolić (foto R. H. Werner)

stranstvo da gleda predstava i veoma se zanimao... nisam u početku to znala, pa me je iznenadio što je otiašao na Akademiju, baš sam bila zatečena. Mislila sam da hoće na likovnu akademiju. Mnoge druge profesije su ga zanimale, filozofija, na primer... Bi-

dine i da se vine u visine. To joj se dogodilo kada je shvatila kojim ličnim adutima može da se probije i dode do velikih gradova i do naslovnih strana i do obožavanja, da bude kulturna ličnost i mit. Ovo je veliki zadatak za glumicu. Morala sam da se potrudim da u čemu ne preterujem, da bude neka istinito prikazano, u surovoj stvarnosti.

multimilionerka, ona je usamljena. Ona ima dete i dogodi joj se jedna tragedija... to je zastava ozbiljan zadatak, ozbiljan, koji mi je moj sin dao. Ali ne želim se.

Miloš, zašto ste radili na praznoj Maloj sceni Beogradskog dramskog kad znamo da stalno podižete producijske leštvice?

Tražio sam i insistirao da radim na Maloj sceni. Zanimalo me je da se u sezoni u kojoj Beogradsko dramsko postavlja na Veliku scenu klasiku sa ozbiljnim roditeljskim imenima povučem u jedan mali prostor, da radim nešto intimnije, nazvatu to garažnim prostorom. Tako da sam odustao od velikih tehničkih zahteva, između ostalog znajući da novca u Beogradu stalno nedostaje. S druge strane, mislim da je šarm ove predstave u tome što je intimna, garažna. Ovde sam namerano htio da vidim da li mogu da se izborim sa, nazovimo to siromašnim pozorištem.

Šta za vas sada znači povratak kući? Kući kao domu i kući u pozorištu?

Sve više mi znači. Kako godine odmikušu shvatam da to i nije povratak nego jedino pravo mesto gde mogu sebe suštinski da izazovem, i da onda to što ovde naučim ili doživim tamo negde primenim i razvijam. Tako da to za mene više nije samo povratak već neminovnost. Zadaci koje sebi ovde zadam inspiruju me za dalje.

Olivera Milošević

Danica Maksimović (foto P. Đorđević)

ničim zasluženom slavom i velikim novcem. Visoka je i tragična cena koju plaća za to. Danica Maksimović En Li zvanu Amerika igra moćno i uverljivo.

Uspon i pad glavne junakinje posmatramo kroz prizmu crnog humora s brojnim referencama pop kulture, uz muziku i songove koje je komponovala Nevena Glušica i sjajne muzičare. Likove važne za život i karijeru glavne junakinje tumače glumci Ivana Nikolić, Iva Ilinčić, Milan Čučilović, Luka Grbić, Ivan Zablaćanski, Amar Ćorović...

Neobična je predstava *Yankee Rose* (premijera 5. 11. 2022, na Maloj sceni „Predrag Pepi Laković“) o zahtevnom i teškom putu žene u kapitalizmu i globalizovanom svetu.

Razgovaramo s glumicom i reditelem o tome kako je izgledala njihova prva pozorišna saradnja...

Danica: Bilo je teško, baš teško. Moj sin Miloš je u pozorištu nešto posebno.

mna ulaganja. Od malih nogu znam da je ona spremna da se svakoj predstavi cela da. Uvek! Njoj nije bitno da li igra glavnu ili sporednu ulogu. Ovde je praktično tokom cele predstave s publikom. Pozvao sam je u podelu jer sam znao da ovo može da iznese. Misljam da ulogu koju igra u ovoj predstavi ne bi svako mogao da iznesе. Ne govorim ovo da bih je hvalio nego zato što je ona zahtev koja je tekst izneo pred nas bila u stanju da ispunи.

Danica: Pitala sam ga da li bi imao neku drugu glumicu da nisam mogla ili da mi se to nije dopalo. On ne odgovara. Gleda me dugo, čuti, maše glavom i razmišlja. Čim razmišlja, znači da nema odgovor. Miloš me odmalena gleda kao glumicu. Misljam da se nekako zbog toga opredelio za režiju. Dolazio je sa mnom u pozorište, prvi čitao moje tekstove i gledao moje predstave. Znao je sve songove koje sam radila na Terazijama. Tako je sve krenulo od mame, zatim preko Bitefa, posle i mnogih drugih stvari vezanih za pozorište. Išao je u ino-

la sam šokirana kad mi je spomenuo režiju. Ponosna sam na svoje dete, znam da to ne moram da vam kažem, ali želim. On jeste bio strog dok smo radili ovu predstavu, jeste bio zahtevan... ne troši ni minut vremena. Ovo je za mene bilo stvarno stresno. Ali primetila sam da uvek poštuje saradnike, hoće da sasluša, hoće da pomogne da dođeš do spoznaje šta zapravo želi.

Yankee Rose je priča o usponu i padu jedne neobične žene. Kako biste objasnili taj komad?

Miloš: Činjenica je da nisam čak ni za sebe pokušao da ga definisem u jednoj rečenici. Otvara brojne teme koje precizno obrađuju i u tom smislu nikada nisam planirao da u radu na predstavi dolazim s definicijama za glumce i da im bilo šta jednom rečenicom objasnim.

Danica: Imam dosta tragikomičnih elemenata u liku koji ovde tumačim. Ali to su samo situacije. Ja to ne igram. Igram ženu koja je borac, koja želi da ode iz male sre-

Danica Maksimović i Luka Grbić u predstavi *Yankee Rose*, Beogradsko dramsko pozoriste (foto Dragana Udovičić)

POBEDA

DETETA U MENI

Naša predstava je raščupana koegzistencija racija i emocionalnosti, najbrža vrteška sreće, ali i teskobe u kojoj racio gubi bitku – kaže Irena Popović Dragović, kompozitorka i rediteljka opere *Deca* nacionalnog teatra

Deca, Narodno pozorište u Beogradu (foto: www.narodnopozeriste.rs)

Opera, odnosno opereta *Deca*, nastala po NIN-ovom nagradom nagrađenom istoimenom romanu, zanosno je teatarsko ostvarenje u kome je kompozitorka Irena Popović Dragović, u ovom slučaju i rediteljka, nemir i slojevitost stihova Milene Marković pretočila na scenu Narodnog pozorišta Beograd u 17 pesama, odnosno svojevrsnih teatarsko-muzičkih slika. Premijera je izvedena 8. oktobra, libretu je potpisao Dimitrije Kokanov, muzičku dramaturgiju Jelena Novak. Koreograf je Igor Koruga, kostimograf Selena Orb, scenograf Mirša Vuksanović, stručni saradnik reditelja Ana Grigorović.

U glumačkoj ekipi su: Nela Mihailović, Suzana Lukić, Predrag Miletić, Vanja Milaćić, Pavle Jerinić, Milena Đorđević, Bojana Stefanović, Bojana Bambić, Dragana Varađić, Aleksandar Vučković, Miona Marković, Teodora Sparavalo...

Kakvu emociju, misao je probudilo u vama delo *Deca* da mu se svojom muzikom, odnosno režijom posvetite?

Miljenin nemir je preispitivanje kroz ritual povratka sebi i pronađenje deteta koje smo svi mi, odrasli, u svom sazrevanju i rekla bih brzom životu, čini mi se, zaboravili. Milena je radost i hrabrost, a komponovanje i režiranje opere *Deca* je pobeda deteta u meni. Posle dužeg perioda stvaranja i jedne rutine u koju sam ušla radeći na različitim projektima, ponovo sam osjetila slobodu i veliko uzbudjenje prilikom čina komponovanja. To je ona neizmerna i nesputana detinja radost, a sam čin postavke opere na scenu je meni bila nepoznаница koju sam isključivo postavljala prateći svoje instinkte, uz veliku podršku svog autorskog tima, Milene i glumaca koji su mi verovali.

Kako se dva i po meseca posle premijere sečete procesa rada i susreta s premijernom publikom koja vas je pozdravila ovacijama. Kako je bilo osećanje, budući da su i za vas i za predstave Životinjska farma, Noćna trajla?

U mom životu se nisu desile epohalne promene. Nastavila sam da živim i radim kao i pre opere *Deca*, da jurim na milion strana i budem odgovorna na svim nivoima. Moje primarno vaspitanje ne dozvoljava život na lovorikama, a uspeh *Dece*, koji je i po reakciji publike, a i kritike veliki, samo mi je nametnuo dodatnu odgovornost da budem još profesionalnija. Proces rada je jedno divno, gotovo bajkovito iskustvo, koje se verujem desi jednom u životu, a sada, posle par meseci od premijere, želim da verujem da će se takav sličan proces ponoviti, proces u kojem smo tragali ka suštini i bavili se istom, ne prezajuci da glasno kažemo da ne znamo kojim putem idemo, ali da znamo šta želimo da postignemo.

Decu, intimno, nagrađivano delo Milene Marković, na sceni nacionalnog teatra postavili ste kao operu koja je oblikovana kroz 17 pesama, koje mogu egzistirati i kao samostalne forme. Koliko je bilo kompleksno ovako pročitati *Decu*?

U mom autorskom timu bili su ljudi koji su dobro znali kako možemo ukrojiti *Decu*, a da ona budu ipak zaokružena celina i

dovoljno jaka da mogu postojati i živeti imo romana. Dimitrije Kokanov je napisao libretu u kome se razvija procedura izvođenja Mileninog glasa upisanog u tekstu, a taj glas se multiplicira i on često postaje glas koji preuzima grupa, a tek ponekad glas postaje solo, čime se izbegava zamka reprezentacije same autorke na sceni. Jelena Novak, muzička dramaturškinja, bila je moja

sam stalno nosila u torbi, a mnoge primerke poklanjala prijateljima. Iskomponovala sam još neke delove romana jer Milena često komponujem za sebe i zbog sebe. Usleđio je gotovo sudbinski poziv od upravnika Narodnog pozorišta gospodina Goncića i oduševljeno sam sklopila kockice i ljude s kojima sam htela da saradujem, i za koje sam verovala da mogu da budu ta divna deca u pro-

lena Orb je fantastično obukla tu našu vrištvatu *Decu*. Kada radim muziku za druge predstave, od reditelja dobijem precizne indikacije šta želimo da postignemo kao krajnji proizvod i čemu svaki segment treba da teži. Presudna mi je bila sloboda u izrazu svakog člana autorskog tima koji su bili vodeni nekim mojim indikacijama pre svega kompozitorskim.

grafkinja Selena Orb pošla je od jarkog prikaza različitih ljudi i karaktera i kolažiranja različitih vremena i stilova koji se prepliću. Upravo to preplitanje pokreta, boja, zvuka i reči dalo je scensku uzbudljivost, koja je pre svega bliska tom gorepomenutom ritmu, povratka sebi ili traženju deteta u sebi.

Pevanje podiže budnost jer magično menja značenje teksta. Zašto opera i realizam nisu dobri prijatelji?

Deca su nesvakidašnji roman koji postaje nadroman. Njegovi stihovi postaju vetrovita bujica istinitih reči, pažljivo biranih koje je jedino moguće predstaviti kroz žanr kakav je recimo opera. Naša opera je raščupana koegzistencija racija i emocionalnosti, najbrža vrteška sreće, ali i teskobe u kojoj racio gubi bitku.

Zanimljiv je i obračun opere i drame. Koja sve sredstva koriste oba žanra?

Odlazimo na operu i izlazimo s nje često zatečeni i zbumjeni impresijom nečeg što nismo razumeli, a nismo ni čuli. Nemamo hrabrosti da kažemo da nam ne sviđa, ili ne razumemo, a još potresnije je to što takva opera kod nas postoji kao bastion i hram koji je potpuno nedodirljiv. Možda je slična situacija i s većinom dramskih predstava, samo što nam se neke druge stvari ne dopadaju. Opera *Deca* je ponudila mogućnost da postoje i drugačije interpretacije iste forme i da opera ne mora biti nužno nerazumljiva, naporna i megalomska u svim svojim segmentima.

Šta vam je posebno važno u radu s glumcima, kojima je pevanje najčešće stresno? Na čemu bi glumačke škole trebalo da insistiraju kada je spoj glume i muzike u pitanju?

Svaki glumac koji nije pevač i koji ima bilo koju vrstu problema s muzičkom interpretacijom je osjetljiviji i ranjiviji nego njegov kolega koji je muzički stabilan i potkovani. Škole ne poklanjavaju pažnju glumcima koji su nestabilniji kada je pevanje u pitanju. Na časovima se profesori bave glumcima koji umeju da pevaju i usavršavaju njihovu tehniku. Mislim da je nužno uvesti predmet koji bi se bavio glumačkim, odnosno dramskim pevanjem i samim tim bi se pomoglo glumcima da osveste da postoje i drugi načini pevanja, odnosno interpretacije materijala u kojima nije nužno briljirati u savršenim vokalima. Naravno, ovde ne govorim o pozorištu i glumcima koji se specijalizuju za muzikle, ali i tu možemo naći prostor za dramsko pevanje.

Da li postoji nešto što je za vas nepoznatna u muzičkom smislu?

Iskreno, svaki muzički zadatak je nepoznatna. Jedna vrsta zavodljivog uzbudjenja u kome ne znate šta vas čeka na putu. Znate da vam je lepo to nešto novo i nepoznato i da ste ogoljeni pred tim i da vas nije stid. Stvaraču dokle god ne spoznam i dokle god sam u tom mom lepotom nepoznatom suočavanju.

Milica Kosović

Irena Popović Dragović (foto Miloš Lužanin)

desna ruka, pre svega zato što je ekspert iz oblasti operskog stvaralaštva koja već dugi niz godina živi i radi u Evropi. I vrlo je upućena koje su sve tendencije danas prisutne u savremenom operskom izrazu. Ohrabrivala me je da odem što dalje u svom muzičkom izrazu i unapred ukazivala na moguće problematike. Njih dvoje su bili presudni za finalni izgled naše *Dece*, odnosno našeg libreta.

Ostajete li pri konstataciji da je *Decu* jedino moguće postaviti kroz novu formu koja svakako nije klasična dramska predstava? Da li je rukopis Milene Marković moguće raditi kao dramsku predstavu?

Na to pitanje će možda odgovor dati pravi reditelji s diplomom. Mislim da Milenina poezija zahteva drugu vrstu zauvnosti i ushićenja, i kao takva postaje neobuzdana i divlja, i nekako ju je teško staviti u klasičnu dramsku postavku.

Počeli ste da komponujete i pre zvaničnog poziva uprave Narodnog pozorišta u Beogradu. Kako ste slagali muziku u glavi, potom i na papiru za delo *Decu*?

Prvo sam procitala roman i vrlo brzo iskomponovala korice knjige. Knjigu

...bilā jednom jedna devojka
lepa i ponosna
brza i smejava
sa dugom kosom i belim rukama
i ta je devojka mislila
ja sam najbolja i najlepša
ovde nema nikoga za mene
gde je taj koji je za mene...

Zašto je poziv Narodnog pozorišta da radite predstavu *Deca* za vas bio presedan, odnosno veliki revolucionarni korak?

Pozorišta pozivaju velike i priznate reditelje i očekuju predstave koje su potencijalni hitovi pre svega na pozorišnim festivalima. Malo upravnika se usudi da pozove manje priznate reditelje, a još manje da pozove kompozitoru i da joj odrešene ruke i potpunu slobodu, rizikujući možda da ne dobije dobar proizvod. Nadam se da je ovaj incident u kome sam pozvana da uradim predstavu možda uvod u neku novu, drugačiju repertoarsku politiku pozorišta u regionu.

Umetnost, kao i istina, ima neobjašnjivu privlačnu moć. Koliko je delikatno bilo postići scensku uzbudljivost?

Ogolili smo scenu i pustili zvuk kroz nju. Umesto scenografije ostavili smo praznu scenu i ljudska tela u njoj. Igor Koruga je uradio fantastičan posao koji je našu operu uzdigao do nove arhitektonike, kako tela, tako i zvuka. U svojoj koreografskoj belešci tako je posvećeno objasnilo da se kroz tri apsektu bavio našom operom: aspekt memorijskog, aspekt taktičkog i aspekt afektivnog. I sve to spasio kroz različite principe fizičkog kretanja kolektivnog ili pojedinačnog tela. Kostimo-

UMETNIČKI RAD UZOR JE ZA SLOBODAN

Danas nedostaje hrabrost da se protivreći. I u Evropi vlada samo poslušnost. Ne možete da odvojite umetnost od stvarnosti. I čak da 90 posto nisam u pravu, ostaje onih 10 procenata koji bi trebalo nekog da zabrinu. Nemačka i njeno rukovodstvo se samo uništavaju i imam pravo da to kažem – izričit je Frank Kastorff, vodeći evropski reditelj današnjice koji je u Beogradskom dramskom pozorištu režirao *Božanstvenu komediju*, premijerno izvedenu 29. oktobra 2022.

Uležernom odelu, širokih neusiljenih pokreta, Frank Kastorff liči na mladića iako je već u osmoj deceniji. Možda je bio enfant terrible, onda, kad je počinjao. Pa i 1992, sa četrdeset godina, kad je stao na čelo slavne a uspavane kuće na Roza Luksenburg placu. Od Folksbinea je stvorio uzbudljivo središte života a sigurno je doprineo da ujedinjeni Berlin postane kulturna Meka Evrope. Pošto je otisao u penziju posle četvrt veka na čelu ove kuće, preselio se 2017. u Beč. Režira u Burgteatru, ili po pozivu u Parizu, Avinjonu, Cirihu, Hamburgu, Drezdenu... Beogradu. Njegov scenograf i prijatelj Aleksandar Denić i organizatori iz Beogradskog dramskog pozorišta omogučili su mi da se prvi put sretнемo. U razgovoru nam pomaze simultana prevoditeljka. Frank Kastorff ima gipke pokrete i gipke misli. Razgovor sam usmerila na njegovu postavku Danteove *Božanstvene komedije* koja je bila u toku u BDP-u, ali ga je njegovo biće vuklo u priču o velikoj književnosti i Kastorff je iznosio razmišljanja o našem svetu i ljudskoj egzistenciji. U prvi mah, i samo tad, izgledalo je da ne želi da razgovara, ali je na moje potpitane uzeo dah i lagano počeo da govori. Njegovi razlozi povezali su pozorište, književnost, civilizacijsku gibanju i smisao našeg postojanja. Za reku reči korito su njegove misli. Ali mu govor odlikuje još nešto. Poezija. Melodija. Zanos. Veznici na početku rečenica ulančavaju misli a do kraja našeg razgovora njegovo mišljenje nije samo uvezano nego jasno ubožičeno. Melodičnost traži osvešćenje u trenutku kada iz nje progovori ironiju. Taj znak kritičnosti provuče se neprimetno, zavijen u isti tonalitet, ali s ciljem da unese novo, zaključno značenje. Ironija je obrt, iznenade, misaono destabilizovanje i misaoni angažman, dok je zvučna slika jedinstvena i nema promena emotivnog toka. Zapravo, do promene emocija treba da dovede misao. Tako sama pojava Franka Kastorfa objašnjava šta je V-effekt, bolje nego ijedna teorijska knjiga.

Najavljen je na prvoj konferenciji za novinare da biste radili Dostojevskog, Dantea ili Andrića. Sve velika imena u književnosti, ali nijedan pravi pozorišni pisac. Zašto ste hteli da radite neko od dela tzv. svetske književnosti?

Kada sam počeo da se havim pozorištem, ništa mi to nije značilo a danas mi svetska književnost znači sve.

(Frank je začuo pa mu postavljam potpitanje.) Zašto vam je u međuvremenu postala interesantna? (On se smerjuje dok se telo blago ljujula, i onda iznenada progovori...)

Počeo sam da režiram u Istočnoj Nemačkoj. Neću dalje govoriti o toj zemlji, ali su tamo političke institucije mogle da kontrolisu književnost, i da je zabranjuju. I zbog toga, kada bi se reklo da neko hoće da postavi *Otelu* – rekli bi mu, to je dobro: Otel je potičeni crnac, uz njega je jedna bela žena, u Veneciji, koja je jedan od centara svetske politike u srednjem veku – to je humanistički da se postavi. Ali kada se sve to razluči, kad se dode do jezgra, do ljudi koji su mlađi i mogu se voleti, ali se međusobno ubijaju, odjednom *Otelu* postaje Fashbinderov Žabar. Naravno, komad je zabranjen. To je bila jedna od mojih prvih inscenacija, i bila je zabranjena odmah po premijeri. Za umetnika ne postoji ništa ležeće nego da ga zabrane. (Ironičan je pa se opet smerjuje.)

Ali ne morate kao Mandeljštam, Isak Babelj ili Cvetajeva strdati zbog svoje umetnosti. Moja hrabrost ne bi dotele sezala. Nakon XX partiskog kongresa, 1956. može se govoriti o nedostajućoj hrabrosti umetnika da se pobune putem jezika. I danas, na primer, u Nemačkoj ili Austriji, kad se inscenira *Otel*, čuo sam od jedne rediteljke, toj crni Otel mora biti dobar čo-

vek, jer nam sva naša afrička iskustva govore da su crnci dobri ljudi (na primer u Ruandi, u Ugandi...) (ponovo je ironičan). I zbog toga crni Otel ne ubija belu ženu nego „Mefisto“. Jago će je ubiti. Tako se zbog korektnosti, ili autocenzurom, dolazi do gluposti. Ili obratno.

I zbog toga nam Danteov jezik govori sve o čoveku, okolnostima i karakteru. Kao što je medicina u srednjem veku ispitivala urin da bi odredila zdravljje čoveka (citat iz Mandeljštama, prim. J. K. B.). I, mnogo kasnije, Majakovski će u *Misteriji bufo* otkriti osnovnu metaforu: u jeziku se nalazi svet. Zbog toga me danas interesuju književnost. A i postavlja se pitanje – prepostavljam da poznajete prvi i drugi deo *Fausta*, a to je poslednja inscenacija koju sam radio u Berlinu. Predstava je trajala kratko, osam sati. Bio je to kratak komad, jer je to jedan od najmoćnijih tekstova na svetu, i jezički najmoćniji. A Gute to ne bi bio u stanju da napiše da nije čitao Dantea. I tako se uvek zatvaraju krugovi hrabrih ljudi. I mnogi umetnici su se žrtvovali za ono što je suvišno, a to je umetnost.

Šta, koji aspekt dela vas je opredelilo za *Božanstvenu komediju*? Da li je Raj – raj?

Postavio sam sve velike romane Dostojevskog. Ne moram da ponavljam svoje postavke. Za otkrivanje Dantea stavljam „naočare“ – gledao sam očima ruskog pesnika Osipa Mandeljštama. On je 1933. na sovjetskom Krimu i piše *Razgovor o Danteu*. List *Izvestija* trebalo je da ga objavi u delovima, ali do toga nikad nije došlo. Tekstovi su odmah za-

branjeni. A 1940. Mandeljštama će ubiti tajna Staljinova policija NKVD. Tekstovi su prvi put objavljeni u Moskvi 1967. Mandeljštama je jedini, poput nekog geografa sa čekićem, privao tom delu i pokušao da otkrije i osloboди kristal ispod slojeva *Božanstvene komedije*. Nauka o književnosti je sklona da tvrdi da je Mandeljštama prekrivao, ilustrovao Dantea. A Mandeljštama je prvi koji je svojim jezičko-geološkim čekićem razbio tradiciju čitanja. On pripada dobu dobrih futurista, dadaista, akmeista. Citiraču vam Mandeljštama, i tako treba da zamislite ovu moju postavku – „Kada bi dvorane Ermitaža najednom poludele, ako bi slike svih škola i majstora najednom pale sa eksera, ušle jedne u drugu, smešale se i ispunile sobni vazduh futurističkom rikom i pobesne-

Da li znači da je Danteov prevodilac na srpski Mravović preminuo ove godine, pa bi inscenacija bila neka vrsta omača njegovom delu?

Karl Marks je rekao da se svetska istorija uvek odvija dva puta: jednom kao tragedija, drugi put kao farsa. Možda je i kod ovog prevodioca tako? Preminuo je na vreme da ne bi morao da vidi svoje delo u mojoj postavci, zato što se tragedija uvek ponavlja kao farsa svetske istorije.

Uopšte ne zazirete od rada u inostranstvu. Možda je pozacično pitanje, ali lični odgovor nikada nije: kako reditelj radi kad njegovi glumci igraju na stranom i nepoznatom jeziku?

Frank Kastorff na probi *Božanstvene komedije* u Beogradskom dramskom pozorištu (foto Dragana Udovičić)

RAD, SLOBODAN OD OTUĐENJA RADA

čea izvorno dečji. Kao kod Kristijana Andersena, kad jedino dete kaže *car je go*. Ono govori istinu.

Znači da je Frank ubiti jedno dete?

Da. Kada bi danas u Nemačkoj samo jedno dete reklo da je *car go*, onda bi cela vlada i sve partije bile ogoljene.

Ima li razlike u sistemu radu s našim glumcima i glumcima u germanskim sredinama, Nemačkoj, Austriji?

Kada su ljudi zainteresovani za iritacije ili asocijacije, onda tu nema razlike. Niko nije različit. Jer ja ne polazim od sebe, kao što je radio Stanislavski koji ulazi u psihologiju. Polazim od toga kako vi izgledate, kakva je vaša kosa, koliko ste brzi, koliko možete da pevate. Ne radim „konfekcijsku odeću“. Krojim po meri. Svakom čoveku pravim po meri njegovo odelo, njegovu haljinu, a ne prema svojim predstavama, ne prema modi, i ne da li je nešto kreirao Hermes u Parizu. Dakle, čovek je polazište mode, a nije moda ishodište čoveka. I kao što je rekao Mandelštam, Dante je antmodernista.

Jasno mi je da se razlikujete po načinu rada od Grotovskog, ali je i on govorio da je arijergarda (vs. avangarda).

Ranije sam bio avanguardist, sad sam nešto drugo. Tradicionalista.

Ko se bavi dramatizacijom i obradom teksta?

A zašto sam uopšte ja ovde? To je moj zadatak. Počeo sam kao dramaturg, zato što sam htio da imam slobodu u prostoru i vremenu. I u tom pogledu sam marksista, zato što je umetnički, duhovni rad uzor za slobodan rad. Sam po sebi, ovaj rad nema svrhu, nema smisao. Šiler je u *Estetičkim pismima* govorio, u trenutku rada, ja sam slobodan čovek. Slobodan od otuđenja rada. To je luksuz. Mrzim kada reditelji, da bi zaradili novac, rade scenografiju i kostimografiju... Sve su to umetnosti po sebi. Postoji Aleksandar Denić, i mnogo sam radio s njim. Mi odemo na piće, dobacimo poneku ideju jedan drugom, i onda on radi svoju scenografiju. Imam svoju brazilsku kostimografskinju. Ona samostalno radi. To je sloboda. To nije nikakva prinuda ideologije, niti je to konцепција. Grotovski je fanatik umetnosti. Ja nisam. I glumci kažu, zašto da ne učestvujem u tom dogadjaju? Da li će željeti da urade to još jednom, da ponove to iskustvo, to je drugo pitanje. Radio sam sa jednim od najpoznatijih austrijskih glumaca iz Burgteatra (Nikolas Olčarek, prim. J. K. B.) tri puta. I on me voli, obožava me, ali kaže: „To više fizički ne mogu da radim.“ I ja ga razumem.

Božanstvena komedija, Beogradsko dramsko pozorište (foto Dragana Udovičić)

Drugim rečima, 1923. Breht je pisao *Bubnjeve u noći* i znate da je postavio natpise: *Nemojte da blenete tako romantično, ili Dovde mi je teatra, To je obično pozorište, gde je mesec od*

papira, zidovi su od špera, a samo je živa mesečara iza njih. I usput je rekao: „Molim te, više dobrog fudbala u pozorištu.“

Koliko Breht pripada našem vremenu ili – koliko se naše vreme može razumeti iz Brehta?

Breht je, kao dobar muzičar, reagovao na trenutak. Živeo je na mudar način i kada ga je preslišavao FBI, i u stalinističkom sistemu u DDR (Demokratska Republika Nemačka, Istočna Nemačka). Obožavao je brze automobile, dobre cigare, lepe žene, i uvek je kritikovao u amerikanizam i staljinizam. Njegova lirika verovatno spada u najbolje napisane. Dante je uticao na Artura Remboja. I Rembo je uticao na Brehta. Nekada smo mi studenci teatrologije bili u kući Bertolta Brehta, u Bukovu kod Berlina. Tu su nastale *Bukovske elegije*. Sa knjigom *Bukovske elegije* u ruci, pitam se, zašto neki ljudi (poput mene) imaju sreće, a drugi nemaju? To je antropološko i odlučujuće pitanje. Možda sam u Beogradu i zbog toga što sam upoznao Aleksandra Denića? Obojica smo titisti, dali *nakon* Titove smrti. Tako sam i u DDR-u postao neko ko brani tu državu *nakon* njene smrti.

Morate uvek da radite ono što nije oportunistički. Takav je bio i Breht.

Ovom pričom stigli smo i do Balkana. U Beogradu ste bili gost na Bitfu (1996. predstava Pansion Šeler: Bitka osvojila je Gran-prim Mira Trailović, a 2011. gostovala je predstava Nach Maskau!) Vidite li promene grada kroz vaše povremene posete?

Za nas Istočne Nemce, SFRJ je bila ogromna nada. Evropi je donosila sigurnost i bezbednost, recimo i sa Pokretom nesvrstanih. Nije sve bilo bezgrešno, ali je za nas Jugoslavija predstavljala slobodu. U oposicionom krugu u Istočnom bloku mi smo bili titisti. Ovde je postojao državni sistem socijalizma, i za nas je bio funkcionalan. Imali ste velikog maršala, maršala Tita, koji je vladao gvozdenim mačem, u beloj maršalskoj uniformi sa zlatnom kopčom na kapišu. To je bilo u tradiciji srpsko-hrvatskih kraljeva. Ali je on likvidirao šoviniste i nacionaliste. Crvena armija SSSR-a je maršalu Titu prepuštila osvajanje Beograda. Neposredno nakon toga, 1948. godine, Jugoslavija koja je htela da se brani hrabro je nastupila protiv pretne Istočnog bloka. I utoliko su se izmenile

pozicije krajem osamdesetih – početkom devedesetih, revitalizovale su se nacionalističke tendencije. Ali moje mišljenje je da je sve to moglo da se stabilizuje. Negujem sličan stav kao Handke u svom *Zimskom putovanju*, kada kaže ja nisam istoričar, nisam političar, ja sam pisac. Umetniku mora da bude dozvoljeno da artikuliše, formuliše misao. A ne da odmah počne neko da vas kriminalizuje. Ili da vi nekoga kriminalizujete. Handke je preostalo samo da emigrira, da prede u Pariz. Ali kasnije su mu dodeli Nobelovu nagradu. Imam veliko poštovanje prema Petru Handkeu koji antagonizira društvo. Danas nedostaje hrabrost da se protivreči. I u Evropi vlada samo poslušnost. Ne možete da odvojite umetnost od stvarnosti. I čak da 90 posto nisam u pravu, ostaje onih 10 procenata koji bi trebalo nekog da zabrinu. Nemačka i njeno rukovodstvo se samouništavaju. I imam pravo da to kažem. Imam francuski stav: za mene nikad ne može da bude dovoljno nemačkih zemalja.

To vas nisam razumela.

Bile su dve Nemačke, ali nedovoljno. I Austrija je nemačka zemlja, i Švajcarska. I još više, još više od toga. Nemačka je u XIX i XX veku uradila dovoljno onog što je vredno ljudskog prezира.

Mnogo Srba je emigriralo i danas živi u Austriji. To je njihovo utočište, srednja socijalna država. Ali ipak mislim da se vaša i njihova perspektiva moraju razlikovati, jer su razlozi dolaska s Balkana i iz Nemačke druži.

Vi ste zapadna Evropljanka. I mislite stalno *Nach Moskau*. (Smeh)

Možda, kako se uzme, u duši, gde je dete, ja sam Jugoslovenka.

Sve dok je ljudima dobro, u redu je. Ranije, 1968, Beč je bio drugačiji. Borili su se protiv demonstranata vodenim topovima. To je bio kapitalizam, eksplatacija, da se beskrajno zarađuje novac. Znate, ako ne sedite blizu kolača, nećete ništa dobiti. Danas imam dobra iskustva u Beču. Tamo postoji vaspitanu i školovana publiku s tradicijom. Kultura je rezvizit za život. To sam osetio na isti način kao i vi, imao sam isti doživljaj. Najviše volim da živim u Austriji.

Jelena Kovačević Barać

Kastorfov božanstveni penal

Na početku kritike Kastorfove predstave (objavljene u NIN-u) Ivan Medenica napominje da „tekstualnu osnovu predstave čine koliko sama *Božanstvena komedija* D. Aligijerija toliko, ako ne više, i mnogi drugi materijali ili referencije na njih. Pored likova i situacija iz same komedije, u rasponu od Vergilijevog vodenja Dantea kroz prostore Pakla i Čistilišta do pesnikovog susreta u Raju s voljenom Beatrice, tu su i delovi iz proslavljenog romana *Golmanov strah od penala* Petera Handkea, refleksije o Danteu Marine Cvetajevi, Mandelštajma, Bokača i drugih autora, replike iz filmova Kventina Tarantina itd. Osobnost Kastorfovog prosedea, ali i opšte stilsko svojstvo postdramskog teatra (čije je jedan od najboljih primera bač rad ovog nemačkog reditelja) jeste da ti materijali nisu hijerarhijski organizovani, da nije reč o interpolaciji sporednih tekstova u glavni. Naprotiv, svi materijali su ravnopravni, horizontalno se račvaju u svim pravcima i tako onemogućavaju bilo kakvu značajniju sintezu. To odgovara pojmu „rizoma“ onako kako su ga formulisali filozofi Žil Delez i Feliks Gattari. U odsustvu sinteze, ovakva montaža materijala može da deluje kao arbitarna, proizvoljna, te da u potpunosti otudi, ostavi izvan igre onog gledaoca koji grčevito traga za misaonim celinama. Međutim, kao što je u ovakvoj vrsti pozorišta, a zbog preohilja materijala, opažanje nužno selektivno, tako je i njegova recepcija krajnje subjektivna, svodi se na intimnu asocijativnu povezivanju svakog pojedinačnog gledaoca.“

Medenica kaže da ovakva recepcija ne zasniva samo na arbitarnoj montaži različitih tekstova, već i na odgovarajućoj prirodi ostalih, nelingvističkih scenskih znakova (scenografski, kostimski, koreografski, glumački, muzički i drugi) koji su u ovoj predstavi, ocenjuje, izuzetno maštovit, obilati, nabijeni raznovrsnim, protivrečnim i nesistematisanim značenjima.

„Najbolji primer takve prirode scenskih znakova je rešenje prostora i scenografskih elementa Aleksandra Denića, koji su organski deo svake Kastorfove predstave koju su ova dvojica stalnih saradnika stvorili u deset poslednjih godina. Denić i Kastorff su Veliku scenu ‘Olivera i Rade Marković’ BDP-a rasklopili i razigrali kao, izvesno, niko pre njih. Igrajući prostori sa scena, veliki ulaz u njenoj dubini, dvorište i ulica ispred ulaza, letnja pozornica, prostori ispod i pored scene, zatlonjeni od pogleda publike. I na sceni i u skrivenim delovima, Denić je stvorio, do najstnijih detalja osmišljene realističke, atmosferične prostore književne fikcije, koji imaju i nadrealne dimenzije“, piše Medenica dodajući da se uvid u scenska dešavanja u trodimenzionalnim scenografskim prostorima dobija putem kamera koje ih snimaju i emituju na velikom ekranu na sceni. Tako se, napominje, stvara specifična poetika s elementima filmskog jezika (kupni plan glumačkog lica).

„Ti organski povezani a različiti prostori u ovoj predstavi jesu: telefonska govornica, gabinetica, fudbalski stadion, skromna garsonjera (sve iz *Golmanov straha od penala*), te mračni hodnici pod zemljom, vrele saune i slični prostori za Dantev spev... Gustini scenografskih znakova, verovatno u cilju kritike kapitalizma, doprineli su, za Denićeve scenografije nezaobilazni logotipi koka-kole i drugih brendova naše potrošačke civilizacije“, kaže Medenica.

Po njegovim rečima upravo opis slike (Hajner Miler) scenskog prostora može biti polazni čvor u raspodjeljivanju asocijativnog tkanja koje je njemu lično izatzala ova „rizomska predstava“: „Na početku scenom dominira osvetljena, usamljena i prazna telefonika govornica, kao iz film-noara, a u kojoj se razgovor nikada neće dogoditi, jer ili s druge strane žice nema nikoga, ili likovi, predvedeni Handkeovim junakom Blohom, uvek zakasne na poziv, iako žuстро trče prema govornici pri svakoj zvonjavci. Ova tuž-

T. Nj.

DUH TURBULENTNOG VREMENA U KOME ŽIVIMO

Povodom pet godina repertoarskog programa „Mesec nezavisne scene u Bitf teatru“

Na pragu pete sezone programa „Mesec nezavisne scene u Bitf teatru“, koji se i ovaj put događa u januaru i februaru, sa zadovoljstvom konstatujemo da veliko interesovanje nezavisnih autora i trupa za ovaj repertoarski konkurs potvrđuje njegovu neophodnost i doprinosi kvalitetu nezavisnog pozorišnog stvaralaštva u regionu. Bitf teatar, servisno pozorište bez ansambla, shvata ovaj program kao priliku za emancipaciju i inicijaciju mlađih i duhom mlađih autora i autorki, koji praveći iskorak u odnosu na klasične pozorišne forme, donose dah eksperimenta, tragalaštva i mašte – preko potrebe za razvoj različitih žanrovske formi. Bitf teatar ovim autorima omogućava prostor za probe, izvođenje, tehničku i marketinšku podršku svake vrste a često pomaže ove produkcije i materijalno. Verujemo da je to naša statutarna obaveza, legitimno formulisana i željom naše osnivačice, velike Mire Trašović – da Bitf teatar буде mesto razvoja i gajenja najrazličitijih pozorišnih izraza, kreiranja metažanrova kombinovanjem različitih alatki i veština, kombinovanjem pozorišnih, plesnih, operskih, muzičkih, akrobatskih i video formi. Da je služ Bitf teatra za inicijaciju ovakvih autorskih pregresa i istaćenja dokazuje i internacionalni život mnogih produkcija, autora i trupa, koji su svoja prva umetnička predstavljanja doživeli upravo na sceni Bitf teatra uz bezrezervnu podršku našeg Bitf tima.

Zajednička im je hrabrost, zagledanost u probleme i duh turbulentnog vremena koje živimo, kao i nalaženje jake empatije za ljudsko i duševno i zagledanost u kolektivne i intimne lomove savremenog čoveka. One daju nadu da pozorište ostaje žive društvena igračka, neophodna za tumačenje mogućih strategija analize i katoržične sinteze bitstva u nametnutim zadatostima vremena.

Program „Mesec nezavisne scene u Bitf teatru“ i ove sezone prikazuje produkcije nezavisne regionalne umetničke scene. Pred prepubnom salom Bitf teatra, predstavljamo nezavisne umetničke i produkcije sa ciljem da mapiramo dinamiku i pravce umetničkog kretanja van institucionalnih teatarskih kuća. Veliko interesovanje publike i kvalitet izvedenih predstava ukazuje na to da i u ovako skromnim i komplikovanim produkcionim uslovima, sa kakvim su suočeni nezavisni i mlađi umetnici, nastaju predstave koje duboko, nadahnuto, angažovano, promišljeno i ozbiljno oslikavaju pozorišnim sredstvima trenutke naše savremenosti. Nezaustavljiv istraživački zamajan mlađih umetnika ukazuje na to da pozorište ne umire van institucija, naprotiv, da ulazi u beskompromisani dijalog sa savremenim trenutkom koji ne podleže formalnim i programsko repertoarskim cenzurama, te tako osmišljava i stvara sveže, novo pozorište, za radoznu i zainteresovanu publiku. Veoma ponosni Bitf teatar pokušava da bude krovna institucija za ovaku vrstu pozorišnih pregalaca i čini sve da, u skladu sa svojim statutom, pomogne razvoju ove takozvane druge scene koja je, u mnogo konteksta analizirano, ona prva i prava.

Ponosni smo i radosni što se Bitf teatar potvrdio kao krovna institucija za afirmaciju mlađih umetnika, koji se ostvaruju u samostalnim produkcijama nezavisnog teatra. Ponosni smo i na našu publiku, otvorenu i zainteresovanu za pozorišne događaje koji izmju klasičnom repertoarskom štimungu, umetnički istražujući i postavljajući nove polaze u žanrovskom i formalnom. Volimo da kažemo da je Bitf teatar „najmlade pozorište u gradu“. Najmlade znači i najsvežije, najradikalnije i najhrabrije.

Bitf teatar oduvek je bio mesto za brzi start mlađih umetnika pozorišnih istraživača u profesionalne vode. Naše produkcije nastale ili prikazane u ovom repertoarskom štimungu dobile su svoju potvrdu na mnogim regionalnim i internacionalnim festivalima, a predstave su višenagradivine i na značajnim međunarodnim festivalima u našoj zemlji i inostranstvu.

Neka vrsta pozorišnog „samizdata“ otpočetka je bila najbitnija tačka formiranja stila i načina pozorišnog promišljanja. Na sceni Bitf teatra razvile su se i samoizgradile trupe koje su produkcione i stilski utemeljile i organizacione sisteme i poetike nezavisnog pozorišnog delanja.

Nezaobilazne trupe u analitici nezavisnog teatra koje svojim višedesecijskim radom opstaju kroz teške, turbulentne tržišne uslove, dokazujući iznova i ponovo bitnost i mogućnost samostalnog pozorišnog stvaralaštva svakako su DAH teatar, Hleb teatar, Mimart, Aps art, BAAZART i STANICA. Ove umetničke organizacije svojom delatnošću obeležile su noviju istoriju nezavisne pozorišne scene Beograda i Srbije.

DAH Teatar je osnovan 1991. godine. Nezavisna, profesionalna pozorišna trupa i umetnički kolektiv koji korističi tehniku savremenog teatra stvara angažovanu umetnost sa namerom da utice na pozitivan razvoj društva i globalno i lokalno. Rad DAH Teatra temelji se na divljanju pozorišnoj formi (metodologiji) a predstave i projekti su rezultat dugotrajnog procesa. Polazeći od teme, radeći na raskrsnicu između pozorišta, plesa i vizuelne umetnosti DAH Teatar stvara predstave sa vizijom o kreiranju nenasilnog i tolerantnog društva. Rad DAH Teatra okrenut je ka neprestanoj razmeni znanja, iskustva i ideja među umetnicima i učesnicima iz različitih pozorišnih i nacionalnih tradicija. Kao Centar za pozorišna istraživanja stvara uslove za usavršavanje reditelja, glumaca i ostalih umetnika u svim pozorišnim oblastima. Centar poklanja pažnju edukaciji mlađih ljudi u pravcu savremenog pozorišnog izraza i upoznaje ih sa ostalim granama umetnosti.

Hleb teatar je umetnički projekt i trupa sastavljena od multidisciplinarnih umetnika-aktivista različitih generacija koje povezuje strast ka izvođačkoj umetnosti, u domenu teatra i umetničke igre, u procesnom pozorištu i temama koje su provokativne i društveno-politički angažovane. Muzika, vizuelna umetnost, umetnička igra, fizički teatar, performans, poezija veštine su i sredstva koja koriste u kre-

Krajem novembra u Lisabonu u Gulbekijan fondaciji, Dijana Milošević, rediteljka i umetnička direktorka DAH teatra, primila je prestižno priznanje *Helena Vaz de Silva* za doprinos evropskoj kulturi i kulturnom nasledju. Svečanoj dodeli prisustvovalo su mnoge ugledne zvanice, uključujući i portugalskog ministra kulture, ambasadorke Republike Srbije u Portugaliju, a skupu se obratio i portugalski predsednik Marselo Rebelo de Sousa.

Dobitnica sa članovima žirija (foto Marcie Lesse)

iranju predstava koje imaju osvećujući i pre svega isčeljujući karakter. Hleb teatar je takođe posvećen umetničkoj edukaciji kroz radionice i projekte, smatrujući formiranje mlađih umetnika jednom od svojih osnovnih misija. Kroz međunarodnu saradnju, koprodukcije i delovanje na međunarodnoj sceni povezujući umetnike naše zemlje sa svetom. Organizujući gostovanja i radionice, otvaraju mogućnost umetničkog usavršavanja, razmene i saradnje nezavisnih umetnika.

Teatar Mimart je jedan od prvih alternativnih teatara u bivšoj Jugoslaviji osnovan 1984. godine. Fokus rada je na fenomenima društva: geopolitički, socijalni, ekonomski, tehnološki, ekološki medijski, komunikacijski i kulturološki. U eri sveopšte težnje ka vizualizaciji i spektaklu kao modelu društvenog i kulturnog života, Mimart teatar u diskreciji traga za smisalom savremene umetnosti i mogućnosti performansi kao sredstva komunikacije i promena. Neverbalni teatar koji prevazilazi sve bariere: jezičke, geografske, političke, etičke, etničke, sociološke.

ApsArt Centar za pozorišna istraživanja osnovan je 2004. godine sa namerom da razvija praksu primjenjenog pozorišta i promoviše ideju pozorišta kao sredstva ličnog razvoja i društvene akcije, sa misijom promocije i praktikovanja svih oblika participativne umetnosti koja gradane uključuje u kreativne procese. Cilj ApsArta je slobodna pozorišna igra i promena – pozorište slobodno od industrije, marketinga, repertoara, tehnike, zgrada. Misija nije dolazak ljudi u pozorište već pozorišta ka ljudima.

BAZAART je organizacija umetnika iz Srbije i regiona Zapadnog Balkana, sa sedištem u Beogradu, a koja ima za cilj razvoj savremenih izvođačkih umetnosti i njihov dijalog sa društvom. Osmišljen je kao baza za saradnju umetnika, umetničkih grupa i stručnjaka u zemlji i regionu, na projektima koji neguju interdisciplinarno istraživanje, umetnički rad i edukaciju u oblasti izvođačkih umetnosti. Posebnu pažnju organizacija posvećuje mlađima kao učesnicima u kultu-

ri. BAZAART je posvećen partnerskoj saradnji i zajedničkim projektima sa umetnicima na evropskom prostoru, s posebnim akcentom na regionu Zapadnog Balkana. Kroz regionalnu mrežu, doprinosi razvoju umetnika, publike, umetničke komunikacije, saradnje i razmene, i deluje na unapređenje socijalnih tokova na ovim prostorima.

Najznačajniji uticaj u razvoju savremenog plesa u Srbiji vrši Stanica – Servis za savremeni ples, platforma inicijativa savremenе scene plesne i izvođačke umetnosti u Srbiji. Glavni ciljevi su jačanje umetničke zajednice, njen strukturiranje i prepoznavljivost među različitim akterima u oblasti umetnosti, kulture i obrazovanja na Balkanu i na međunarodnom nivou. Jedan od ultimativnih ciljeva Stанице je obezbeđivanje odgovarajućih profesionalnih uslova za rad svih aktivnih učesnika umetničke scene u Srbiji i regionu Balkana kroz programe edukacije, profesionalnog razvoja, produkcije, promocije kulturne politike.

Nezaobilazan je rad Reflektor teatra, Centra e8, omladinskog pozorišta koje je pomoglo i ostvarilo veliki broj produkcija, angažujući značajan broj mlađih ljudi, edukujući ih u različitim pozorišnim pravcima delanja – kao buduće reditelje, dramaturge, producente, izvođače. Iz rada ovog pozorišta razvilo se nekoliko novih nezavisnih trupa, kakva je recimo grupa Neut.

Bitf teatar je jedino institucionalno pozorište u Beogradu privilegovan da učestvuje i pomaže kreiranje nezavisne pozorišne scene u Srbiji. I ove sezone predstavljamo nove i potvrđene autore – koji postaju i opstaju u sferi tragalačkog, istraživačkog, angažovanog teatra. Ponosni na svoje saradnike, umetnike koji kreiraju slobodan teatarski izraz i čine iskorake u svakom umetničkom i socijalnom smislu, društveno odgovorno kreirajući takozvanu Drugu scenu – scenu nezavisnog teatra.

Jelena Bogavac, rediteljka, dramaturškinja i urednica repertoara Bitf teatra

TRI DESENJE ZID TEATRA

ZID teatar i jeste i nije holandski. ZID Theater i jeste i nije naš, srpski. ZID i nije zid nego je most koji spaja, čiji stvaraoci, predstave i radionice trasiraju puteve između zemalja i kultura, i pre svega među pojedincima

Godinu 2022. ZID teatar je posvetio proslavi svoje tridesetogodišnjice. A 30 godina kontinuiraju nog trajanja jednog pozorišta nastalog na individualnoj inicijativi i ličnim pregalama svakako je za divljenje i primer. Osnivač, direktor i pre svega stvarač Karolina Spatić vezala je svoje ime za ovu kuću kada mu je zajedno sa glumcem Sebom Bakerom odredila sedište u Amsterdaru, 1992. Ime ZID ponela je sa tinejdžerskim pozorišnjim pokušajima iz Srbije u Holandiju. Bila je jedno od dece Škozorišta Ljubice Beljanški Ristić, ali je posle neuspelog pokušaja upisala na FDU otisla na studije režije u Utrecht. Na talasu mladalačkog poleta, kad čovek veruje da može da osvoji svet svojom umetnošću, Karolina i Sebo (njujorska škola glume) stvaraju pozorište u jednom od nojnudamičnjih grada-

va Europe, koji ima publiku, ali i jaku konkureniju. Ko uspe u Amsterdaru, uspeo je svuda.

Od inicijalne predstave na fonu *Sna letnje noći* u vidu pop opere do današnjih predstava i umetničko-društvenih programa, Karolina Spatić formirala je prepoznatljiv scenski jezik i uspostavila misaonu i osećajnu konstantu, tako da kontinuitet ZID teatra nije samo u imenu, ni u dvojcu rediteljke i glumca nego je upisan u dela i sećanje publike. Na njihove predstave publiku emotivno reaguje nežnošću, suzama ili smehom; prepoznaće se u diskretnim situacijama odbaćenih pojedinaca, ostalih izvan granice zajednice.

Vrlo brzo, 1994, stižu u Beograd i u koprodukciji s Bitf teatrom, uz učešće holandskih i

srbских glumaca i plesača prave predstavu *Theatre Is No Place For Us / Nema mesta za nas*. Sledеćih godina u Beogradu će redovno prikazivati svoje nove predstave, osim u Bitf teatru, u SKC-u, Cinema Rexu, Domu omladine, CZKD „Paviljon Veljković“, ili na festivalima, kao što je Festival monodrame i pantomime u Zemunu, Nisville Jazz Teatar u Nišu, a nekoliko puta na BITEF Polifoniji. Godine 2017, zajedno sa POD teatrom, napravili su minifestival u okviru Polifonije. Prošle i ove godine pozvani su da naprave program u Novom Sadu, Kulturnoj prestonici Evrope: „Protiv Vetrar – Slet 2022“ i saraduju sa LED Artom iz Novog Sada i agencijom KomunikArt iz Pančeva na projektu koji finansira Evropska unija, Remix

NO FEAR (foto Ibrahim Selek)

– Comix. Sa DAH teatrom privode kraju dvogodišnji projekat EU, FATE.

No ne samo zbog ove žive veze sa našom sredinom koja traži izmeštanje, ZID naliči na izvorne pozorišne trupe: putuju od mesta do mesta, što po Holandiji, što sa svojim evropskim projektima, po mnogim mestima, od evropskog severa (Sankt Peterburg, Holsebro u Danskoj) do juga (Krit), od zapada ka istoku. Gostovali su na brojnim internacionalnim festivalima i van Evrope: u Sjedinjenim Državama, Južnoj Americi, na Bliskom istoku, u Sjevernoj Africi. Koliko je takav pristup zamoran, on je i ispunjujući, jer upravo u kulturnim razmenama ovo pozorište raste i jača. Zapravo, ta dvojna (srpsko i holandsko), ili tačnije rečeno, usložena priroda porekla (jer osim nacionalne postoje i druge prirodnosti), čini ih nesvodivim na birokratske odrednice. Zasigurno da izabrani umetnički put nije bio laskav, pošto su u svakom od svetova na margini. Ali doslednost je dovela do autentičnog izraza a vremenom i do izuzetnih priznanja.

Godine 2020. Karolina Spačić je proglašena vitezom reda Oranje–Nassau Kraljevine Holandije. (Dokoro je Karolina bila jedina iz Srbije prepoznata i nagrađena od kraljevske porodice. Ove godine zvanje oficira istog reda pripalo je profesorki i prevoditeljki sa holandskog Jelici Novaković Lopušini.) ZID teatar je došao pod neposredno pokroviteljstvo kraljevske porodice 2011, kada mu je uručena Kraljevska nagrada „Appeltje van Oranje“, godišnja nagrada Kraljevske fondacije za kulturne i društvene organizacije i njihove izuzetne uspehe u radu. Kad smo kod nagrada, imaju ih još: 2003. dobili su Nagradu za najautentičniju predstavu na Internacionalnom pozorišnom festivalu „Raduga“ u Petrogradu povodom 300 godina ovog grada; 2014. Karolina je dobila specijalnu povelju od BI-TEF Polifonije za zasluge od osnivanja Festivala 2000. Godine 2016. dobili su opštinsku nagradu WestArt u Amsterdamu za program Kulturni vidi; a 2017. predstava nominovana je za nagradu Konzulata za sporazumevanje i holandskog državnog Fonda za Kulturnu participaciju.

Posebno su ponosni na nagradu „Grozdarin kikot“ iz 2015. koju međunarodni žiri Centra za dramski odgoj BiH godišnje dodeljuje pozorišnim pedagozima. Zid je gostovalo u Mostaru, posle gradnje gradu još 1998, što je bio prvi kulturni događaj u kom su učestvovali zajedno Bošnjaci i Hrvati, pa je predstava osim umetničkog imala društveni i pedagoški smisao, gotovo ritualni karakter pomirenja.

Pomenuti projekat FATE, u kom osim DAH teatra učestvuju još pozorišta TNT Atalaya iz Španije, Studio 7 iz Nemačke i akademski centar Društvena zajednica pri Univerzitetu Torino iz Italije bavi se svetskim problemom migranata i njihove integracije u društvo (odnosno, u slučaju našeg DAH teatra, tretmanom prolaznih i ilegalnih migranata). Vidi se da je interesovanje Zida ostalo isto. Neobični, ukusni melanž ZID teatra može se sada ukloniti u profilisani društveno angažovani pravac, ali je zapravo poriv Karoline Spačić umetnički. Model rada ove neobične i istovremeno sasvim ljudske (čitati, humane, ne-posredne, susretljive) trupe je uvek pozorišni. Samo Karolina o svom radu kaže: „Kao što je čuveni poljski stvaralac Ježi Grotovski rekao, pozorište je susret između jednog glumca i jednog gledaoca. Bilo mi je 15 godina kada sam pročitala njegovu knjigu „Ka sironašnom pozorištu“, koja je zauvek promenila moj pristup pozorišnoj umetnosti i inspirisala me da ostavim klasičan balet. (...) Svet se na naše oči menja, ali je teatar u mnogo čemu ostao isti. U suštini je jednostavan, susret jednog glumca i jednog gledaoca – to čini teatar. Sve ostalo može biti ali i ne mora, samo su glumac i gledalac nezamenjivi.“

No za pozorišno trajanje mnogo im pomaže iškustvo jednog drugog pozorišnog maga Eudenija Barbe, u čijem su društву rado videni. Sada još, suočeni sa starenjem, i Odin i ZID traže kako da svoju umetnost produže, prene-

Jelena Kovačević Barać

DANAS IMA MNOGO VIŠE KURAGINA NEGO ROSTOVIH

Za razliku od epohe u kojoj je Tolstoj pisao, živimo u doba kada su sve ideje potrošene, pa i vera. Danas se delimo na one koji biraju ovu ili onu ideologiju iz prošlosti, naši i svetski političari javno iznose neistine ili poluistine, danas je čovek zbumjen – kaže poznati glumac Slobodan Beštić

Niziinski, Zadov, Saloma, Kralj Petar, Boris, Šatov, Magbet, Monteskije, Gezeman, Hamlet, Agamemnon, Dijego Rivera, Car Uroš, tek je nekoliko junaka kojima je tokom bogate karijere glumac Slobodan Beštić, prvak ansambla Dramе Narodnog pozorišta, podario sceniski život.

Iza Beštića je i poslednja u nizu, nagradjivana predstava *Rat i mir* L. N. Tolstoja u režiji Borisa Lješevića, jedno od najznačajnijih dela u istoriji svetske književnosti. Gotovo da nema festivala u zemlji, i šire, s kojeg se nije vratila s pregršt nagrada.

Predstava *Rat i mir* počinje vašim izlaskom na proscenijum, s primerkom knjige *Rat i mir*, u ulozi upečatljivog osobenog čitača, ili naratora. Koliko je delikatno kompleksnu priču koju donosi ovo Tolstojevo delo dočarati na sceni?

Imali smo sreću da je reditelj hrabar, iskren i maštovit. Predlagao je rešenja koja nisu konvencionalna. Baš taj uvod me je mnogo intrigirao. Tražili smo nijanse u promeni žanra, od naratora do lika, diskretne ironije iz samog teksta, kao i savremeni kontekst rata koji se sada dešava. Predstava se poigrava nekim temama, mada bih pre rekao da plasira činjenice iz teksta, a publika odlučuje o tome slaze li se i kako to može danas da se sumati. Baš kao i mi u ekipi koji smo imali slične dileme, jer to je bio živ proces. No ključne ideje o smislu, o smrti i ljubavi u vremenima rata i mira ostaju univerzalne i to publika često ume da prepozna. Klasika na savremen način koji poštuje piscu. To je dobar recept.

Tolstoj je i pošto je završio rukopis *Rata i mira* imao potrebu da nešto ispravlja, dodaje. Kako ste se spremali za glumačko čitanje vašeg kneza Vasilija Sergejevića Kuragina, budući da je ruska literatura za vas velika inspiracija?

Odlučio sam se da eksperimentsem sredstvima i ponudim nešto ekspresivno, na ivici groteske, da bih glumački izrazio ono što je po tekstu i romanu predstavljeno malo drugačijim sredstvima. Posle jedne probe kada sam to ponudio, izgledalo je kao da je to dobar način da se reši ovaj lik. I nismo se pokajali. To je dobar kontrast i jarko rešenje koje otvara nove nijanse.

Pozorište je živi organizam. Vi uvodite u igru, čitate delove romana *Rat i mir*, komentarišete ih, akcentujući pitanja života u vremenu iskušenja, ratova i otpora prema političkim promenama... Koji sloj ovog čitanja je vama najbliži?

Na prvim probama ovog dela predstave okupirao me je problem suviše očigledne paralele sa sadašnjim ratom na svetskoj sceni. Skoro kao da je neki politički komad o sadašnjoj Rusiji. A Napoleo-

Slobodan Beštić (foto Ž. Jovanović)

novi tekstovi su me podsećali na jezik i ideje savremene Evrope. Branimo li ili napadamo ove stavove koje likovi izgovaraju? Boris Lješević i ja smo se našli na sredini: sama naracija izaziva asocijacije, ne treba glumački dodavati, sve dok ne postanem knez Kuragin, kada menjam sredstva. Razrešenje predstave dolazi kroz uvide Pjera i Andreja, o čovekovoj sudbini i smislu. Ima li patnja smisao, šta nas spasava, kakva nam je ljubav neophodna da bismo stvorili bolji svet? Kojim putem ići?

To su važna i uzbudljiva pitanja na koja publike reaguju čak i danas, možda danas i snažnije, bez obzira na ideologiju, veru, politiku, naciju.

„Savest je glas duše“, reči su Lava Nikolajevića Tolstoja (1828–1910), koji je imao vrlo zanimljiv život, i sam ruski grof, iz prve ruke mogao je da opisuje život svoga podneblja. Neke scene u predstavi podsećaju na Putina i njegovu intervenciju u Ukrajini. Šta bi danas Tolstoj beležio?

Svaka sličnost s Putinom u Ukrajinom je dokaz da, kao civilizacija, nismo mnogo naučili iz istorije. U predstavi ima i scena u kojima Pjer pita publiku misle li da je utopija da jednog dana neće biti rata. Različiti su odgovori, naravno, ali za sada ratova još imaju. Menjuju se okolnosti i suprotstavljenje strane, sam istorijski kontekst, ali intimne reakcije ljudi na stradanja i razaranja su vanvremene. Baš to je tema piscu, pa pretpostavljam da bi Tolstoj imao sličnu inspiraciju za likove i zhivanja danas kao i onda. Možda bi samo promenio stil i žanr romana, s obzirom na epohu.

Tolstoj je dao živu sliku jednog doba u Rusiji. Posebno lepi su opisi ljudi, kako fizičkog izgleda, tako i osobina... Koliko nas i kako scenski dira ova Tolstojeva priča?

Rekao bih da su opisi likova duboki i celoviti, ubedljivi i mogući. Lepotu vidim u daru piscu da oblikuje rečenicu i osmisli priču, manje u samom izgledu lika. Na primer, moj lik nije baš dokaz o lepoti fizičkoj (ili karakternoj) svih Rusa u tom dobu. A nije to jedini takav lik. Mudriji je Tolstoj, ironičniji, ali kao autor je dobronomeran prema svo-

jim likovima, čak i kad su beskrupolozni licemeri kao knez Vasilije. Mislim da utisak lepote dolazi iz piščeve potrebe da razume i prikaže mnoštvo i nejedinstvo koje postoji u savremenom čoveku, ali kroz harmoniju i veru da je Bog ljubav, da nam je blizak i da je uvek u nama i s nama. Andrej Bolkonski tu harmoniju doživljjava tek u trenutku smrti, Pjer kroz sopstveni idealizam publiku podseća da je smisao i sklad nedokučiv onome ko nema veru u čoveka, i nije zapitan nad tajnom postojanja.

Kako bi se Tolstojevi junaci snašli u našoj eri? Zašto nas *Rat i mir* uvek prate?

Za razliku od epohe u kojoj je Tolstoj pisao, živimo u doba kada su sve ideje potrošene, pa i veru. Danas se delimo na one koji biraju ovu ili onu ideologiju iz prošlosti, naši i svetski političari javno iznose neistine ili poluistine, danas je čovek zbumjen – kaže poznati glumac Slobodan Beštić

Zašto je govorio o promeni čovekove svesti tada, kao što bi to i danas. I mislim da bi ponudio isti odgovor, možda drugim rečima. Postavio bi isto pitanje na drugačiji način.

„Tolstoj drži našu zemlju na okupu“, reči su njegove pruauke Fekle Tolstoj. U čemu je njegova veličina, moć trajanja?

Citajući velike pisci iz davnih vremena i prošlih epoha, uvidimo sličnosti i razlike sa sadašnjim trenutkom. Lakše nam je da neke okolnosti shvatimo i prihvativamo. Sigurniji smo u spravljani put i svoje odluke kada razumemo da su i tada ljudi sebe pitali ista pitanja. Svako je davao drugačiji odgovor, ali dileme savremenog čoveka su iste kao i tada. Menjuju se ideologije, tehnička dostignuća, ali se bazični strah od smisla ili besmisla života ne

menja. Tolstoj je jedan od takvih umova, on stvara svet svog romana kao simfoniju različitih odgovora na pitanja ljudskih žudnji, strahova, prolaznosti i smislja. A to je univerzalno, i u svim epochama razvoja čovečanstva prisutno pitanje. Ko smo mi kao ljudi, ko sam ja kao čovek? Zašto smo tu? Kako da živimo srećni?

Ne možemo a da ne pomenemo vašu monodramu *Moje nagrade*, koja je još jednom pokazala i potvrdila sve fineće vašeg dara. Koliko je bilo izazovno upustiti se u takav iskorak?

Imao sam osećanje odgovornosti prema Narodnom pozorištu u Beogradu, jer monodrama nije žanr koji puni sale. To nije bilo čitanje teksta za jedno izvođenje nego predstava koja treba da živi i opstaje. Maja Pelević i ja smo tražili formu u kojoj bismo to najuspešnije uspeli da uradimo. Tekst je bio veoma aktuelan i provokativan za određenu publiku. Želeli smo da ove ideje dopru i do onih koji nisu čitali piscu, koji ne znaju ništa o njemu i njegovom delu. Znali smo da su te ideje važne i aktuelne za današnju publiku, te smo tražili najbolju formu da dopremo do onih koji nisu čitali Bernharda i koji nisu pripremljeni da slušaju monodramu na Sceni „Raša Plaović“.

Zašto je važan *Ludus*, kako biste vi uredivali naše pozorišne novine?

Čini mi se da *Ludus* čitamo samo mi, pozorišni radnici. Voleo bih da ga čitaju i srednjoškolci, tetkice i domari, penzioneri, prodavci na tezgama. Ubacio bih neku rubriku za mlade, ili za edukaciju publike raznih generacija, ali na jednostavan i popularan način. Na primer, dok sam igrao u Nemačkoj, pred svaku predstavu bi dramaturg ili čak reditelj (Roberto Čuli npr.) izlazio da publici kratko predstavi delo, piscu, kao i rediteljski koncept. Mislim da je publike to ceni. Ubacio bih tekstove kojih olakšavaju praćenje estetike pozorišnih predstava (drugačije gledamo seriju ili postove na Instagramu, a drugačije pozorište). Voleo bih da *Ludus* čitaju i na Bojlonjevoj pijači, pa da dođu na predstavu.

Milica Kosović

DIVNA JE TA MISAO - MANJE JE

Postojanje ili nepostojanje razlike između pozorišne i filmske glume? To ne vidim tako. Gluma je gluma. Ona uvek traži istinitost. Ima ih koji u životu poprilično glume, a na sceni i u kadru se traži samo istina. I da date sve od sebe. Da vam se veruje. Gluma je istina. Dobra gluma je dobra gluma i na filmu i u pozorištu. Samo je pitanje izbora sredstava. Uvek se nekako trudim da sa što manje sredstava napravim to što radim – kaže Miodrag Miki Krstović

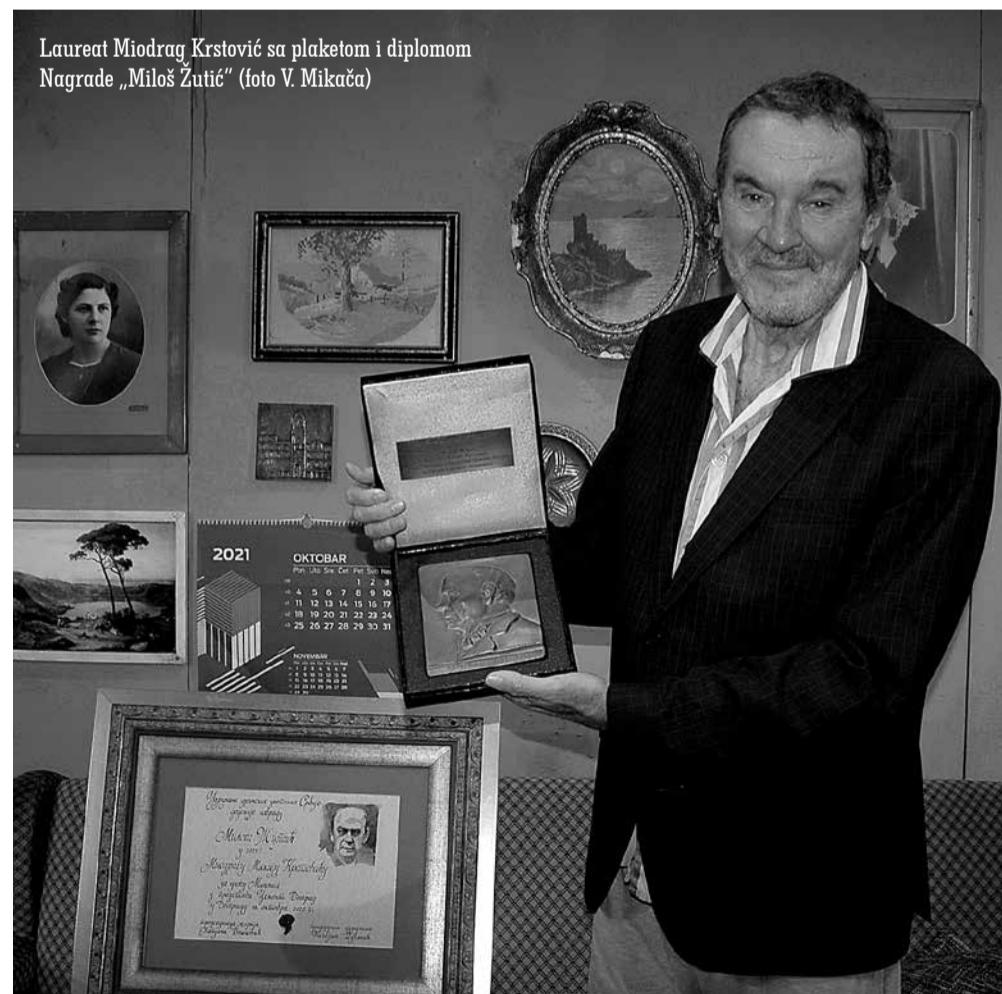
Čuvenom glumcu za ulogu Miloša u predstavi *Cement* (Milana Ramšaka Markovića, prema drami Hajnra Milera, u režiji Sebastijana Horvata) Beogradskog dramskog pozorišta pripala je nagrada „Miloš Žutić“ koju Udruženje dramskih umetnika dodeljuje za najbolje glumačko ostvarenje u protekloj sezoni.

U obrazloženju se ističe da u ovoj predstavi „iz glumačkog bića Miodraga Mikija Krstovića progovara pesnik scene. / Razmre njegovog glumačkog umeća u ulozi Miloša su neizmerne: sežu do gledačevog unutrašnjeg bića, aktivirajući sva njegova čula. Nema ničeg imitativnog u pojavi Mikija Krstovića, njegova je uloga sazdana od čiste istinoljubivosti o životu. / To je hipersenzitivno glumački kazana i predočena povest o mučnoj starosti, istrošenom telu, oslabljenoj intelektualnoj moći. / Emocionalno snažno i besprekorno artikulisana misao, virtuzno glumačko otelotvorenenje Miodraga Krstovića, originalno i neponovljivo, uvodi ga u red najvećih moćnih glumačkih umetnosti u Srbiji.“

Prethodno, podsetimo, za tu rolu pripale su mu i nagrade „Raša Plaović“ i „Milivoje Živanović“, kada je u obrazloženju istaknuto da je „neuhvaljivim sistemom glume, veristički ubedljivo pred gledaocima živeo život čoveka kojem je u poznim godinama telo postalo tamnica u kojoj se duša bori za poslednji dah ljudskog postojanja. Telesnom ekspresijom, svakim gestom, govorom koji luta od prostora trenutku svesnog postojanja, do demencijom razorenne psihe, Krstović nas vodi do onog najdragocenijeg u pozorištu, do zaumnog, neizrecivog, onoga što je izvan reči a što pripada metafizičkom univerzumu scenske umetnosti. Tragika i absurd čovekovih pozicija u svetu, potresno uverljivo maestralnom igrom glumačca postali su misaona i emocionalna čarolija koja se sa scene preliva na gledaoca.“

Razgovor za *Ludus* raden je jednog novembarskog popodneva, pod svodom Beogradskog dramskog, nakon čitaće probe predstave *Idiot*, koju po čuvenom delu Dostojevskog režira Ivica Buljan (premijera se očekuje na samom izmaku godine) a gde je Krstović u glumačkoj podeli.

Laureat Miodrag Krstović sa plaketom i diplomom Nagrade „Miloš Žutić“ (foto V. Mikača)

Susretljivo, predano, nepretenciozno a posvećeno, u razgovoru za *Ludus* govorio je o ulogama, glumi, našem vremenu, sekvencama iz svog života...

U kom trenutku vas je zatekla vest da ste laureate nagrade „Miloš Žutić“?

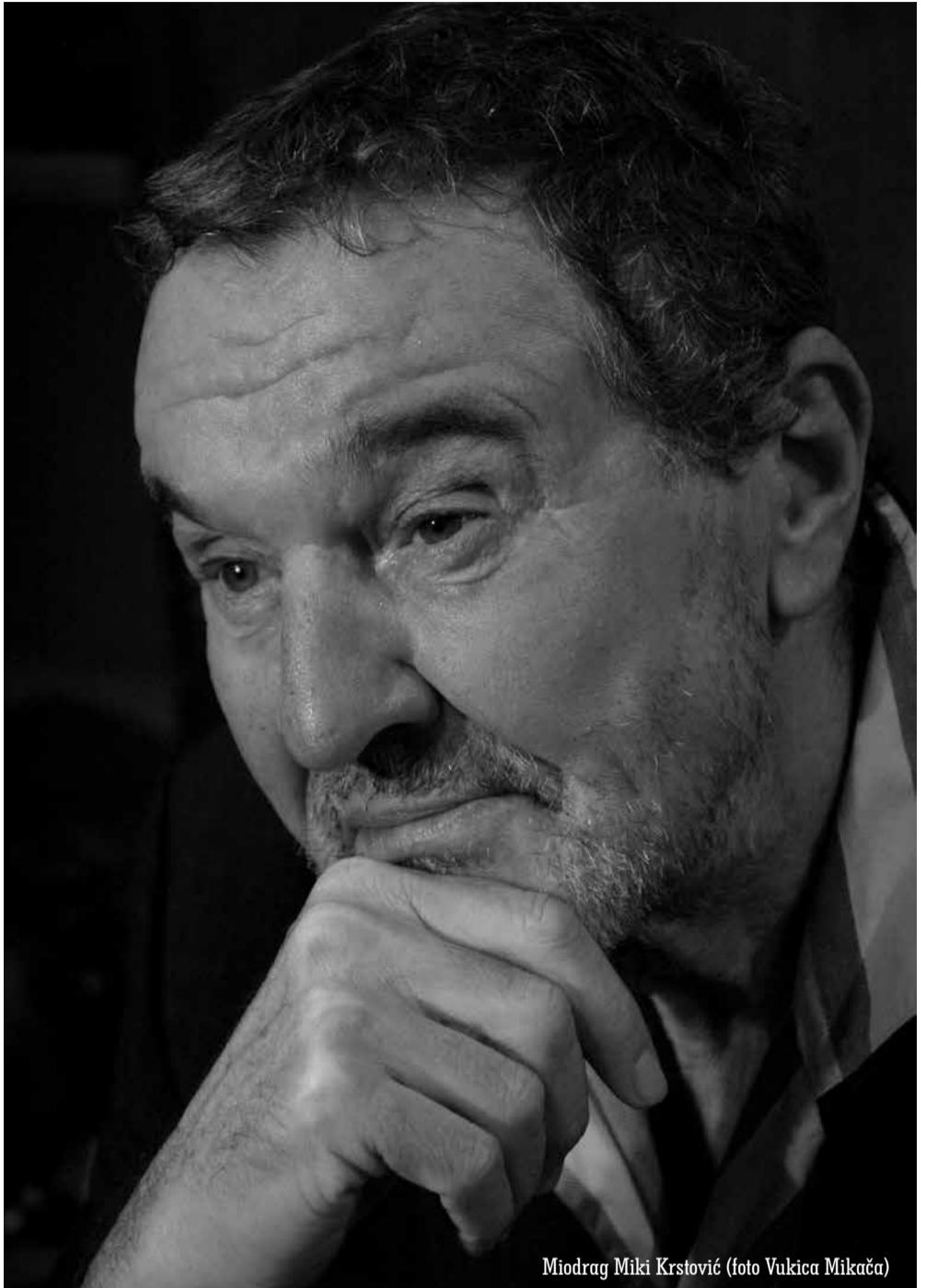
Stigla je dok sam bio na sceni, dok smo igrali predstavu *Citač* u ovom pozorištu. Pred predstavu i pred probu uvek isključim telefon. Tako je bilo i te večeri. Kad je predstava završena, vidim više propuštenih poziva. Jedan, čini mi se, s nekog fiksнog broja, nepoznat, jedan sa ne znam kog, a treći od Tanje Bošković. I prvo pozovem nju. A onda, Tanja onako polako, značajnim glasom kaže: „Dragi mojo, moram nešto važno da ti saopštim...“ Ja pretrnuo, šta li je sad. Ona pravi pauze koje su možda delici sekunde, a meni deluju ko sati, dok mi kroz glavu tutnje pitanja. I čujem puno njenog glasa, kako posebnim tonom izgovara: „Javljjam ti da si dobitnik nagrade ‘Miloš Žutić’... Rekoh: Tanja, dobro je da sedim. Šta da kažem, zaista radost, radost velika. Uživam u toj predstavi i u toj ulozi.“

Dobili ste za tu ulogu i „Raša Plaović“ i „Milivoja Živanović“...

Raša Plaović je veliko ime našeg glumišta, i to je velika nagrada. Milivoje Živanović takođe. Moja partnerka u *Cementu* Milena Zupančić i ja smo u Banjaluci dobili i nagradu „Petar Kočić“ za partnersku igru. Ali nagrada „Miloš Žutić“ mi je zaista posebna. Jer mi smo bili drugari, živeli smo u istoj ulici. Pošto sam tri puta pado na prijemnom za akademiju, četvrti put me on spremao i tada sam bio primljen. Možete li zamisliti šta mi je to tada značilo...“

Rekli ste da je Miloš inspirativan lik, jer?

Miloš je izuzetno inspirativan lik; i kao sudsina koju treba otelotvoriti na sceni i kao metafora. Predstava, između ostalog, preispitujuće da li su i eventualno kako nestali ideali, da li su se nekad visoki ideali sveli na pitanje opštanka i egzistencije, na pojedinačnom planu šta biva sa zanosima mladosti... A on,

Miodrag Miki Krstović (foto Vukica Mikača)

kao i Sonja koju izvanredno igra Milena, jeste epilog u odnosu na to šta se dogodi s našim idealima, energijom, zanosima...

Veče uručenja „Miloša Žutića“ bilo je i svečano i dirljivo u isti mah. Kao da ste deo tog svog ushićenja preneli na scenu i publiku?

Da, bilo je i svečarsko i srdačno i... Posle predstave prvo je izšao Jug Radivojević, direktor BDP-a, pozdravio goste, divno govorio, o meni rekao tako lepe reči da me skoro postideo, a onda je pozvao Nebojšu Dugalića, predsednika UDUS-a, koji se zdušno obratio prisutnima, i onda pozvao koleginicu Ognjaniku Ognjanović, Žutićevu suprugu, da mi uruči nagradu. E tog momenta kad je on nju pozvao, dok se ona pešta na scenu, brzinski sam obukao sako i obuo cipele, budući da mi je kostim u kome igrat pidžama, i izšao sa idejom – pa, ne mogu u pidžama da sačekam dragu koleginicu Ognjaniku i primim nagradu. I ona je bila u čudu. Kad je to videla, jer je prethodno gledala predstavu. Bilo je lepo, a i taj čin je dobio aplauz. A kad sam primio nagradu, rekao sam „Miloš Miodragu za Miloša“.

Kazali ste da ste ulogu Miloša posvetili i svom profesoru Milenki Maričiću?

Jesam, ja sam ovu ulogu i predstavu njemu i posvetio. Za službu je da mu se koliko mogu odužim. Celoj klasi je rekao da za diplomski uradi ko šta hoće. I onda je na sceni Beogradskog dramskog ispit trajao sedam večeri dok smo svi odigrali svoje, kao mali festival. Jadranka Selec i ja smo radili *Gospodicu Juliju*. Tada je upravnik bio Mija Ilić, koji me sutradan po mom ispitu pozvao u angažman u ovo pozorište. Najljubaznije sam se zahvalio jer sam imao druge profesionalne planove.

Ako se vratimo na početke proba, kad ste tek zakoračili u ulogu Miloša u *Cementu*, ko vam je tada bio taj čovek, šta je njegova ključna nit i kako izgleda taj lik do premijere a potom do svih ovih nagrada?

Po tekstu Miloš ima osamdesetak godina, dakle desetak više godina nego ja, ali i ja ih imam dovoljno da znam ponešto o tome šta čini njegi i njegov život u datom trenutku. Slušao sam o tome da prijatelja, gledao u okolini, u porodicama bliskih ljudi sretao takve osobe. Nije mi bilo strano. To je bila prepostavka od koje sam krenuo. Zatim od teksta, koji je briješljivo napisan. Konstrukcije rečenica su sjajne, sklop slova i glasova koji diše s tim likom... Takođe, pričao sam s ljudima koji su imali u porodici takav slučaj s roditeljima. A onda jednog dana idem ulicom i vidim čoveka koji mi zaliči na Miloša. Krene za njim. Promašim i promenim dobar deo svog puta idući za njima i gledajući kako hoda. Odem kući i počnem da vežbam taj, takav hod. Posle sam to radio i na probama. Koji dan zatim, opet na ulici, tačnije nakraj oboda parka, vidim dve gospode. Jedna je kao Sonja, moja pozorišna supruga u predstavi, vremešna, a drugo je pedesetak godina, malo je punija, zaličila mi je na pozorišnu crkvu Nelu o kojoj u predstavi govorimo. Mislim da su to bile majka i čerka. I za njima sam išao jedno vreme, upijao njihove pokrete, gestove, odnos... I onda na sceni, kad govorim tekst koji se odnosi na crkvu, kad Milena i ja razmenjujemo te replike, imam u glavi sliku te mlađe žene. Bog mi namestio da na ulici sretнем i Miloša i Sonju i Nelu.

U obrazloženjima za nagrade ističu se i duboko proživljavanje lika i svedena glumačka sredstva. Nije li upravo svedenost jedna od karakteristika vašeg glumačkog rukopisa?

Radije ću da ne dobacim nego da prebacim. Divna je ta misao – manje je uvek više. I toga se držim. Pogotovo što sam prvi deo svog profesionalnog života, tj. bavljenja glumom proveo na filmu.

To otvara i pitanje postojanja ili nepostojanja razlike između pozorišne i filmske glume?

To ne vidim tako. Gluma je gluma. Ona uvek traži istinitost. Ima ih koji u životu poprilično glume, a na sceni i u kadru se

UVEK VIŠE, I TOGA SE DRŽIM

traži samo istinu. I da date sve od sebe. Da vam se veruju. Gluma je istina. Dobra gluma je dobra gluma i na filmu i u pozorištu. Samo je pitanje izbor sredstava. Uvek se nekako trudim da sa što manje sredstava napravim to što radim. Uloga Miloša je toliko divno i napisana i režirana, a pre svega imam sjajnu partnerku Milenu Zupančić, koja je fantastična, tako da, za početak, gledaj da ne po kvariši. Greh bi bio... I nije gluma... mi zapravo živimo to što se na sceni odvija. Jer vremenski to je, što bi se reklo, jedan na jedan. Ona dolazi iz bolnice, on pao nameštajući sijalicu... Mi, tih sat i nešto malko više, živimo Sonju i Miloša. Moram reći, i pre svih priznanja, meni je nagrada bila to što sam u toj predstavi. Znate, mi glumci smo uvek birani. Divna okolnost je što je uloga pripala meni, što je direktor Radivojević podržao, mogao je tražiti da to igra neko iz kuće, jer ja nisam njihov član. Dakle, već to što sam dobio ulogu Miloša smatrao sam nagradom za svoj čestit rad za sve ove godine koliko se bavim ovim poslom; da dobijem takvu ulogu, da radim s takvim rediteljem tako dobar tekst i da imam takvu partnerku. Priznanja koja su došla kasnije su epilog.

A kad se osvrnemo na tih četrdeset i nešto godina vašeg glumačkog rada, šta vam je bilo prelomno, šta vas je obeležilo?

Od 1975. bavim se ovim poslom, još od studija, a 1977. sam diplomirao. Opet ču se vratiti na Mišu Žutiću koji me, kako rekoh, spremao za Akademiju. I te godine kad sam diplomirao, imao sam zatvorjivo dozvoljstvo da me divni, veliki Dušan Jovanović pozove da igram u predstavi *Dantonova smrt* u Narodnom pozorištu. Miloš je igrao naslovnu ulogu. O tome sam i na svečanosti uručenja govorio. Igrao sam, znaci, u toj predstavi s Milošem, režirao je Dušan Jovanović, suprug moje divne partnerke Milene Zupančić, a profesor Sebastijana Horvata koji je režirao *Cement*. Kakvi su to krugovi koji se otvaraju i zatvaraju u životu... I, tada, kad je bila *Dantonova smrt*, Miša mi je, na moje iznenadjenje i radost, rekao: „Do sada smo bili drugari a sada smo i kolege.“ Šta da vam kažem, kao još jedna diploma. Tada mi je govorio i da bih trebalo da dođem u angažman u Narodno pozorište. Kako je bio analitičan, i temeljan, on je meni sve lepo razložio, Šta, kako, zašto... No ja sam 1975.

snimio film *Vrhovi Zelengore* Zdravka Velimirovića, gde su igrali Alen Nuri, Sergej Bondarčuk, Baša Živojinović, Ljilja Dragutinović, Vojislav Mirić, Farkaš Begoli, Džozefina Čaplin... U to vreme, 1977, već sam prilično snimao, učlanio se u Udruženje filmskih glumaca. Kažem Mišu da je lepo sve to što mi govoris, da mi godi, ali da sam okrenut ka filmu. Znate, vi odete na snimanje filma i nema vas tri-četiri meseca. Nema dolasci, odlasci... Smatrao sam nepoštenim, nemoralnim da ostavim pozorište, predstavu, kolege da ne igraju zbog mene. Danas je drugačije, iz aviona na scenu, sa scene u koju pa pred kamere... Onda to nije tako moglo. I posle nekoliko godina igrao sam jednu predstavu u kojoj su me vrlo hvalili. Kabare. Koju godinu zatim je Lane napravio svoj vrsni kabare u Jugoslovenskom dramskom. A ja sam ovaj po tekstovima Matije Bećkovića igrao u Mažestiku. Dragoslav Todorović je režirao. Ozbiljan politički kabare. To je bila 1982, 1983. kada Bećković nije smeo da se pomene. Imao sam, uslovno rečeno, muke u smislu da nikao nije htio da piše o tome. Ne te su muke prošle a ta predstava mi je mnogo, mnogo značila. Prvo što me držala u pozorišnoj kondiciji, a drugo kad ste sami na sceni, tu pomoći nema. To je veliko iskustvo. No da ne dužim. Miša je to gledao, i sad, čekam što će mi reći, a on me pogleda, resko izusti „jebalo te kino“ i prode! Ostavi me. Posle mi kaže: „Čoveče, ti imas takve predispozicije za pozorište, šta se mlatiš po filmu?“ I sad, na uručenju, rekao sam: „Evo Mišo, poslednjih desetak i više godina sam mnogo više u pozorištu nego u kinu.“

Jezikom brojeva, po IMDb-u imate više od 160 uloga na ekranu?

Moj izbor je maraton. Zapravo, glumački život je maraton. Ko dode na cilj samim tim je pobedio. Nisam nikad imao ideju da budem prvi, nego da istrčim do cilja, a evo i dalje trčim taj svoj maraton. To je za mene svojevrsno bogatstvo. Od prvog filma do današnjeg dana imam kontinuitet što na filmu, što na televiziji. Do devedesetih, onih naših nesrećnih devedesetih, poslednje decenije XX veka, i ratova, bio sam uglavnom na filmu. Igrao sam u nekoliko predstava za sve to vreme. Devedesetih, kao što znate, skoro nije bilo filmove. Pošto sam u udruženju koje organizuje niški festival, imali smo muke tih godina da se festival

ne ugasi, da nakupimo bar nekoliko filmova, pa smo uzimali TV drame da bi se festival održao. A opet setim se, jer sam bio i u savetu tog festivala, da smo Bekim i ja bili u selekcionej komisiji, pa na Pulskom festivalu gledali 34 filma da bismo odabrali 16 za Niški. A devedesetih smo, kažem, bili u situaciju da jedva sakupimo tri-četiri naslova, RTS nam je mnogo pomogao sa tim TV dramama koje nam je davao. Dobrim sticanjem okolnosti 1994. u Ateljeu 212 je rađena predstava *Ljubavno pismo* u kojoj sam igrao, a koja je još uvek na repertoaru. Reditelj Branko Kičić, koji ima ozbiljnu karijeru na televiziji, pozvao je dva divna, talentovana, u to vreme momka, Zlatana Fazlagića i Zorana Bačića i oni su napisali *Ljubavno pismo*, a on je režirao. I ta predstava mi je, ne odškrinula nego široki otvorila velika vrata u Ateljeu. S Mucijem Draškićem sam radio božanstvenu *Mariju Stjuart*, pa druge predstave, i onda sam tih godina bio glumac s najviše naslova u Ateljeu iako nikada nisam bio njihov član. Ali Atelje doživljavam kao svoju kuću.

U jednom razgovoru ste rekli da ste o glumi učili i izu scene, i izu kamere?

Recimo, sa snimanja filma *Vrhovi Zelengore* za ceo život, do dana današnjeg, poneo sam jednu lekciju. Bata Živojinović je radio scenu u kojoj s redenicima zadiran ulazi u kadar i treba nešto da kaže. I dok je nameštanato svetlo i drugo što je trebalo za kadar, on trči li trči kroz onu šumu iz sve snage. Na rediteljev znak ulazi u kadar zadiran, grlaške znoja po njemu, svaki mišić napregnut... Pitam ga posle za ono silno trčanje, a on će: „Pa šta sad, treba da glumim da sam zadiran, da mi šminkaju znoj...“ Za mene veoma važno iskustvo. I lekcija o dosezanju istine u stvaranju uloge.

Spomenuli ste u neobaveznom razgovoru, dok smo se smeštali, da imate neka snimanja ovih dana, o čemu je reč?

Završavamo *Južni veter*, novu sezonu. Imam vrlo zanimljivu ulogu, ali neću sada da širim tu priču i počinje nešto novo o čemu je još ranio govoriti.

Razgovaramo u Beogradskom dramskom, u prostoru gde je upravo bila čitača pro-

ba *Idiota* kojeg režira Ivica Buljan; kako tečerad na toj predstavi?

Ne volim unapred. Ovo iskustvo sa Buljanom je novo, prija mi njegov način rada. Sad je samo pitanje vremena. Imamo zakazanu premijeru za 30. decembar, strah me tog nedovoljnog vremena.

U romanu *Idiot* lik izgovara rečenicu koja je, istrgnuta iz konteksta, dobila enormnu popularnost a glas „lepota će spasiti svet“. Dostojevski, naravno, nije mislio na fizičku lepotu, naročito ne silikonsku...

To ne treba da komentarišemo. Zloupotrebljeno. Znamo da je mislio na duhovnost, mogućnost lepote u čoveku... I da ne otvarašmo sada tu veliku temu. Čitat život se trudim i borim za lepotu. U pravoslavnom kalendaru 30. septembar je slava Vera, nada, ljubav i majka im Sofija. Svake godine dodam – i lepotu. Ako mene pitate, vera, nada, ljubav i lepotu su četiri stuba života, i Sofija, tj. mudrost kao peta... Koji je to život ako toga nema?!

Tatjana Nježić

Foto Vukica Mikača

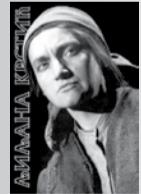
IZDANJA UDRUŽENJA DRAMSKIH UMETNIKA SRBIJE – Edicija posvećena dobitnicima Nagrade „Dobričin prsten“

MARIJA CRNOBORI
Priredio Aleksandar Milosavljević

MATA MILOŠEVIĆ
Priredile Ksenija Šukuljević-Marković i Olga Savić

PETAR KRALJ
Priredila Ognjenka Milićević

OLIVERA MARKOVIĆ
Priredio Feliks Pašić

RADE MARKOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović

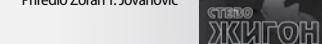
MIRA BANJAC

Priredio Zoran Maksimović

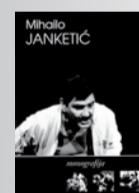
VLASTIMIR ĐUZA STOJILJKOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović

KSENJAVA JOVANOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović

MIHAILO JANKETIĆ

Priredio Veljko Radović

PETAR BANIĆEVIĆ

Priredio Raško V. Jovanović

SVETLANA BOJKOVIĆ

Autor: Ksenija Šukuljević-Marković

BORA TODOROVIĆ

Autor: Dragana Bošković

KSENJAVA JOVANOVIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović

PREDRAG EJDUS

Priredio Zoran T. Jovanović

DIJALOZI VOJI BRAJOVIĆU

Autor: Dragan S. V. Babić

JELISAVETA SABLJIĆ

Priredili: Zoran T. Jovanović i Tamara Bijelić

RUŽICA SOKIĆ

Priredio Zoran T. Jovanović

A KO SI TI?

Autobiografija Predraga Manojlovića

Saradnik na rukopisu: Jelena Kovačević

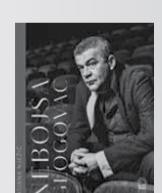
JASNA ĐURIĆ

Autor: Aleksandar Milosavljević

MILENA DRAVIĆ

Autor: Tatjana Nježić

NEBOJŠA GLOGOVAC

Autor: Tatjana Nježić

MIRJANA KARANOVIĆ

Autor: Tatjana Nježić

HADŽI PETAR BOŽOVIĆ

Autor: Tatjana Nježić

POZORIŠTE VIDI I U MRAKU

Teatar nas nekad poznaće više nego što sami sebe poznajemo – kaže Vida Ognjenović, čuvena književnica i rediteljka čije je najnovije pozorišno osvrtvarenje Poetesu inspirisano delom pesnikinje Milice Stojadinović Srpskinje

Praizvedba drame *Poetesu* Vide Ognjenović u njenoj režiji bila je 4. decembra u Srpskom narodnom pozorištu u okviru programa „Novi Sad – Evropska prestonica kulture”, čiji je podnaslov *Heroine*. Vida se za svoju novu dramu inspirisala životom i delom pesnikinje Milice Stojadinović Srpskinje, koja je u 19. veku živela u Austro-Ugarskom carstvu. Grčevito se držala svog naroda i pisala poeziju punu patriotsko duha i nevelike umetničke vrednosti. Drama je, ističe autorka, o tome kako se naša sredina odnosi prema umetnicima, kako oni i njihova dela u svom vremenu nisu prihvaćeni,

nego ih mnogo kasnije otkriju. Kao Milicu Stojadinović. Divili su se njenoj lepoti i učenosti, ali njenu poeziju nisu prihvatali. Istinski se нико od savremenika nije bavio njenom poezijom, više su se bavili njenom nesvakidašnjom pojavom. Bila je tragična žrtva talenta koji se nije razvio i koji nije podržan. Ona je, kaže Vida, pravi primer tvrdnje da žena mora biti dvadeset puta talentovanija od muškaraca da bi njena umetnost bila priznata. I naglašava da drama nije feministička već o tome kako umetnici, posebno umetnice, teško postaju priznati ako ne ugadaju ukusima publike.

Koliko vas ima u vašim dramama?

Usud pisca je da ga uvek traže u njegovim delima. Često ga optužuju za nešto za šta su kritici njegovi junaci. Pisac jeste na neki način junak svojih dela. Njegova dela su njegov DNK. Ja nemam dvojnika u svojoj literaturi. Nijedan moj junak nije moj dvojnik nego su svi.

Da li kada pišete drame imate u vidu i režiju? Kako pisac u vama obuzdava reditelj i obratno?

To je svojevrstan odnos te dve osobe u jednoj. Trudim se da kao reditelj, ako je potrebno, kori-

gjem pisca. Mislim da je opasno ako pisac diktira reditelju. Dok pišem, možda to nije svesno, posao režiraju. Glumci su mi rekli da su uloge koje pišem zahvalne, da ih rado igraju. Možda to reditelj u meni radi dok pišem. Međutim, ne mogu da kažem da u potpunosti dok pišem napravim režiju. Drame pišem kao literarno delo. Stalo mi je do književne vrednosti drame koju pišem. Glumci me optužuju da neću da štrihujem svoje tekstove, što nije tačno. Svoje tekstove štrihujem, a ponekad i dopisujem. Kada je moj tekst pred glumcima, s tremom osluškujem kako će čitati, da li će razumeti i kako reaguju... glumci su meni lakinus parip za tekst. Ako glumci počnu da sriču i pitaju što ovo znači, znam da nešto nisam dobro uradila, da moram da intervenišem i obrnuto – ako mi glumac kaže da je sjajno, ostavim sve kako je.

Kako izgleda vaš rad s glumcima?

Nadam se da ga oni smatraju podsticajnim. Nemam problem u radu s glumcima. Nisam to imala ni u početku karijere. Ne tražim da po svaku cenu glumac radi onako kako sam zamislila. Ako mi se učini da je to što on radi kreativno, da je čudno i da je neobično, uputim se u njegovom pravcu kao reditelj.

Šta je za vas gluma i ko su glumci?

Veoma cenim umetnost glume. Smatram da je to svojevrstan i redak talent. To što ljudi misle da je gluma nešto lako i da za to ne treba neki naročiti talent, varaju se. Velika je tajna tog talenta, ozbiljna moć prepoznavanja. Nije to moć izigravanja ili oponašanja, to je prepoznavanje mnogo toga što je za neku ličnost karakteristično. To za glumce znači da nikada dva puta ne treba ulaziti u istu vodu koja teče u gradenju uloga, bez obzira na veliko iskustvo i znanje. Koliko god da poznaš pozorište, poznaš scenu i poznaš svoju tremu, koja je inače poželjna. Tremu je znak da glumac ozbiljno shvata svoj izlazak na scenu. Nema glumca koji može da kaže da nema nikakvu tremu. To nije tačno. To se samo pravi da ne-

ma tremu i to je borba protiv treme. Tremu je zapravo izazovna, ona je podsticajna... sve to obuhvata glumački talent i to što je glumac. Uvek se nadam kada napravim podelu, da će mi u pravljenju predstave pomoći glumci. Oni mogu da otkriju neke stvari koje ne može reditelj.

Šta za vas znači pozorište? Kako je to mesto?

Pozorište je neka vrsta čarolije na koju smo pristali i neka vrsta maštarenja na koje smo takođe pristali. Pozorište je paralelno s našim životom. To je umetnost neke vrste glasnog snovideća. Jovan Jovanović Zmaj ima pesme koje se zovu Snovatice. Mislim da je pozorište na tom nivou, a zna i treba i mora da bude veoma ozbiljno. Kao što postoji književna istina u odnosu na istočarsku istinu i druge istine, tako postoji pozorišna istina u odnosu na onu izvan njega. Jednom sam napisala tekst koji je imao naslov *Pozorište vidi i u mraku*. Pozorište nas nekad poznaće više nego što sam sebe pozncjemo.

Kako gledate na savremeni svet? U kakvom svetu danas živimo?

Nije mi svejedno u kakvom svetu živim i pod kakvim uslovima živimo. Nastojim da na neki način u tom svetu učestvujem, da dam neki doprinos. Tako da sam prema mnogim dogadjajima u svetu i našem svakodnevnom životu u nekom polemičkom odnosu. Smatram da bi neke stvari mogle da budu bolje i drugačije. Kada je reč o mojoj političkoj aktivnosti, mislim da svako ko svojim umetničkim ili drugim radom učestvuje u javnom životu ima dužnost da popravlja taj svet od kojeg toliko zavisimo i da nam ne bude svejedno u kakvim uslovima živimo. Naša dužnost je da na te uslove delujemo, da imamo razmenu mišljenja, da ta razmena mišljenja bude slobodna. Zato se borim sa svojim istomišljenicima i prijateljima. Zato što imam prava da kao i svaki drugi čovek koji je u javnosti imam svoje stavove.

Olivera Milošević

Vida Ognjenović
(foto M. Dragojević)

NAŠE POZORIŠNE PRIČE U PARIZU

Izložba Muzeja pozorišne umetnosti Srbije „Srpsko pozorište u Velikom ratu”, čiji autori su muzejski savetnici Mirjana Odavić i Jelica Stevanović, otvorena je u Kulturnom centru Srbije u Parizu 17. novembra 2022, uz prisustvo Njegovog preosveštenstva vladike Justina

Svega tri nedelje pre svog 72. rođendana, Muzej pozorišne umetnosti Srbije se posle 35 godina ponovo predstavio u Parizu, ovog puta značajnom, zanimljivom i prigodom temom o Prvom svetskom ratu, periodu koji je tesno povezao srpski i francuski narod.

Tokom četiri godine najstrušnijih i najsigurnijih, do tada nezamislivih stradanja i razaranja, pozorišni život na teritoriji današnje Srbije zamire, ali se prenosi van granica zemlje, svuda gde se naš živalj zaustavlja – od Krfa i Korzike, preko Solunskog fronta, Bugarske, Madarske, Austrije, Francuske, pa sve do Tunisa.

Pozorišta su nicala i dejstvovala na frontu, u pauzama između napada, u vojničkim i zarobljeničkim logorima, u rekonvalescentskim centrima. Nastajalo su na inicijativu glumaca i drugih profesionalnih umetnika, ali i tamo gde ih nije bilo. Publika je u predstavama nalazila utehu i kontakt sa otadžbinom, a

naša komanda – medij za podizanje moralu vojnika i civila.

Jedino profesionalnu trupu je činio ansambl predratnog oblasnog pozorišta u Bitolju; bilo je to vojničko Pozorište „Toša Jovanović“ koje je delovalo u Solunu. Ostale trupe su bile sastavljene od amatera svih struka koji su se okupljali oko profesionalnih umetnika, ali i samostalno.

Improvizovana a kasnije često i namenski pravljena gledališta primala su od nekoliko stotina do nekoliko hiljada gledalaca, među kojima je neretko bilo i stranih oficira, pa i lokalnog stanovništva.

Stolari, krojači, moleri, bravari, profesionalni i priučeni, činili su čuda: sanduci za municiju, stolovi i stolice iz logorskih baraka postajali su dekor za salonske ili istorijske komade; limene kutije od gasa i zejtina – oklopi, kalpaci, toke; džakovi za hranu i šatorsko platno – narodna nošnja ili damske haljine, a zčeje kr-

zno – hermelin na odeždi srpskih srednjovekovnih vladara.

Publika je najradije gledala rodoljubivonacionalne komade i komedije domaćih autora, ali igrana su i dela svetskih klasika. Neki tekstovi su srećnim spletom okolnosti bili preneti iz zemlje u izgnanstvo, ali najčešće su ih glumci zapisivali po sećanju.

Autorke, uz veliku pomoć Jovane Tarbuta koja je kreirao dizajn izložbe i pratećeg kataloga, prikazuju ovu potresnu priču na dva nivoa Kulturnog centra Srbije u Parizu, smerštenog u divno staro zdanje naspram čuvenog Centra „Žorž Pompidu“. U parteru, koji se vidi i kroz veliki izlog, akcenat je na Srpskom vojničkom logorskom pozorištu u Lazuzuu kod Bizerte (Tunis, Afrika), čiji čest i uvek rado viđen gost je bio veliki srpski zaštitnik, francuski admiral Geprat. Prostором dominira triptih u bojama zastava zemalja domaćina i goštiju – plavoj, beloj i crvenoj – načinjen od fotografije prepunog gledališta u čijem centru su zvanice sa Gepratom na čelu. Na suprotnom zidu nalazi se replika scene ovog pozorišta, ispred koje su „žive slike“ sačinjene od izbočara grade koju čuva Muzej pozorišne umetnosti Srbije, dopunjene dokumentarnim snimcima iz arhiva Jugoslovenske kinoteke. Za muzičku podlogu ove video-prezentacije, čiji autor je Predrag Tončić, korišćena je „Spomen kanta-

Izložba „Srpsko pozorište u Velikom ratu“ u Parizu:
autorke Jelica Stevanović i Mirjana Odavić

ta za soliste, mešoviti hor i simfonijski orkestar ‘Albanska golgota’, kojom je dirigent Ljubomir Bošnjaković svojevremeno izrazio lično sećanje na teške dame u zbegu i logoru.

Na spratu se priča nastavlja fotografijama i drugim materijalom iz zbirki Muzeja koji sve doče o radu drugih najznačajnijih srpskih ratnih teatara, a posetiocu i ovde dočekuje video-prezentacija, ovog puta uokvirena replikom sce-

ne Pozorišta Vardarske divizije. Ceo prostor je ispunjen i stojećim figurama pojedinih glumaca u ulogama, među kojima je i „zaštitni znak“ izložbe Milan Jovanović u naslovnoj ulozi komada *Rista rezervista* Brane Cvetkovića.

U Gradu svetlosti zablistali su Muzej pozorišne umetnosti Srbije i istočna srpskog teatra.

A. Jakšić

GLAVNI IZAZOV JE BIO U ODNOSIMA

Oduvek je važilo pravilo, za koje sam čuo i pre upisa na fakultet, u pozorištu pojačaj, pred kamerom smanji. To stvarno i jeste tako, s tim da su i pozorište i film u konstantnim promenama, te se u pozorištu sve više insistira na vrlo diskretnoj i skoro filmski nijansiranoj glumačkoj igri, dok se u serijama i filmovima ide u još veći ekstrem, gde se teži do te mere autentičnom dokumentarizmu da su naturščici (ljudi koji nisu imali nikakvih dodira s glumom) sve traženiji, jer neće pristupiti naučenim glumačkim alatima, već će reditelj izvući iz njih nešto autentično i nepotvoreno – kaže mladi glumac Marko Grabež

Marko Grabež (foto Nenad Petrović)

Ina sceni i na ekranu osvaja svojim ulogama i kritiku i publiku. Puno-krvnim interpretacijama, svedenim i uzbudljivim tumačenjima, impresivnom glumačkom bojom... Nedavno mu je, za rol u predstavi *Pristanak* (Nina Rejn, Nebojša Bradić), pripala i Nagrada za mladog glumca na 31. Danima Zorana Radmilovića a u obrazloženju se, između ostalog, kaže: „Igrajući mladog, poželjnog Tima, na svoj način raspetog u kolopletu komplikovanih odnosa među likovima u predstavi *Pristanak* Marko Grabež je slojevit, svedeno, a snažno otežljivo i pitanje (ne)pričavanja, posledice koje to čoveku (ne)donosi, bivajući temeljni deo ove hvale vredne predstave Ateljea 212.“

A kada je na uručenju nagrade (posle izvođenja u matičnoj kući 13. novembra) apostrofirana njegova izuzetna glumačka harizma, te napomenuto da ga „tek čekaju nagrade“, salom se prołomio poseban, gromoglasan aplauz.

U razgovoru za *Ludus* govori o pomenutom priznanju, glumi, raznim ulogama, vremenom...

Da li vas je iznenadila nagrada za mladog glumca na Danima Zorana Radmilovića, šta vam znači to priznanje?

Moram da priznam da me nagrada jeste iznenadila, jer predstavu *Pristanak* pre svega doživljavam kao kolektivni čin i vrlo ravnopravno podelejene snage, gde su svaki lik i svaka karika podjednako bitni, i uvek me fascinira koliko zavisi jedni od drugih i to da ne postoji jedna ili dve uloge koje nose čitavu predstavu, već je na delu prelep primer kolektivne razmene. Takođe mi je vrlo interesantno, kada vratim malo film i prisetim se procesa nastajanja predstave, da nisam uopšte toliko vremena i snage pridavao kreiranju samog lika koliko to radim u nekim drugim procesima. Ovde mi je glavni izazov bio u odnosima. Predstava je prepuna nijansi u glumačkoj igri i nema mnogo prostora za soliranja. Tako da bih slobodno mogao da kažem, bez straha od te otrane i često neiskrene fruze, da ovu nagradu stvarno posvećujem čitavoj ekipi, jer smo je zajedno i zaslužili. Samim tim mi je nagrada na ovakvoj bitnom festivalu kao što su Dani Zorana Radmilovića i značajnija, jer je jedna lepa potvrda da smo dobro uradili posao.

Vaš odnos prema imenu Zoran Radmilović, njegovom opusu, ličnosti, stilu glume...?

Mislim da je vrlo kompleksno govoriti o značaju i doprinosenju takvog glumačkog dojenja, kao što je Zoran Radmilović, a ne spomenuti nešto što već nije pomenuto i izbeći sve moguće superlative oko kojih sam siguran da se svi slažemo. Jedan od naših najvećih glumaca i tu nema dileme. Ispak bih

se usudio da odem korak dalje i podelim jednu misao koja je vezana za lik i delo Zorana Radmilovića, a možda nije baš popularna. Moj utisak je da je Zoran Radmilović, svojim ogromnim doprinosom u oblasti glume i pozorišta kod nas, na neki način osakatio i možda čak unozadio srpski teatar. Pojasniću vrlo brzo, dajte mi šansu. Količina hrabrosti, lakoće i samopouzdanja i improvizacije kao ključnih karakteristika njegove igre doveli su do prevelikog uticaja na naredne generacije i to je ona što često zovemo „loš uticaj“. Očarani njegovom igrom, odraštajući uz *Radovanu, Kralja Iliju* i druge predstave, mnogi glumci su pomisli da i oni mogu isto tako. Količina improvizacije i igranja na publiku, kako mi to zovemo u praksi, doveli su do toga da se manje poštuju tekst i rediteljski koncept, pa vremenom predstave od premijere do nekog 50. igranja potpuno promene smer i pretvore se u nadmetanje ko će biti duhovitiji i time se umeri u prvobitna zamisla. To, naravno, nema veze sa Zorandom Radmilovićem i namerno se malo poigravam tom idejom, ali meni je jako interesantno na koji način je uticao na naredne generacije i kolika je fascinacija jednim tako prepoznatljivim glumačkim stilom prisutna i dan-danas.

Predstava *Pristanak* bavi se i pitanjem svesnog i nesvesnog prekranje onoga što se desilo (istine, faktografije...) u skladu sa onim što je i interes i doživljaj određenog čoveka, priroda straha i manipulacija (ne)razumevanjem i svog i tuđeg straha... Šta je vama u tematskom smislu najintrigantnije, najinspirativnije...?

Mislim da je dragoceno u predstavi i meni najinteresantnije i inspirativnije što ovakav tekst postavljen u scenografskom rešenju gde je sve velika sudnica, a publika porota, daje nešto više od same predstave. Publika odmah biva uključena i razrešena uloge pukog posmatrača. Tema je više nego aktualna, što u svetu, što kod nas. I dolje su stavovi o pitanju teme, kao što je silovanje u braku, vrlo diskutabilni i dočekivani s podrugljivošću i nipođestavljanjem. Neka vrlo važna pitanja se otvaraju i problematizuju u ovom komadu. Doduš, čini mi se da ni dva i po sata predstave nije dovoljno, stičem utisak da se čak prebro preleći preko nekih motiva. Predstava je bitna i vidim da publika to prepozna i da se pronalazi u likovima, iako je to neki londonski advokatski *upper class* jer nam likovi pokazuju da iste greške u odnosima pravimo svi mi i da svest o telu drugoga mora da se gradi i postuje, inače reč ne stvarno gubi svoju svrhu.

Pre izvesnog vremena zablistali ste i u predstavi *Čitat* (Bernhard Šlink, dramatizacija Fedor Šili, režija Boris Lješević) Beogradskog dramskog pozorišta u kojoj se kroz ljubavnu priču (koja ima slavnu ekranizovanju

nu verziju) preispituje i odnos prema (nacističkoj ili kojoj god) prošlosti... No vašu karijeru snažno obeležavaju uloge na malim i velikim ekranima, a, zanimljivo, u jednom intervju ste rekli da su vam veoma značajne uloge koje su mediji gotovo nezapažene?

Tu sam pre svega mislio na sve one projekte iza kojih ne stoji filmska industrija, pozorišna kuća ili produkcija. Mislim na vaninstitucionalne autorske projekte, studentske predstave i filmove... Samo volim da koristim svaku priliku da promovišem nešto što je vrlo dobro, a nema dovoljno medijske pažnje. Za veće produkcije znam da će doći lakše do svojih gledaoca.

Da li, i eventualno u kom smislu, pravite razliku između glume na sceni i glume pred kamerama?

Oduvek je važilo pravilo, za koje sam čuo i pre upisa na fakultet, u pozorištu pojačaj, pred kamerom smanji. To stvarno i jeste tako, s tim da su i pozorište i film u konstantnim promenama, te se u pozorištu sve više insistira na vrlo diskretnoj i skoro filmski nijansiranoj glumačkoj igri, dok se u serijama i filmovima ide u još veći ekstrem, gde se teži do te mere autentičnom dokumentarizmu da su naturščici (ljudi koji nisu imali nikakvih dodira s glumom) sve traženiji, jer neće pristupiti naučenim glumačkim alatima, već će reditelj izvući iz njih nešto autentično i nepotvoreno.

Kada je o vašim ekranским ulogama reč, vrlo ste hvaljeni za rolu Neđeljka Čabrinovića u filmu *Branio sam Mladu Bosnu*. Kakav je izazov bio igrati istorijsku ličnost pri čemu, ako tako možemo reći, imate i porodičnih veza s Mladom Bosnom?

Tako je, pominjam sam da verovatno postoje rodbinske veze između mladobosanca Trifka Grabeža i moje porodice. Moram da priznam da nikad zapravo nisam temeljnije uzeo da istražim u kojoj smo tačno relaciji, ali to je nešto što se prenosi u porodicu s kolena na koleno i meni je lepo da verujem u to. Doje mi dodatnu motivaciju i opravdanje za hrabre geste kroz život.

Negde ste rekli da vas je veoma radovala, bila vrlo inspirativna uloga inspektora Žečevića u hvaljenoj, popularnoj seriji *Senke nad Balkonom* 2. Jer...?

Rad na liku inspektora Žečevića je sigurno bila jedna od temeljnih priprema koje sam ikad imao. Lik jeste vrlo specifičan i zahteva malo složeniji način igre. Ono što krije, ono što otkrivaš, a opet da se ne sakrije mnogo, niti otkrije mnogo. Veoma je bitna nijansa u projektima kao što su *Senke nad Balkonom*, a posebno s likovima koji igraju duplu igru. Filmovi Dejvida Finčera su mi u tom periodu bili velika inspiracija, kao i knjige koje čita Spejsi u filmu *Seven*.

Veliču pažnju ste privukli i kada ste, s Nedimom Nezirevićem, najavljujući seriju *Nečista krv – greh predaka* u životnom programu, pozvali ljudе da se okupe u tada aktuelnom ekološkom protestu... Vaš odnos prema u izazovnim vremenima posebnom aktuelnom pitanju društvene odgovornosti umetnika (javnih ličnosti)?

Tada sam se trudio da ne komentarišem previše taj gest, jer sam verovao da bi to apsolutno umanjilo i transformisalo našu težnju koja je tada bila vrlo iskrena i bez namere da se na bilo koji način samopromovisemo. Svaki dalji korak bi doveo baš u to. Komentarisanje komentara i korišćenje dobre prilike da se profitira na popularnosti. Verujem da mnogi društveni činovi i geste skrenu nekad u tom pravcu hteli mi to ili ne. Tanku je granicu između samopromocije i neke zdrave namere da društvenim delovanjem.

Igrate u filmu *Usekovavanje* koji je, ukratko, portret porodice u kojoj odrasli kriju razvod a mladi i porok očaj očiven u nadi da će ih vanzemalj-

ci izbaviti od besmislenog postojanja na zemlji. Premijera je bila letos na Filmskom festivalu Sopot, film je hvaljen, a kakve su reakcije do vas došle?

Film je imao nekoliko domaćih festivalskih prikazivanja i svetsku premijeru u Moskvi, ali još uvek nije dobio svoj bioskopski život niti beogradsku premijeru. Strpljivo svi čekamo i nadamo se da će biti uskoro, jer verujem u taj film i čitavu ekipu. Reditelj Siniša Cvetić i scenarista David Jakovlević napravili su redak debitantski hit. Za sada su stigle samo pozitivne kritike i ogromna želja i nestreljivost ljudi koji nisu uspeli da ga pogledaju. Verujem da će mnogi prepoznati u ovoj priči.

U nastavku serije *Tajkun* igrate novu vrstu tajkuna. To će reći?

Igram lik mladog programera Dušana Tadića, koji planira da pokrene prvu legalnu fabriku bilkoina u Srbiji. Za tu priču se lepi i starija generacija premazanjih tajkuna i on se susreće sa svim prljavštinama i neregularnostima na vrhu ekonomske piramide. U drugoj sezoni moći ćemo da vidimo okršaj dve generacije tajkuna u Srbiji. Prve, koja je nastala na lažnim privatizacijama, u sivim zonama, i druge koja je emancipovana i progresivnija i gadljiva u svoje prethodnike, ali vrlo brzo potпадa pod uticaj moći.

Za ulogu u filmu *Miloš Pukotina u ledu* rekli ste da vas je, na izvestan način, dotakla...?

Interesantno je što se poklopilo da sam dvaput zaređom dobio da igram mladog programera. I u filmu *Miloš Pukotina* zanimanje je isto, ali je zanimanje verovatno i jedina sličnost između tva dva lika. Za ovaj film smo se pripremali skoro godinu dana i siguran sam da je to jedan od razloga zašto sam toliko bio involvirani i kopao po sebi. Uživao sam u tome, jer se kod nas, nažalost, retko ostavlja toliko prostora za pripremu lika. Hiperprodukcija je ubrzala čitav proces prouzvodnje i dešavala se da od prvog poziva za ulogu do prvog dana snimanja ne prođe ni mesec dana, a mislim da je vrlo teško napraviti bilo šta što odskače od tebe za tako kratak period. Film je trenutno u procesu montaže i s nestreljenjem očekujemo bogat festivalski, a onda bioskopski život.

Igrali ste u Ateljeu i u nedavno premijerno izvedenoj predstavi *Kao i sve slobodne djevojke*, šta je još aktuelno u vašem profesionalnom životu? I šta je vaš novi/sledeći korak kada je o pozorištu reč?

Da, nedavno sam imao premijeru predstave *Kao i sve slobodne djevojke* po tekstu Tanje Šljivar, a u režiji Selme Spahić i mogao bih skromno da kažem da smo napravili jednu od najzanimljivijih predstava u gradu. Proces je bio predivan, ekipa neverovatna. Retkost je da svaki sektor unutar jedne predstave brižljiv. Ovdje je to slučaj bez dileme. Scenografija, kostim, muzika, gluma, ne bili stvarno znao za što prvo da se uhvatim, a ipak je sve promišljeno i složeno u divnu celinu i ne vrednuje se svaki segment zasebno, već igraju jedan za drugog.

Takođe, trebalo bi da počnem u januaru novi proces u Ateljeu 212 sa Paolom Madelijem, ali ovog puta ne samo kao glumac nego i kao kompozitor zajedno sa još troje mojih saputnika iz benda KOIKOI. Naime, Paolo nas je okrio, poslušao album i rešio da nas pozove da radimo originalnu muziku za predstavu *Otač Florijana Zelera*. Nikad nisam radio ništa slično i moram da priznam da svi iz benda imamo ogromnu tremu i još nemamo baš jasnu predstavu odakle početi, ali siguran sam da je razlog tome i količina koncerata koje smo imali u proteklom periodu. Kao kruna dvogodišnjeg rada benda iz izlaska našeg debutanskog albuma *Pozivi u stranu*, ušli smo i u nominaciju za 15 najboljih evropskih bendova, prema *Music Moves Europe Awards*, te ćemo u januaru nastupiti na najvećem showcase festivalu u Evropi *Eurosonic* u Groningenu.

Tatjana Nježić

U Ateljeu 212 uručenje Nagrada za najboljeg mladog glumca 31. Dana Zorana Radmilovića (foto Aleksandar Terzić, Atelje 212)

NEKOLIKO PREMIJERA, NAGRADE, PUTOVANJA

Novembar je u vojvodanskim pozorištima prošao u znaku premijera i nagrada, a najzad su pala i neka ozbiljnija putovanja, u region – Hrvatsku, Sloveniju i Makedoniju, i malo dalje od njega — Drezden na primer

U tem Somboru – 140. rođendan!

Proslava 140 godina od osnivanja NP Sombor obeležena je 25. novembra premijerom Čehovljevog *Galeba*, u adaptaciji i režiji Milana Neškovića. Kao neku vrstu uverfire ovaj proslavi, Somborci su sa 15. Festivala pobednika festivala u Rakovici svom pozorištu doneli nekoliko nagrada. Nagradu za najbolje glumce/glumicu dobila je Ivana V. Jovanović, koja je igrala Blaš Duboc u *Travmaju zvanom želja*, dok je istoj predstavi pripala nagrada za najbolju predstavu festivala.

Šta je prirodno?

U zrenjaninskom NP „Toša Jovanović“, istog dana kada i Somborci, imali su premijeru na Lutarskoj sceni. Predstavu *Pradevočica*, inspiriranu

istoimenim romanom Desanke Maksimović, priču o hrabroj devojčici Gavi i njenoj borbi za svoje mesto u zajednici, režirala je Sonja Petrović. Dramaturški na ovom projektu Mina Petrić kaže da je „Desanka krajolik prostran i raznolik, pun svega što je životno – i smeha i smrti, a najvažnije – ljubavi prema prirodi, prema ljudima koji se trude, bore i koji greše. Pradevočica opisuje svet u kojem su ljudi u svakom pogledu zavisili od prirode, plašili je se, obavljali je, ali i živeli u skladu s njom... Pišući o Pradevočici, Desanka piše o svim devojčicama koje žele više nego što im je društvo namenilo. Deca osete društvenu nepravdu, i čitajući ili gledajući priče o njoj, mogu da je prepoznaaju i formulišu, a to je prvi korak ka tome da je prevazidu.“ Petrićeva navodi da je veoma važno „da deca razmisle i o dihotomiji priroda-društvo i da od najmlađeg doba preispituju šta znači kad im kažu da je nešto *prirodno* – da li je ono zaista takvo, ili je proizvod štetnih uverenja“.

Govoreći o tome kako je birao predstave za ovogodišnji festival Andraš Urban, osnivač „Dezire“, rekao je da je zamalo na njega stigla i jedna predstava Romeo Kastelučića, ali... „Gledam jednu njegovu

Dezire, Otelo i Bravo za klovna

U Subotici se u drugoj polovini novembra uvek dvostruko pozorišno diše zahvaljujući festivalu „Dezire“, koji se, ove godine od 25. do 30. novembra, održava u teatru „Deže Kostoljan“. Slogan festivala „No filter“ najavio je predstave koje se bave stvarnošću bez ulepšavanja.

Studio „K“ iz Budimpešte je jedno od pozorišta koje gostuje na festivalu, a u njemu igra i Gabor Nádai, izuzetno glumačko biće iz Vojvodine, čudesni glumac koji je karijeru u Ujvideki sinthazu pre skoro 20 godina zamenio raskošnom karijerom u susednoj Mađarskoj, gde igra ne samo u pozorištu već blista i na filmu.

Govoreći o tome kako je birao predstave za ovogodišnji festival Andraš Urban, osnivač „Dezire“, rekao je da je zamalo na njega stigla i jedna predstava Romeo Kastelučića, ali... „Gledam jednu njegovu predstavu, vidim čovek priča, kužem sebi dobro, ovo bismo mogli da platimo. Kad, odjednom, padne auto na scenu! Uh, pomislim, ma dobro, može i na sceni Jadran jedan auto da se nekako namesti. Kad ono, ubrzo zatim padnu još dva!“ I tako, Kastelučića Subotica još neće videti...

Sa probe predstave *Bravo za klovna* (foto promo SNP)

predstavu, vidim čovek priča, kužem sebi dobro, ovo bismo mogli da platimo. Kad, odjednom, padne auto na scenu! Uh, pomislim, ma dobro, može i na sceni Jadran jedan auto da se nekako namesti. Kad ono, ubrzo zatim padnu još dva!“ I tako, Kastelučića Subotica još neće videti...

U susedstvu „Dezire“ festivala, u NP Subotica počeli su probe u obe drame: u Drami na srpskom predstave *Bravo za klovna*, a u Drami na mađarskom *Otela*. *Bravo za klovna* je autorski projekat Minje Peković, kojoj je, inače, tokom novembra uručena „Ljubinka Bobić“, nagrada Udrženja dramskih umetnika Srbije. Glumci je pripala za ulogu Milja Bušatlije u *Kus petliči*. U obrazloženju žirija stoji da je Minja Peković groteskno komično i setno tragično, a u isto vreme autentično, predstavila neuništiv poriv za ličnim i kolektivnim preživljavanjem u kriznim vremenima, te da je njena Milja „istovremeno drčna i nežna, naivna i promučurna, ženstvena i gruba, odraz paradoksalnosti života, u celovitoj istinitosti“. Za ovu predstavu u NP Subotica stigla je još jedna nagrada. Dobio ju je Dimitrije Dinić na 42. Borinim pozorišnim danima u Vranju. Njegova uloga Pileta Kopileta proglašena je najboljom muškom rolo.

U Drami na mađarskom jeziku Šekspira režiraju Zoltan Puškaš, koji kaže da se hvataju ukوšać sa najboljom Šekspirovom tragedijom. *Otela* je teško igrati jer je maestralno napisan. Ne treba dirati tekst, u smislu aktuelnosti ne treba ništa rediteljski dodavati... „Meni se čini da je najveći problem čovečanstva, kako danas, tako i ranije, uvek ljubomora. Ona rada korupciju koja plete interes... Meni je bitno da uloge igraju mladi glumci. *Otela* igra Kristian Budinčević. *Otelo* mora da bude naivan u nekom smislu, a i *glup*. Ne treba da bude samo crnac, mora da bude i paranoičan, što će iskoristiti Jago koga igra Árpád Černik. Želim da pokažem kako na uspeh reaguje neki mladi *Otelo* u današnjem vremenu. Propitivaćemo da li je Jago bio u pravu kada je odlučio da će umištiti njegovu karijeru i život. Mi stalno imamo takve situacije, mislimo da zaslужujemo neki posao, želimo da napredujemo, a onda politika na važne pozicije stavi ljudе koji... Na probama trenutno istražujemo zdravstvene i psihičke probleme svakog junaka. Mešaćemo prošlost i sadašnjost, preplitati ih u tekstu, kostimima, scenografiji i igri“, kaže Puškaš, a kakav će to *Otelo* zapravo biti, videćemo na premieri 20. decembra.

U Vršcu su, nakon Festivala „Vršačka pozorišna jesen“, imali nekoliko gostovanja u bližem okruženju – po selima, s namerom da edukuju najmlađu publiku. Pozorište je uknjižilo u jedno međunarodno gostovanje – u Makedoniju. Na 14. međunarodnom pozorišnom festivalu „Sveti Joakim Osogovski“ u Krivoj Palanci igrali su *Bračni krug* u adaptaciji i režiji Jovana Gruića.

Dženis Džoplin rastura s nagradama

I Pozorište mladih putovalo je ovog novembra na nekoliko teatarskih destinacija. Predstavu *Na vukovom tragu* igrali su u Rijeci, a višestruko nagradjivanu *Devojčicu sa šibicama* u Ptiju i Celju. Riječ

Ričard III, Novosadsko pozorište (foto www.uvszhaz.com)

Novosadsko pozorište se, na početku ove sezone, zanimljivo i jezgrovično oglasilo sa – Krećemo na put!

Dosta smo usamljeno čamili u sobama, dokono čekajući u raznim pandemijom pogodenim regionima, dosta smo gledali ratne pejzaže preko elektronskih prozora. Najzad putujemo!

Sezonu 2022/23. u Novosadskom pozorištu ne opisuje stagnacija u lokidaunu – već je pokreću vetar u jarbolima, pikarski roman, naučna fantastika s putovanjem kroz vreme, rod muvi, kako kome odgovara. Proljećemo kroz pejzaže i istoriju, ostavljamо iz nas najbolji mogući od svih svetova, idemo u opasnost, u stenoviti sve mir pun klimatskih katastrofa, u vasi onu punu neljudskosti i nepravednosti. Prvi naš put vodi u 18. vek: isplavljava mo na pučinu istorije, jarbole nam cepeaju zapadni vetar i proza slavnog pisca Mora Jokaija, muzika Tibora Na-

da Magnusa, plešemo u Beču, na Tajvanu, na Madagaskaru, a kapetan će nam biti Benjovski – zaljubljenik u slobodu. Ovaj brod u oktobru uplovjava u Novi Sad, pod upravljanjem rediteljke Margit Garajski. Avanturistički roman nakalemjen u muzičku premijeru: goodbye Netflix, vivat Benjovski! Naše drugo putovanje je putovanje kroz vreme. I to vremeplovom koji gorivo crpi iz prava: ženskih prava, ljudskog prava na sahranu i pošteni tretman. Prouzrokovaćemo susret starogrčke prošlosti i srednjoevropske sadašnjosti, iz kojeg će reditelj Roman Nikolić prizvati Antigonu u potpuno novom rahu po februarskoj modi. Pozorište putuje, i to ne samo Novosadsko već i Putujuće pozorište Šopalović. Ide kočijama, iža prljavih istorijskih ku-

lis, isjavajući svetlost u jednoj od najmračnijih epoha čovečanstva. Putuje glumac, svojom samorefleksijom pati i oslobođa svet. To mu je posao. U apriju kočijom upravlja Margareta Taboroši. Jesmo proputovali ceo svet, prošli sve vodene površine? Nema više mesta gde nismo bili? Hajdemo onda ispod mora i okeana! U ničiju vodu! U maju u podmornici Žila Verna puštaju se u mrak David Klem, Ervin Ereš, Robert Lenard i Zoltan Puškaš, da uz mnogo muzike odvuku cele porodice medu morsku travu i ledene bregove koji se otapaju. A za korimtom Nautilusa sam – Kapetan Nemo! Nek nam je dobar vetar i puni jarboli!

Imamo i dobre vesti na početku sezone: naš *Ričard III* je pobednik festivala Teatar u jednom dejstvu u Mladenovcu, a Árpád Mesaros je dobitnik prestižne glumačke nagrade, dodeljene za najbolje glumačko ostvarenje u protekloj sezoni, Patakijev

Robert Lenard

I Pozorište mladih putovalo je ovog novembra na nekoliko teatarskih destinacija. Predstavu *Na vukovom tragu* igrali su u Rijeci, a višestruko nagradjivanu *Devojčicu sa šibicama* u Ptiju i Celju. Riječ

NEDOSTAJE NAM HRABROSTI U SVAKOM SMISLU

ko gostovanje oduševilo je publiku, ali i kolege koji su dugo posle predstave ostali u razgovoru s glumcima ne bi li saznali sve detalje rada s rediteljem Jakubom Maksimovim, autorom ove poetične i katarzične predstave. I u dva slovenačka grada publika je gromkim aplauzom dočekala glumce *Devojčice sa šibicama*, a posle predstave ostala u razgovoru sa akterima. Razgovor posle ove predstave njen je dobra tradicija. Razgovara se o zloupotrebi dece i nasilju nad njima, te tome koliko mi kao pojedinci možemo da utičemo na sistem da se promeni u korist sigurnosti dece.

Novembar je, inače, u ovom novosadskom teatru sa dve scene, počeo probama predstave *Revisor*, koju realizuje u koprodukciji sa SNP-om, što je privremena takva saradnja dva teatra u nijihovoj istoriji. Zamisljeno je da se u prvom periodu predstava igra na sceni Pozorišta mladih, a potom SNP-om. *Revisor* režira Petar Jovanović, koji kaže da je, razmišljajući o tekstu, neprekidno razmišljao na našoj privremenosti, i to ne samo onoj na Zemlji već privremenosti koja nam se nameće kao model života. Ta je privremenost nekako postala opšta specijalnost ovog vremena, naročito naše geografije, i to ne isključivo u političkom i društvenom smislu već pre kao stanje svesti, kaže Jovanović. Dodaje da nas taj život u privremenosti u privremenosti, u vremenu konstantnog v.d. stanja u kojem nam je život determinisan isčekivanjem da ta privremenost prode, tera da se istovremeno navikavamo na nju. Mi smo se toliko navikli na to čekanje, da smo se u strahu od promene, u miru Stokholmskog sindroma, srođili sa stanjem privremenosti i zapravo priželjkujemo da se ništa ne promeni, jer ako bi ikada i došlo do neke promene, pitanje je da li bismo umeli da živimo u tome.

„Ta privremena egzistencija neodređenog trajanja (privremeno-povremeni poslovi na koje smo privremeni da pristajemo, privremeno zatvaranje ulica, privremena popravka kolovoza, privremeno grejanje, privremeno uvođenje sankcija, privremene tablice, privremena vlada, privremeno zatvoren ili otvoren bulevar, privremena gradilišta rasuta po celom gradu koja stvaraju ne baš privremeno osjećanje prijuzštine, smeća i neurednosti...) u čoveku stvara utisak privremenosti kao nečeg normalnog, što uveliko podseća na psihologiju logoraša iz Drugog svetskog rata“, kaže Jovanović i podseća da je okvir te privremenosti za Gogoljeve junake kreirao njihov imperator – Nikolaj I koji je obogažavao oružje. „Silne pare je na njega davao, ali sušinski pojava nije imao o ratovanju. Njegova je vojska bila paradna, izgledala je, ali je gubila ratove. Nikolaj I bio je čovek koji je izradio ogroman državni aparat, tajne službe uveo je na najšira moguća vrata, otvaranje svaki pošte bilo je kao dobar dan, doušništvo je postalo osnovno zanimanje ljudi, a mreža žbirova i cinkarša bila je nesaglediva: od dvoje koji sede na stolom – troje je radio za službu... Mi smo na vrlo sličan način, smatra reditelj, svedeni na tu logorašku psihologiju opstanaka, čekanja da nešto prode, a prolazi samo život... To međuvremeno, taj život od danas do sutra, koji je sušinski bez neke ideje o sadašnjosti i budućnosti, okvir je u kojem se mora pronaći neki humor da bi se opstalo, da bi život imao smisla“, reči su Petra Jovanovića uz opaku da, ako sve ovo na nešto podseća, to je privremeno, sačekajmo da nas to osećanje prode...

**Gasi se najstariji pozorišni festival?!
Koga briga?!**

Dok čekamo da nas to osećanje prode, iz Vojvodine još dve vesti povodom istog događaja. Jedna dobra i jedna loša. Dobra je da je za selektora predstojećeg Festivala profesionalnih pozorišta Vojvodine izabrana dramaturškinja i dugogodišnja novinarka Radio Beogradske Aleksandra Glevacki. Loša vest je da je sudbina tog festivala vrlo neizvesna. Naime, najstariji pozorišni festival u regionu je pred gašenjem, jer sredstva koja se za njega odvajaju nisu dovoljna da ostane u životu. Za jednicu profesionalnih pozorišta Vojvodine koja organizuje festival pita se da li je moguće da će se dozvoliti gašenje festivala koji ima najstariju pozorišnu tradiciju u regionu? Ostaje da se vidi da li smo samo puni patriotskih reči o očuvanju nasleda i tradicije, ili smo zastati spremni da očuvamo ono do čega nam je stalo – ako nam je stalo?

Snežana Miletić

Opšta boljka današnjeg sveta su problem s koncentracijom i fokusom, ali i manjak strpljenja i empatije, dok su u pozorištu neiskrenost, površnost i banalnost, te prevaziđeni tekstovi i pogrešni ljudi doveli do toga da je teatarska umetnost postala predmet trgovine – kaže glumica Kristina Savkov, koja je za kratko vreme postala prepoznatljivo lice Pozorišta mladih

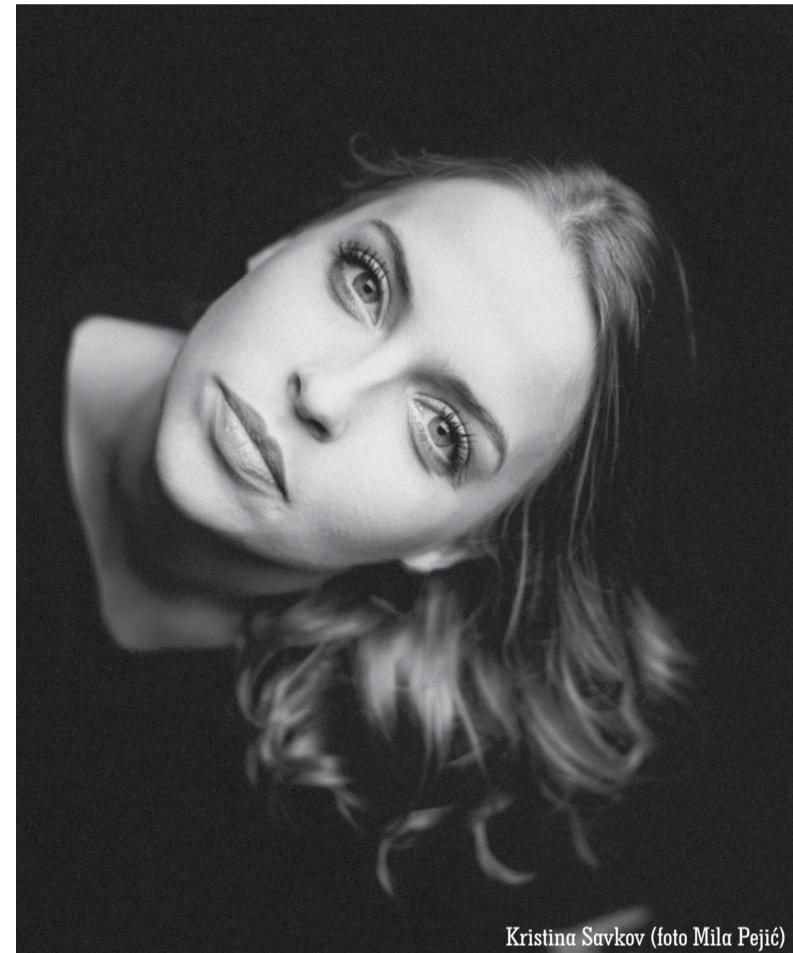
Ukao svet ide u pravcu više komoditeta a manje kritičkog mišljenja, Kristina Savkov smatra da komoditet u pozorištu nije moguć, jer se glumački posao zasniva na razumnosti i kreativnosti i kao takav zahteva neprekidni i kontinuirani rad. Glumica koja trenutno u Pozorištu mladih igra u nizu predstava na obe scene (na Dramskoj u *Evgeniju Oneginu*, *Tre satre*, *Dok te ja branim i oblačim*, *Deci Paklene pomorandže*, *Smrti gospodina Golube*, u mjuziklima *Kosa i Tri musketeira*, a na Sceni za decu u *Devojčici sa šibicama i Snežnoj kraljici* npr.) misli da je inertnost našeg društva jedan od ključnih problema zbog kojeg ne napredujemo. Savkovljeva smatra da se solidarnost, kao važna tekovina ljudskog razvoja, kod nas pojavljuje eventualno u trenucima kada stvari eskaliraju, a pašto se situacija primiri, sve se zabravi... Dok ne postanemo ponovo svesni koliko su razumevanje i empatija važni u ljudskoj komunikaciji, Savkovljeva kaže da njen glumačko biće živi za fantastične trenutke potpune tišine u gledalištu, kada se glumac i gledač stopi u jedno biće koje diše istu misao.

Šta radite trenutno, kako vam teku zimske pozorišni dani? Novembar je, kraj godine je blizu, ima li glumac u ovom periodu više nadanja ili briga?

Ovu sezonu započeli smo nizom gostovanja po Srbiji i regionu. Subotica, Beograd, Rijeka, Ptuj, Celje. Gostovanja su me oduvek posebno radovala. Sem što se za trenutak izmestimo iz svakodnevice, steknemo i neki utisak gde smo u odnosu na druga pozorišta i druge države. Pre neki dan smo se vratili iz Slovenije, gde smo igrali *Devojčicu sa šibicama*. Nema dirljivog osećanja od onog kada se po završenoj predstavi popale svetla u gledalištu, a ti vidiš mnogo iskrivljenih očiju i pogleda podrške i razumevanja. Predstoji nam naporan period do kraja godine. Biće tu još gostovanja i dosta predstava na scenama Pozorišta mladih. Planova za sledeću godinu ima mnogo, trebalo bi da nam gostuju dobiti reditelji s još boljim idejama, a možda se meni nasmeši neki dobar projekt i mimo mog matičnog pozorišta, o tome, nadam se, u nekom sledećem intervjuu.

U Pozorištu mladih igrate na dve scene – za decu i na Dramskoj. Kakva je pojačna današnje publike? Odraslih i dečije? Kakvu energetsku vrednost glumcu daje igranje pred decom/odraslima koji često nemaju koncentraciju za gledanje, vrede telefone tokom predstave... Možda bi publiku trebalo ponovo obučiti kako se ponaša u pozorištu...

Savremeni čovek ima problem s koncentracijom i fokusom, ima manjak strpljenja i empatije. Međutim, i dalje

Kristina Savkov (foto Mila Pejić)

postoje fantastični trenuci potpune tišine u gledalištu kada se ne vidi nijedno svetlo ekranu telefona, kada imam utisak da na sceni dišem istim ritmom kao svaki pojedinac u publici. Organizovana igranja za srednjoškolce su oduvek bila problematična. Često stičem utisak da profesori misle da je njihova obaveza samo da sva deca budu na broju i da ne postoji nikakav pripremni razgovor uoči predstave o tome kaku su pravila ponašanja u pozorištu, o čemu je predstava, ali ni razgovor nakon nje kako bi se razmenili utisci. Nekoliko puta smo bili primorani da prekinemo predstavu jer se nijednog momenta nisu stvorili uslovi ni da je započemo, a kamoli odigramo do kraja. Komentar direktora jedne srednje škole, čiji su daci bili na predstavi, bio je da su glumci krivi jer nisu uspeli da ih zainteresuju. Znam da živimo u društvu u kojem je vrlo popularno da se odgovornost pre-

bacuje na drugog, ali isto tako znam da vrlo verovatno dobar deo te dece neće nikada ići u pozorište ili na neke druge kulturne događaje jer ih niko nije naučio nešto o tome. Da sve ne bi zvučalo crno, moram da kažem da smo doživeli i to da nam, posle jedne prekinute predstave, na pozorištu stigne veliki koverat u kojem su – uz izvinjenje, bile i poruke podrške i želja dece da dodu ponovo da vide predstavu jer ih je zainteresovala.

Šta vam se čini, ima li pozorište u Srbiji snage da opeva složenost nemira današnjeg čoveka? Gde to vidiš, u kojim, kakvim predstavama, kolegama, rediteljima?

Pozorište jeste prostor unutar koga bi trebalo da svojom igrom problematizujemo situaciju koju živimo. Snage ima, ali često sistem nije raspoložen da to podrži. Hrabrosti nam

nedostaje u svakom smislu. U mladim rediteljima i glumcima vidim veliki potencijal i snagu koja nam je potrebna.

Šta vas u pozorištu raskopčava kao glumicu i ljudsko biće? Kad ste poslednji put izšli iz pozorišta a da niste znali naći put do kuće jer vas je predstava presložila? Zašto je takvih predstava sve manje? Jesu li krivi pogrešni izbori tekstova, neiskreni porivi bavljena njima ili nevedljivi naprići? Šta vam smeta u pozorištu danas?

Uvek sam bila okretnuta ka drami, i mislim da mi više leže dramski likovi. Predstava koju sam gledala nekoliko puta i opet ću, u kojoj uživam, koja mi uburka celo telo, posle koje ne želim ni sa kinu da razgovaram, i imam potrebu samo da čutim je *Ko je ubio Dženisa Džoplina* rediteljke Sonje Petrović. Snaga, energija i emocija te predstave su nešto što se, načinost, danas sve redje oseti u pozorištu. I tu dolazimo do odgovora na pitanje, šta mi smeta u pozorištu. Smetaju mi neiskrenost, površnost, banalnost, prevaziđeni tekstovi i pogrešni ljudi. Najviše mi smeta što je pozorišna umetnost postala predmet trgovine.

Kakav je položaj mladog glumca u Srbiji? A glumice? Jesu li ravnopravni? Kada bi vam se ukazala šansa da se borite za glumačka prava, šta biste prvo postavili kao zahtek?

Opšte je poznato da je mnogo više napisanih uloga za glumce nego za glumice. Šanse za mlade su retke, dobre šanse još rede, ali su oni entuzijasti, kucaju na mnoga vrata, pa će se neka valjda otvoriti. Kada govorimo o glumačkim pravima, mislim da radimo za mizeran novac i da je potrebno zaštititi esraf „tarifom“ kojom bi bio propisan minimum, ispod kojeg ne bismo smeli da radimo, a to se pogotovo odnosi na snimanja.

Zašto se svi bore samo za lična prava, gde nestade solidarnost, imaju li je u vašoj generaciji? A među kolegama?

Mi smo inertno društvo i navikli smo da saginjemo glavu uz rečenicu: Čuti, dobro je. Solidarnost se eventualno pojavljuje u trenucima kada stvari eskaliraju, a pašto se situacija primiri, sve se zaboravi.

Koliko imperativ komoditeta današnjeg čoveka umiruje njegovu radoznalost i kreativnost? Imaju li komoditet u pozorištu danas?

Iz moje perspektive, bilo koja vrsta komoditeta u pozorištu nije moguća jer se vrlo naporno radi, a moj posao počiva na radoznalosti i kreativnosti.

Kako obnavljate zalihe smisla u sebi? Šta vam još zanima mimo pozorišta?

Pevanje. Ono je moj ventil i moja druga ljubav. Od pre godinu dana sam deo muzičkog sastava „Slagvert“, koji čine četiri glumca i dvoje muzičara. Izvodimo isključivo filmsku muziku, stranu i domaću. Nastali smo spontano i veliki smo entuzijasti.

Snežana Miletić

Jubilarni dani Laze Telečkog

Na poziv organizatora i zbog novinarske radoznalosti otišla sam u selo Kumane, blizu Zrenjanina, da vidim kako jedno selo čuva uspomene i ne zaboravlja svoje meštane koji su se po nečemu razlikovali od većine

U oktobru su završeni 30. Dani Laze Telečkog, glumca, reditelja i književnika koji je rođen u Kumane (1839–1873) a najviše radio u SNP-u u Novom Sadu, gradu где je i sahranjen.

Laza je gimnaziju završio u Karlovcima. Školovanje je nastavio u Vinkovcima, Budimpešti a u Pragu upisuje studije tehničke, ali zbog nedostatka sredstava napušta dalje školovanje.

Po dolasku u Novi Sad radi kao pisar u advokatskoj kancelariji Svetozara Miletića. Kada je osnovano pozorište u Novom Sadu 1861, Telečki postaje glumac. Glumio je i u Beogradu i Zagrebu

s velikanima kao što su Dimitrije Ružić, Ilija Stanojević, Milka Grgurova, Pera Dobrinović i dr. U nedostatku kadrova bavio se i režijom. Poznavanjem jezika, prilagodio je dvadesetak stranih drama, a jednu je i napisao – *Poslednja despotica smederevska*.

Četiri dana publike je uživala u predstavama Zrenjanina, Kikinde i Novog Sada i punila lepu veliku salu. Nisu zaboravljeni ni najmlađi.

Organizovali su posetu Lazinom grobu i polozili cveće. Za iduću godinu, kada će biti vek i po smrti Laze Telečkog, organizatori obećavaju

Spomen-ploča Laze Telečkog

Uz razgovor sa domaćinima, setili smo se još nekih ljudi rođenih u Kumane, a koji ne bi smeli biti zaboravljeni: Sava Baraćev, scenograf, u Kragujevcu na svoj način pomagao je i podržavao ovu manifestaciju; Jovan Veselinov Žarko, bivši predsednik Republike Srbije, narodni heroj, zaslužan je za novu školu; Ljubica Odadžić, narodni heroj; Milan Varadinac, pravnik, koji je o svom selu napisao desetak knjiga, delo *Kumane u sportu i kulturi* čak na 800 stranica gde na dve strane piše i o potpisniku ovih redova, koja je, takođe, rođena u Kumane.

Selo Kumane u Banatu svakako treba posebiti i slušati „bajke“ o njemu od čuvenog Žike, koji pamti mnoge događaje i poznaje svakog u selu.

Pomenimo, u selu Kumane 1882. osnovana je i prva biblioteka Lazić, a na temeljima te najstarije porodične bibliotekе potomci su osnovali Udrženje Adligat u čijem sastavu je Muzej knjige i putovanja u Beogradu.

Stevanka Češljarov

POGLED NA POZORIŠNI PIROT

Pirot beše varoš...

Piše Aleksandar Milosavljević

Sve nesrećne porodice liče na srećne porodice,
Narodno pozorište Pirot
(foto www.narodnopozeristepirot.rs)

Naslov ovog teksta preuzet je iz komada Miodraga Simonovića, svojevremeno, još 1997. godine, premijerno odigranog u Narodnom pozorištu Pirot. Namera autora nije bila da relativizuje varoški karakter tadašnjeg Pirota nego da, naprotiv, naglasi građansku tradiciju ovog grada, da prizivanjem sećanja na bo-gatu prošlost, prisecajući se odgovarajućih anegdota i dogovorština čiji su akteri povesne ličnosti, obodri svoje sugrađane u nastavku borbe za očuvanje onoga što bi moglo da bude najbolji deo karaktera ove varoši.

Na drugoj strani, četvrt veka dognje, u Narodnom pozorištu Pirot se ne ustežu da konstatuju da bi njihov grad danas bio provincija da nije – teatra. Tako je barem zapisano na web-stranicu tamošnjeg pozorišta. A to omi smelo kažu uprkos činjenici da su na širim prostorima ne jedino Srbije njihov grad, između ostalog, proslavili pirotski brendovi – cilim, kačkavalj, jagnjetina, peglana kobasica, roštilj, banica... Sve ovo je na različite načine i po različitim osnovama registrovano kao baština – i lokalna i nacionalna, što će s pozorištem ići mnogo teže.

Danas, s obzirom na vremena u kojima živimo, pirotski pozorišnici ne mogu se nadati ni da će „slavu“ stići skandalima, kakav je, recimo, bio onaj s početka osamdesetih godina prošlog stoljeća, u doba direktorovanja Dragoljuba Aleksića, kada je zbog goločoće teme u tamošnjem Narodnom pozorištu bila zabranjena, iako za premijeru već potpuno pripremljena, inscenacija *Mreščena šaranu* Aleksandra Popovića. Ovaj teatarski topnim, kao jednu od Beograda najudaljenijih tačaka na pozorišnoj mapi Srbije, kritičari retko posećuju, a u većem broju u Pirot navraćaju samo kada se pogodi da ovaj grad bude domaćin „Joakima Vujića“, Festivala profesionalnih pozorišta Srbije.

Ipak, upravo je pirotsko Narodno pozorište najmanje jednom godišnje redovna destinaci-

ja Kritičarskog karavana, projekta koji uz podršku republičkog Ministarstva kulture organizuje Udruženje pozorišnih kritičara i teatrologa Srbije, pokušavajući da i na taj način u fokus javnosti stavi teatre van Beograda i Novog Sada, dakle, da afirmiše pozorišni život u sredinama za koje ovađašnja kritika dovoljno ne mari.

I tada – a to, velim, biva najmanje jednom tokom svake sezone – bezmalo svi kritičarski napis i izveštaji unisono konstatuju da se u tamošnjem pozorištu dešavaju značajne stvari, da se predstave pirotskog teatra odlikuju istraživačkom smelosti i glumačkom posvećenošću, te da su deo izuzetno promišljenog repertoarskog koncepta koji, evidentno, nije rezultat slučaja ili pu-kog kockarskog hazarda. I dok naše kritičare Pirot, uvek iznova, pozitivno iznenadi, selektori ovađašnjih festivala, međutim, retko u svoje završne spiskove upisuju pirotске teatarske naslove. Barem to ne čine u onoj meri koju podrazumevaju pozitivne kritičarske reakcije.

S druge strane, samo neke od pirotских predstava nastalih tokom poslednjih nekoliko sezona, poput Goldonijevih *Ribarskih svadbi* ili Fashinbergrovog *Žabara*, obe u režiji Bojane Lazić, Hajovog *Malog Geze* u režiji Stevana Bodroža, Pekićevog *Radanja jednog zapisnika* u režiji Ane Grigorović, Egziperijevog *Malog princa* u režiji Davida Alića, *Straha (jedne triple ljudske priče)*, predstave koju je po motivima Krekove drame režirao Igor Vuk Torbica ili autorskog projekta *Sve nesrećne porodice liče na srećne porodice* Milene Depolo i Patrika Lazića, koji je i režirao, pokazuju da u slučaju ovog teatra i te kako ima prostora za iznenadenje.

Kritičari bivaju iznenadeni ozbiljnošću ovih predstava, a neretko upoređujući tu ozbiljnost s onom koju je sve rede moguće prepoznati u teatrima mnogo većih kulturnih središta, dakle kada se suoči sa hrabrošću, spremnošću autora i akte-

ra ovih produkcija da se bave teatarskim istraživanjima i da svesno rizikuju.

Ali iznenadenje provočira još nekoliko činjenica. Prva je, nesumnjivo, vezana za kadrovsu situaciju. Jer kako god da procenjujemo pirotsku repertoarsku politiku i kvalitet tamošnje produkcije, delatnost ove pozorišne kuće se održava na samo devetoro glumaca, među kojima je i jedan penzioner; umetničkom sektoru, kojem pripada i suflerka, valja dodati i onaj tehnički, u kojem su majstor svetla, tonac, krojač, jedna garderoberka-rekvizitarka i dvojica majstora za izradu dekora, dakle, uz direktora, dvoje organizatora i šefu računovodstva, ukupno dvadesetoro izvršilaca. Pri tome, budžet namenjen realizaciji pirotskih produkcija ne može se bitno razlikovati od odgovarajućih stvari drugih srpskih teata, baš kao što su slični i obimi produkcija (broj izvedenih premijera).

Dalje, iznenadenje se zasniva i na podatku koji se, nažalost, ne tiče samo Pirot i njegovog pozorišta. Naime, iz teško objašnjivih razloga, jasnih samo onima koji su ih pisali (i izglasali), kao i malobrojnima kojima su jasni mehanizmi funkcionisanja našeg sistema (i odgovarajućeg

zakonodavstva), pozorišnici iz Pirot-a i dalje moraju da raspisuju javne nabavke za dramske autore, reditelje i druge članove autorskog tima koji realizuju predviđeni repertoar, od nadležnih odboren, odnosno usvojen. Iznenadenje je, takođe, i to što predstave u Pirotu nastaju uprkos izuzetno skromnim tehničko-tehnološkim resursima.

Istina, u ovom pozorištu ima i klasičnih primera takozvanog valjano izbalansiranog repertoara, što će reći da je u pirotskom pozorištu moguće potražiti i naslove namenjene najširoj publici, moguće je videti i predstave od kojih se s razlogom očekuje da zadovolje horizont očekivanja gledalaca koji u teatru ne traže preveliku iznenadenja, koje ne zanimaju odveć smela scenska istraživanja, a sasvim su zadovoljni kada vide inscenacije dramske klasične i prepoznaju proverene rediteljske poetike. Moguće je, takođe, gledati i komedije koje nude zabavu.

U isti mah, kao i drugi naši teatri o čijoj se sudbinu pitaju lokalne vlasti, a koji se u svojim sredinama ne obraćaju jedino odraslim nego i deci i omladini, dakle poput drugih pozorišta koja imaju obavezu da prave i predstave za najmlade, i pi-

ročanski teatarski stvaraoci nemaju kome drugom da povere zadatak koji podrazumeva edukaciju, odnosno formiranje nove pozorišne publike.

Zadaci nimalo nisu mali, baš kao i obaveze, najpre prema publici Pirot-a, male varoši u kojoj, bez obzira na stepen profilisanosti i edukovanosti gledalaca, nije moguće računati na dugovekost predstava – kako onih koje računaju na komercijalni efekat, tako, još u manjoj meri, na produkcije koje (svesno) računaju na manju posećenost.

Istina, sve što je ovde navedeno o Narodnom pozorištu Pirot više ili manje se tiče i drugih ovadašnjih teata. I drugi, naime, muku muče zbog nedostatka novca, s manjom ljudi u tehničkim sektorima i viškom zastarele tehnike, sa neadekvatnom zakonskom regulativom, odsustvom adekvatne državne kulturne strategije...

No ako se podsetimo Miodraga Simonovića i naslova njegovog komada, a još više sadržaja njegove dramske priče, shvatit ćemo da pirotski pozorišnici imaju na šta da se oslonje u svojim naporima.

Decenija Festivala prvoizvedenih predstava u Aleksincu

ODBRANA I ZAŠTITA DRAMSKOG PISCA

Festival prvoizvedbe nije samo privilegija dramskih pisaca naše epohe! Jednako je aleksinačka pozornica otvorena i za prvo predstavljanje dela iz dubljih, zapretanih slojeva istorije srpske drame, za odvažna i razložna rediteljska traganja u području dramskog teksta, dela koja iz ko zna kakvih razloga nisu imala sreću da dožive svoje scensko tumačenje

Piše Milivoje Mlađenović

Ima jedna malo čudna pojava u našem pozorišnom životu. A to je prezrenje i nipoštovanje pozorišnih smotri i festivala u zemlji Srbiji. Naravno, ta učestalom pozorišnih svetkovina, označena kao festivalom, doisto bi mogla biti u izvesnoj meri redukovana, u onim slučajevima kada je reč o pozorišnom vašaru bez jasnog pravca i cilja. A takvih, odista, ima, ali nikako u tom broju da bi to poprimilo karakter škodljivog i sumnijevog, pa da na socijalnim mrežama neki pozorišni prvernici nadignu halabuku kada je reč o nekom zlodelu. Među onim pozorišnim manifestacijama koje imaju ne-

sumnljivo višestruko pozitivno dejstvo jeste Festival prvoizvedenih predstava u Aleksincu. Mobilizatorski karakter Festivala očituje se u sve većem interesovanju kako profesionalnih pozorišta, tako i nezavisnih pozorišnih trupa, da sve veću pažnju posvećuju novim, neizvođenim delima savremenih autora. Ali Festival prvoizvedbe nije samo privilegija dramskih pisaca naše epohe! Jednako je aleksinačka pozornica otvorena i za prvo predstavljanje dela iz dubljih, zapretanih slojeva istorije srpske drame, za odvažna i razložna rediteljska traganja u području dramskog teksta, dela koja iz ko zna kakvih razloga nisu im-

ala sreću da dožive svoje scensko tumačenje. Isto tako Festival prvoizvedenih predstava je mesto i za posve specifične pojave autorskih projekata, koja pozorišno obliće dobijaju preradom romana, novela, poetskih dela i drugih književnih žanrova ne samo srpske književnosti. Sve u svemu – Festival prvoizvedenih predstava, prvoizvedbi ili prvoizvođenja zahvata zнатно širi korpus pozorišnih pojava nego što bi se to na prvi pogled moglo reći, a koje fini ali čvrsti uvezuju nit prvog ogledanja pred javnošću.

Selektor jubilarnog 10. festivala Goran Ibrajter nacinio je intrigantan, zanimljiv izbor predstava. Selektora za ovogodišnji Festival prvoizvedenih predstava projektka je u specifičnim okolnostima. Naime, zbog epidemije korone, Festival nije održan 2020. pa je tada utvrđeni izbor predstava za takmičarski program, uz manje korekcije, preuzet za 2021. godinu. Selektor je zapa-

rio sreću da dožive svoje scensko tumačenje. Isto tako Festival prvoizvedenih predstava je mesto i za posve specifične pojave autorskih projekata, koja pozorišno obliće dobijaju preradom romana, novela, poetskih dela i drugih književnih žanrova ne samo srpske književnosti. Sve u svemu – Festival prvoizvedenih predstava, prvoizvedbi ili prvoizvođenja zahvata zнатно širi korpus pozorišnih pojava nego što bi se to na prvi pogled moglo reći, a koje fini ali čvrsti uvezuju nit prvog ogledanja pred javnošću.

Jubilarni Festival prvoizvedenih predstava odvija se pod sloganom „U traganju za samim sobom“ do kojeg je selektor došao na osnovu činjenice da su sve predstave u užem izboru tretirale problem identiteta, odnosno traganja za njim. „Očito, raspad vrednosnog sistema

koji nas je zadesio krajem prošlog veka i dalje proizvodi posledice. Ako smo i pomisili da je njegova zamena brza i laka svakodnevno i dugo se uveravamo u suprotno. Stoga ne čudi da se naši junaci prevashodno suočavaju sa pitanjima – Ko sam? i Ko smo“, pojašnjava Ibrajter.

U glavnom programu festivala bilo je pet predstava. Na početku je naizgled laka i duhovita priča, *Ova će biti ista* Staša Bajac (režija Ivan Vuković, Atelje 212, Beograd) koja ispod površine krije ozbiljno pitanje o našem pozicioniraju u vrlo hitnim muško-ženskim relacijama. Potom je videna zaslužnom Irene Popović Drugović muzički raskošna predstava *Poslednje devojice* Majke Pelević (režija Kokan Mladenović, „Deže Kostoljan“/Kosztolányi Dezső Színház, Subotica) u kojoj se autorka bavi temom sveta u kojem je sve roba, ali ne više samo u konzumerističkom nego u jednom daleko surovijem, skoro apokaliptičnom smislu. Publiku je s velikim zanimanjem i naklonušću prihvatala i predstavu *Dečko iz poslednje klupe* Hunana Majorgje (režija Tijana Vasić, NP „Toša Jovanović“, Zrenjanin). Valjda je to i zbog preispitivanja moralnih aspekata upitnjava u tude živote i pitanja koje izbjegava iz predstave: koliko je porodica kadra da zaštići svoju i privatnost svakog pojedinca koji joj pripada. A možda i zbog neodljivog utiska koji predstava takođe prizvodi: da se to naš život postupno pretapa u nekakav rizaliti šou...

Uzbudljiva i potresna bila je i predstava *Fleke* Tijane Grumić (režija Jug Đorđević, Kraljevačko pozorište) čije je središnje pitanje da li „fleke“ koje ostavljamo tokom svog života na najrazličitijim mestima, u krajnjoj liniji, grade naš konacni identitet. U završnici takmičarskog programa izvedena je predstava *Ljubav se nosi u tri* Milene Bogavac (režija Jelena Bogavac, Puls teatar, Lazarevac) koja tretira društvenopolitičke, egzistencijalne teme iz vizure generacije rođene osamdesetih godina prošlog veka.

Sve sumnje u opravdanost revitalizacije ove manifestacije zasigurno su posle osam godina trajanja festivala sasvim razvjejane. Entuzijazam Dušana Duke Jovanovića i Slobodana Selenića, prihvaćen i podržan od samog početka, našao je svoje najvažnije i najsnaznije uporište – u publici. Iz večeri u veče dvorana Kulturnog centra u Aleksincu prethodnih deset godina bila je ispunjena do poslednjeg mesta. Najvažnije je da u opredeljenju publike za festivalsku ponudu uopšte nije važio kriterijum opšte popularnosti glumaca, spektakularnosti ni glamuroznost predstava, niti za mesta u unutrašnjosti karakteristično nekritičko favorizovanje prestoničkih pozorišta. U aleksinčkom slučaju prevagu je izgleda odnela potreba, svojevrsna glad za umetničkim dogadjajima. Tome svakako doprinosi i razvijen pozorišni život u Aleksincu koji sve više poprima odlike profesionalizma. Prosto rečeno, Festival prvozvanih predstava gradanima Aleksinca se nametnuo kao kulturni događaj prve vrste. Moguće je da je tome doprinela i neimitativnost festivalskog koncepta

– primat koji ima prvi put izveden dramski tekst kao posebnu vrednost.

Takođe se može primetiti nakon decenijskog iskustva u trajanju ove manifestacije da je interesovanje srpskih pozorišta za učešće na Festivalu sve izraženije, jer je Festival izgradio prepoznatljiv umetnički identitet koji se ogleda u uvažavanju domaćeg dramskog piscu, što je krunisano objavljanjem svojevrsne antologije *Prvih pet* u kojoj su sabrani dramski tekstovi nagrađeni u prvih pet godina trajanja Festivala (*Devokje Radoslava Pavlovića, Mali Čeza Janoša Haja, Bizarno Željka Hubača, Moj sin samo malo sporije hoda Ivora Martinića i Slučaj Harmsa Mile Mašović Nikolić*). Pojava ove publikacije je izuzetno važna ne samo da stanovišta registracije, dokumentacije o trajanju, vrednosti i sadržajnom bogatstvu jedne pozorišne manifestacije nego i kao doprinos očuvanju pozorišne kulture u Srbiji. Već je u pripremi i nova knjiga *Drugih pet* u kojoj će biti objavljene drame nagradene u drugom petogodištu trajanja Festivala (*Hipnoza jedne ljubavi* Dušana Kovačevića, *Jami Distrikta* Minje Bogavac, *Balava* Dunje Matić, *Fine mrtve djevojke* Mate Matića i *Fleke* Tijane Grumić). Novih pet dramskih dela nagrađenih na Festivalu prvozvanih predstava pokazuju nekoliko zajedničkih osobina, iako su autori, po svojim poetičkim odlikama, pripadnici različitih dramskih strujanja, čak i potpuno oprečnih dramaturških teknika. Zajednički im je opšti ton, strana zainteresovanost za problematiku društva, a razlikuje ih različita opservacija zahvaćene i u dramsko delo transponovane stvarnosti. Alegorija, groteska, crni hu-

Fleke, Kraljevačko pozorište (foto www.kpk.rs)

mor – to su takođe postupci kojima se služe pisci čija su dela ovenčana nagradama na jedinstvenom festivalu prvozvanih predstava u Aleksincu.

Jedan od prioritetskih zadataka srpskog pozorišta, bar onog koje dobija novac iz budžeta, jeste podsticanje razvoja nove drame. Naravno, to jest skopčano sa

značajnim rizikom, ali ovakva vrsta festivala predstavlja snažan podstrek za razvoju dramske književnosti. To je izuzetno važno upravo u ovom času jer je prevladajući trend našeg teatra stav da je dramski tekst prevaziđen, potisnute su ga razne forme (kršteni uglavnom kao autorski projekti) koje sve više gube vezu s drama-

turškim strategijama a poprimaju svojstva improvizatorskog scenskog zbitja. Otuda je aleksinčki festival i svojevrstan oblik odbrane i zaštite dramskog piscu. Dobro je što je ove godine i Ministarstvo za kulturu to učilo i uz lokalnu samoupravu finansijski poduprlo ovu pozorišnu manifestaciju.

PARČE HLEBA, PARČE NEBA

O 27. Jugoslovenskom pozorišnom festivalu održanom od 1. do 7. novembra 2022

Piše Andrej Čanji

Grad Užice nije medu najvećima u Srbiji, ali ambicije njegovih kulturnih radnika jesu velike. Dvadeset i sedmi put održan je Jugoslovenski pozorišni festival, festival bez prevođača koji neguje sećanje na državu i zajednicu koje više nema, ali koja živi u srcima onih koji su je zvali domovinom i mašti onih kojima je poznata samo po predanju i idiličnom životu.

Festival je otvorio predsednik žirija, arhitekta i scenografa Radivoje Dinulović, koji je u svom govoru, između ostalog, skrenuo pažnju na taj aspekt festivala kojim se održavaju oslabljene veze: „Pamćenje je, naravno, nepozdano, ali osećanje pripadnosti jednom svetu koji je počivao jednakno na Zagrebu, Sarajevu, Beogradu ili Skoplju, gde su reči sloboda, bratstvo, jedinstvo i ravнопopravnost predstavljale sistem vrednosti u koji smo verovali, svetu kom smo se radovali i od kog smo očekivali bolju budućnost, a ne bolju prošlost – to osećanje je, bar za mene, sasvim pouzdano i trajno.“

Od prvog do sedmog novembra pod sloganom „Parče hleba, parče neba“ izvodile su se predstave koje su selektori Bojan Munjin, novinar i pozorišni kritičar, i Zoran Stamatović, direktor festivala u užičkog pozorišta, birali iz pozorišne produkcije čak šest zemalja.

Održavanje tako velike i zahtevne tradicije za Narodno pozorište Užice koje je domaćin festivala nije nimalo lako. Skupim organizacionim izazovima u susret izlaze Grad Užice i Ministarstvo kulture i informisanja Republike Srbije. Resursi koji se utroše na takav veliki događaj nipošto nisu protračeni. Naprotiv, užička publike masovno kupuje set karata za čitav festival pre nego što selekcija bude objavljena, a za mnoge predstave traži se karta više, pa se kapacitet popunjene scene uvećava pomoćnim sedištima. Pozorišna zgrada u ovom gradu postaje zaista mesto okupljanja gde se zadovoljavaju ne samo potreba za kulturnim sadržajem već i kontaktom s gostima iz zemlje i

iz Beograda, i Vilim Matula, glumac iz Zagreba. Okrugli sto kritike vodila je prof. dr Marina Milićević Madarev, a kritičar festivala bio je Andrej Čanji. Usled zdravstvenog incidenta koji je drugog dana festivala zadesio Vilima Matulu, zbog čega je glumac morao biti hospitalizovan, organizatori su zamolili Marinu Milivojević Madarev da bude članica žirija.

Od sedam predstava iz selekcije četiri su iz Srbije, jedna iz Crne Gore, jedna iz Hrvatske, a jedna je koprodukcija iz Slovenije i Bosne i Hercegovine. Prvog dana nastupao je ansambl Ateljea 212 sa

Eichmann u Jeruzalemu, ZKM Zagreb (foto www.jpf.uzickopozoriste.rs)

predstavom *Rolerkaster*, novim tekstom spisateljice Jelene Kajgo u režiji Milice Kralj. Drama na duhom, ali istovremeno i gorak način preispituje sukob između starog i novog sveta, konzervativne majke Ljiljane (Dara Đokić) i progresivne čerke Ane (Katarina Marković). Po mišljenju žirija, u predstavi se naročito istakao Teodor Vinčić, koji je u ulogu robota Šile nagrađen Ardalionom za najboljeg mladog glumca. Drugog dana igrala se predstava Jugoslovenskog dramskog pozorišta *Čudo u Šarganu* Ljubomira Simovića, u režiji Jagosha Markovića. U pitanju je jedan od najpoznatijih pozorišnih komada napisanih na srpskom jeziku koji se često nalazi na našim repertoarima. Simović je potekom iz Užica, pa užička publike oseća posebnu naklonost prema njegovom stvaralaštvu, što se moglo videti i po pozitivnim reakcijama prilikom izvedenja predstave i po visokoj oceni publike.

Trećeg dana izveden je autorski projekt slovenačkog reditelja Jerneja Lorencija *Eichmann u Jeruzalemu* Zagrebačkog kazališta mladih. U selekciji je prvo bitno bila druga predstava te pozorišne kuće *Ja sam ona koja nisam*, piscu Mate Matića, u režiji Paola Madelija, ali zbog bolesti glumca ZKM je izšao festivalu u susret i ponudio drugu predstavu koja govorila o strahotama Holokausta kroz sudebine nacističkom zločincu Adolfu Ajhmanu i ustaškom zločincu Andriji Artukoviću. Žiri je upravo u toj predstavi prepoznao vrhunsku umetničku dostignutju i dodelio joj nagrade: Ardalion za najbolju predstavu i za najbolju režiju. Pored toga celokupni ansambl predstave *Eichmann u Jeruzalemu* nagrađen je Ardalionom za glumačku nagradu. Za žensku ulogu nagrada je dodeljena Katarini Bistrović Darvaš, Miji Melcher i Luciji Šerbelžiji, dok su za mušku ulogu nagrađeni: Dado Čosić, Frano Mašković, Pjer Meničanin, Rakan Rushaidatu, Vedran Živolić.

Predstava domaćina festivala, izvedena četvrtog dana, u režiji Milana Neškovića je često postavljana drama Ivana Turgenjeva *Mesec dana na selu*. U rediteljskoj aktualizaciji klasičnog dramskog teksta u fokusu je problematizacija klasne nejednakosti. Žiri festivala nagradio je tu predstavu sa tri Ardaliona: za najbolju scenografiju – Andrea Jondović, za epizodnu ulogu – Igor Boroević i specijalnu nagradu za dramaturško tumačenje klasičnog teksta otišla je Jeleni Mijović.

Jugoslavija, moja otadžbina radena po romanu Gorana Vojnovića, a u režiji Marka Misirace, je

ste koprodukcija Pozorišta Prijedor i Gledališta Kopera i igrala se petog dana festivala. Predstava kroz porodične odnose i potragu sina za ocem tematizuje nacionalne sukobe na tlu Jugoslavije i ratne zločine devedesetih.

Bez portfelja je komedija koju je Stevan Koprić pisao pod snžnim uticajem Nušićeve *Gospode ministarke*. Ona se izvodila šestog dana. Režirao ju je Branislav Mićunović, a producirali su je Gradsko pozorište Podgorica i Festival Barski ljetopis.

Poslednjeg dana festivala nastupala je velika ansambl predstava *Narodnog pozorišta* iz Beograda. Boris Liješević režirao je čuveni Tolstojev roman *Rat i mir* prema dramatizaciji Fedora Šilja. Stručni žiri dodelio je Bojani Nikitović Ardalion za najbolju scenografiju. Takođe, publike je *Rat i mir* ocenila najvišom prosečnom ocenom: 4,84. Inače, sudeći po ocenama publike, sve predstave na festivalu prošle su dobro s obzirom na to da je najniža ocena bila 4,4, dodeljena predstavi *Bez portfelja*.

Uprkos finansijskim poteškoćama zbog kojih je Zoran Stamatović na kraju manifestacije saopštila da organizacija nikada nije bila teža, festival je protekao u najboljem redu. Pored glavnog programa uspešno je sproveden i prateći, na kom je otvoreno nekoliko izložbi, predavanja i promocija knjiga. Tradicionalna izložba fotografija Radovana Bađe Vujovića gde se prikazuju slike sa prošlogodišnjeg festivala otvorena je na samom početku. Studenti Fakulteta primenjenih umetnosti takođe su imali prilike da izlažu svoje radove u zgradi pozorišta. Održana je i izložba dokumenata Meše Selimovića. Snežana Trišić držala je javni čas iz osnova pozorišne režije. Predstavljena je monografija *Snežana Kovacević: Tiki majstor velikog umetca*, a promovisana je i knjiga *Kako je Trojdi postao Trojdi* autora Adama Filipa, izdavačke kuće „Clio“.

Celokupan festival pratičila je sjajna novinarska ekipa iz Užica s Radojom Popović na čelu. Oni su za Bilten svakodnevno izveštavali, radiči intervjuje i pisali članke, te je svaki segment festivala produbljen i analiziran uz visoke novinarske standarde. Na zvaničnoj internet-stranici Jugoslovenskog pozorišnog festivala radoznali čitalac može pronaći sve Biltene i do detalja se obavestiti ne samo o ovogodišnjem festivalu već o svim prethodnim izdanjima. Sve to pokazuje predanost, pozitivnost i odgovornost organizatora koji svoj posao shvataju krajnje ozbiljno.

POZORIŠTA ZA DECU NA PROSCENIJU TEATARSKOG ŽIVOTA

Pedeseta Aladinova čarobna lampa, četvrti izdanje Festivala ASITEŽ-a Srbije, pobednička Pepejuga...

Pozorišta za decu, s medijskom pažnjom ili bez nje, oduvek su suštinski bila izrazito bitna, pre svega jer neguju buduće ljude, a i teatarsku publiku. Uz to, po pravilu, bivala su stecište talenata i entuzijazma. U aktuelnom vremenu, sudeći po onome što pruža letimčan pregled po internetu, pozorišta za decu i mlađe vidno su prisutna u medijima. Čak bi se smelo reći da od septembra do sad vesti o njihovim premijerama, jubilarnim predstavama, festivalima, gostovanjima i ostalim događanjima ima koliko i o aktivnostima u pozorištima za odrasle.

Pozorište „Boško Buha“

Krajem novembra „Buhina“ *Aladinova čarobna lampa* odigrana je 50. put. Ovaj jubilej treba gledati i u svetu činjenice da „Buha“ godinama unazad gostuje u Teatru „Vuk“, dokle da ne-ma prostor u koji može da pozove publiku svaki dan. *Aladinovu čarobnu lampu* režirao je Mi-

htev Fondaciji Agate Kristi za autorska prava i nakon pola dana dobio je pozitivan odgovor. Andrija Milošević je bio logičan izbor za glavnog lika Herkula Poaroa.

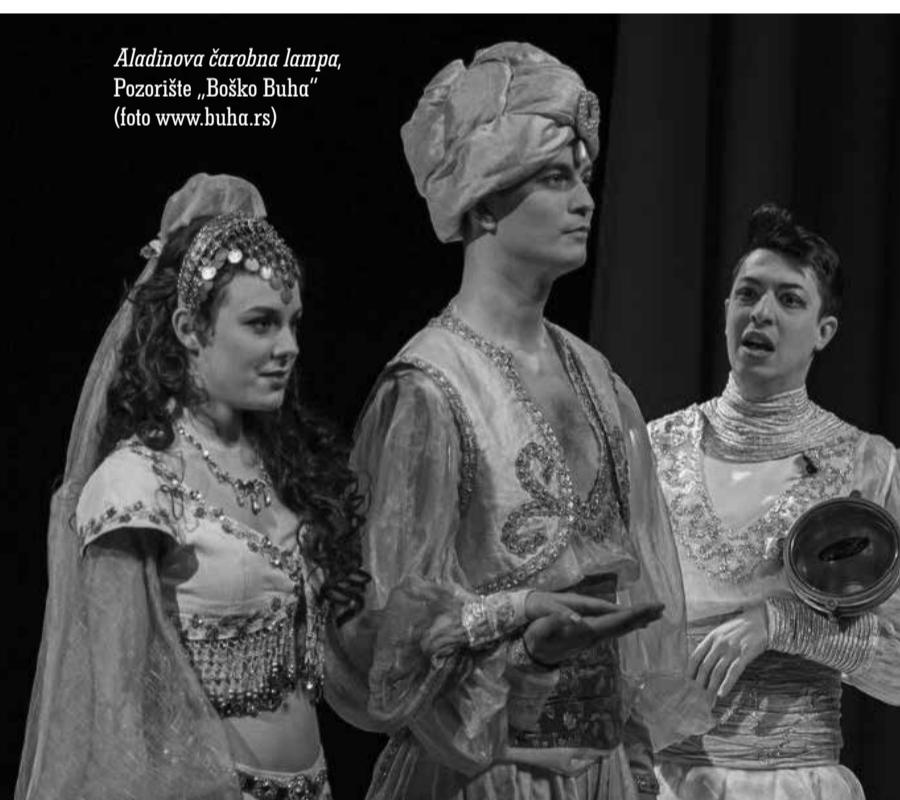
U romanu se voz zaustavlja zavejan u Hrvatskoj, između Vinkovaca i Slavonskog Broda, a u dramatizaciji blizu Beograda, kod Lazarevca. Prvi deo predstave ima elemente komedije, a drugi – elemente drame. Za glumce, a naročito za Andriju Miloševića čiji Poaro govori 70 odsto teksta, to je bio zahtevan zadatak.

Na predstavu *Ubistvo u Orient ekspresu* možete da uđete samo „preko veze“ pošto se kar-te rasprodaju onog dana kada se puste u prodaju.

Malo pozorište „Duško Radović“

Godinu dana starije od „Buhe“, Malo pozorište „Duško Radović“ proslavilo je rođendan premijerom predstave *Bambi* nastale po rom-

Aladinova čarobna lampa,
Pozorište „Boško Buha“
(foto www.buha.rs)

Ivan Karadžić po tekstu Nikolasa Stjuarta Greja 2017. godine. Prethodna inscenacija ovog teksta, iz 2007., takođe u Karadžićevoj režiji, imala je više od sto izvedenja.

Ova čuvena priča iz *1001 noći* prati odrastanje sitnog uličnog lopova Aladina, ali u ovoj verziji on shvata da je jedini način da odraste i da okolina počne da ga shvata ozbiljno – da uradi nešto veliko i plemenito bez pomoći Duha iz čarobne lampe. Tako, zahvaljujući svojoj odlučnosti i hrabrosti, a ne uz pomoć neke velike sile iz koje se skriva, Aladin osloboda princezu i osvaja njenu ljubav. Aladina glumi Đorđe Kadijević, Duha Stefan Bundalo i Princezu Anja Pavićević.

Na Večernjoj sceni istog teatra premijerno je izvedeno *Ubistvo u Orient ekspresu* Agate Kristi u dramatizaciji Kena Ludviga i režiji Darijana Mihajlovića i to na 72. rođendan pozorišta.

Ubistvo u Orient ekspresu igra se u petnaestak pozorišta u svetu, a desilo se da je u Beogradu odigrano pre nego u Londonu, gradu Agate Kristi. Naime, Darijan Mihajlović je poslao za-

da to za decu ne bude trauma već svojevrsna terapija”, rekao je Nikolić.

U prvom delu sezone izvedena je i predstava na temu straha: lutkarska *Kad je bio mrak*, po pesmama Duška Radovića koje je dramaturški ubolio Tanja Šljivar, a u režiji Bojana Đorđeva. Tom predstavom ujedno je obeležena i stogađišnjica rođenja pisca Duška Radovića, čije ime nosi ovaj teatar za decu i mlađe. „Kao što se Radović igra rečima u svojoj poeziji, baš onako kako se deca igraju sa bilo čim što im je nadohvat ruke, naših pet mrakova se igra našim pozorišnim lutkama – od onih najmanjih, pa do velikih i zastrašujućih, prolazeći kroz prirodu i nebeska tela, neprohodne džungle dečje mašte, pa sve do zamišljenih budžaka gradskih soba i stanova gde se odvija večno nadmetanje mačaka i miševa”, navodi Đorđev u najavi predstave.

Glumci-animatori su Vladislava Đorđević, Danilo Brakočević, Ivana Adžić, Jovana Cvetković i Miloš Andelković, a dizajn lutaka je kreirao Siniša Ilić.

Pozorište „Puž“

Ovu sezonu Pozorišta „Puž“ je, osim naravno novih predstava, obeležio Studio Trag, umetnička škola za upoznavanje različitih filmskih i pozorišnih veština. Škola je namenjena mlađima od 16 do 20 godina. U pozivu za interesovanim piše da će kroz predavanja, vežbe, vizuelne i audio materijale u susretu sa stvarocima polaznici biti upoznati sa scen-skim i audio-vizuelnim umetnostima: elementima dramaturgije, pozorišne i radio režije, glume, diktije, pokreta, filmske i TV režije, scenografije, kostima, dizajna zvuka, fotografije, kameri, montaže i produkcije.

Festivali

Početkom novembra održano je četvrti izdanje Festivala ASITEŽ-a Srbije na kome se deset pozorišnih predstava za decu i mlađe iz cele zemlje takmičilo za dve ravnopravne nagrade, a po oceni stručnog i pedagoškog žirija. Stručni žiri čine predstavnici autorskog tima ili glumačkog ansambla svakog pozorišta koje učestvuje na festivalu, te je broj članova žirija srazmeran broju predstava iz takmičarskog programa. Žiri pedagoške imaju tri člana, a oformljen je sa ciljem da uspostavi bolju komunikaciju predstava s decom i mlađima.

Ove godine su oba žirija jednoglasno ocenila da je najbolja predstava *Ja sam Akić* u produkciji KC Pančeva, BUDI Festivala (bijenale umetničkog dečjeg izraza) i Festivala ekološkog pozorišta za decu i mlađe FEP Bačku Palanku. „Kroz celokupnu ovogodišnju selekciju dominantno provjerava tema usamljenosti, otudenosti i nemogućnosti komunikacije u svetu pogodenom ogromnim problemima. Ipak, predstava *Ja sam Akić* izdvojila se svojim uzbudljivim scenским jezikom, ali i katarzom koju nam je donela“, navodi se u obrázloženju stručnog žirija. Pomenuta predstava zadivila je i pedagoški žiri, a on je odlučio i da posebno pohvali predstavu *Bambi* Pozorišta za decu i mlađe Kragujevac.

U septembru je održan 29. Međunarodni festival pozorišta za decu u Subotici. U takmičarskom programu predstavljeno je 14 predstava iz 11 zemalja, a za najbolju je proglašena izvedba pozorišta „Zakes“ iz Italije *Pepejuga Luane Gramenje*, kojoj je pripala i nagrada za najbolju režiju. „Maštotiva, snažna predstava sa tačnim rediteljskim rešenjem. Igra glumaca, koreografija, scenografija, lutke i svelto su isprepletani i nadopunjaju se. Usaglašeni su, jedinstveni, potčinjeni rediteljskoj zamisli. Predstava je čvrsto jedinstvo svih scenskih komponenata – harmonija sinergije“, obrazio je žiri svoju odluku.

Ovo je bio samo izbor onoga što je obeležilo prve mesece na scenama dečjeg teatra, tokom kojih se radilo kao da je jedini problem kako napraviti dobru predstavu, tj. radilo se hrabro noseći teret sudobosnog pitanja – kako preživeti. *

POLA VEKA IGRE

Pedeset godina Pozorišta lutaka „Pinokio“: više od 2.171.160 gledalaca

Magija je trenutak kada lutka živi na sceni nakon što je pokrenuta. Činjenica da materija živi jeste čudo, ali je isto toliko čudo jubilej od pola veka jednog potpunog lutkarskog pozorišta u Srbiji. Pozorište lutaka „Pinokio“ nije nastalo dekretom ili ukazom već zbog upornosti, volje i ljubavi svog tvorca Živomira Jokovića, kako je to jednom rekao SrboLjub Stanković, a zatim i drugih umetnika koji su se bez pogovora prihvatali posla da ovu magiju, kada im se već desila, neguju zauvek.

Kao formiran dramski glumac Živomir Joković, Đepeto našeg „Pinokija“, odlazi na spe-cijalizaciju u Prag gde završava Akademiju za lutkarstvo i upoznaje najviša dostignuća lutkarske umetnosti. Pokreće mnogobrojne inicijative za razvoj lutkarstva u Beogradu i Srbiji i s velikim uspehom radi na procesu spa-janja scene lutaka koja je 1962. godine ugoštena u Pozorištu „Boško Buha“ sa scenom ondašnjeg Beogradskog marionetskog pozorišta, kasnije zvanično lutkarskog pozorišta u Beogradu pod imenom „Malo pozorište“ (Malo pozorište „Duško Radović“). S grupom umetnika i za-ljubljenika u lutkarstvo nastavlja da juri svoj san, stvara svoje putujuće pozorište lutaka koji ide po celoj Srbiji, a zatim „Biberče“, koje se stacionira na Novom Beogradu 1965. godine u teškim uslovima.

Sedamdesetih godina opšti talas prosperitet-a i uspona u razvoju kulture i umetnosti otvorio je vrata i Đepetu. Živomir Joković uspeva 1972. godine da formira Putujuće pozorište „Pinokio“ koje je 1973. odlukom Saveta za kulturu SO Žemun biva pripojeno Radničkom univerzitetu i tako dobija stalno sedište u Karadordevoj ulici u Žemunu, salu sa 250 sedišta, i neophodne pomoćne prostora.

Sonja Ćirić

ODA OTPORNOSTI, ČEHOV, DRAMATIZACIJA VÁNJE EJDUS...

Krivaca ovde nema. Nema pozitivnih i negativnih junaka. Nema ni junaka. Sve sami obični ljudi. Niko nije amnestiran od odgovornosti za vlastitu sudbinu niti ikoga optužuje za upropošćavanje tuđe. Baš svako deluje, donosi dobre ili loše odluke iz vlastitoga egoizma – kaže dramaturg Željka Udovičić Pleštin o predstavi Ivanov Narodnog pozorišta Sarajevo

le u zemlji i svetu. Koristile su se različite lutkarske tehnike i forme, često u kombinaciji s pozorištem senki i glumačkom igrom. Pozorište je imalo u svom repertoaru i lutkarskih predstava za odrasle kao što su *Minijature, Dobar, rđav, marioneta, Ivica, Kuku Todor i druge*, kao i ulične spektakle čudesnih razmara kao što je *Maks Metalik*. Ipak, „Pinokio“ je izgradio svoju repertoarsku politiku najviše kao lutkarski teatar za decu imajući u vidu da je igranje za decu izrazito odgovoran, iako zahvalan posao.

Pozorište je još 1980-ih godina dobilo neke značajne nagrade kao što su Oktobarska nagrada Zemuna za doprinos u razvoju kulture grada 1988. a već sledeće godine nagradu Premije SIZ-a Kult ure Beograda za najbolju predstavu grada Beograda *Smrt majke Jugovića* u režiji Živomira Jokovića.

Kada je zatvorenost države 1990-ih godina ograničila svaki vid stvaranja, kreativnost ovog pozorišta, naučena na „stvaranje iz ničega“ nije osetila materijalna niti bilo koja druga ograničenja. Tokom NATO bombardovanja SR Jugoslavije 1999. godine glumci „Pinokija“ od prvih dana igraju po skloništima, podrumima i drugim mestima gde su bili ljudi tokom vazdušne opasnosti, kako bi podigli moral i doneli, barem nakratko, osmeh deci (ali i odraslima) na lice. Glumci „Pinokija“ izvodili su predstave i umetničke programe po skloništima i podrumima na Novom Beogradu, u Zemunu, Pančevu, Železnicu, u centru grada, na Institutu za majku i dete, na Gerantologiju, u Domu za nezbrinutu decu, u romskim naseljima, Udržuženju za osobe sa autizmom, u okrilju crkava, škola, na improvizovanim scenama u eksterijeru, na terenima, u muzičkim školama. Igralo se za vreme vazdušne opasnosti, noću bez struje, u teškim uslovima. Pozorište se trudilo da pokrije što više delova grada, igrajući istovremeno i na matičnoj sceni svakog dana, do poslednjeg dana bombardovanja. Pozorište je tokom bombardovanja povećalo broj izvođenja, dok su ulaznice bile besplatne.

U novom milenijumu počinje prava kreativna bura Pozorišta lutaka „Pinokio“. Sedmominsutna predstava *Dobar, rđav, marioneta*, koju režira još jedan od stubova savremenog lutkarstva

Ana Janković

Bajka o začaranoj lepotici, režija Slavča Malenov, foto Sanja Veljković, Pozorište lutaka Pinokio, Beograd, 2022

Dragoslav Todorović, osvaja zapad i istok. Predstava na jednom metru kvadratnom učešće na najdužoj turneji – putujućem festivalu „Mali, mali, mali“ u organizaciji pariskog „Gar o Teatr“ od 21. 3. do 27. 5. 2001. godine od Gruzije do Pariza. Ova etida izrodiće se 2003. u sada već klasik lutkarske predstave za odrasle *Ivice*, autorski projekt istog reditelja, studiju animiranog i animatorka, o gubljenju konaca na sceni i u životu. Novi milenijum obeležiće i mladi dramski reditelji koji na poziv upravnika Igora Bojovića režiraju u „Pinokiju“. Jug Radivojević, Stevan Bodroža, Nikola Zavišić, Emilia Mrdaković, Bojan Barić i mnogi drugi koji će ostaviti značajan trag u estetici koju i danas prepozajemo kao Pozorište lutaka „Pinokio“. Takode, Pozorište će obići svet i stići čak do Tajvana, Indije, Kube, Kanade.

Godine 2014. Pozorište prelazi u zgradu bivšeg bioskopa Jugoslavija, gde se i danas nalazi i gde dobija najsvremenije uslove za rad do tad pod vodstvom Vojislava Savića. Otkriva nove tendencije, bavi se i pozorištem za najmlađu publiku, kao što je Pozorište za bebe u saradnji sa ruskim umetnicima tvorcima ovog pravca, pod upravničkom palicom Vlade Lazića. Reditelj Vladan Đurković dolazi na mesto v. d. upravnika „Pinokija“ 2019. i odmah nakon renoviranja sale suočava se s teškom situacijom opšte borbe pozorišta pod epidemijom virusa korona. Ipak, veliki projekti kao što je i višestruko nagradena predstava *Bela griva* Predraga Stojmenovića sa grand ginjalima vraća „Pinokio“ u velikom stilu na scenu.

Pozorište lutaka „Pinokio“ premijerom *Bajke o začaranoj lepotici* u režiji Slavča Malenova,

dokumentarnim filmom i monografijom *Pola večka igre*, koji su predstavljeni na ovogodišnjem 53. Susretima profesionalnih pozorišta lutaka Srbije čiji je „Pinokio“ ovogodišnji domaćin – obeležava veliki jubilej, a sa svojih 168 premijera i više od 2.171.160 gledalaca za ovih 50 godina nastavlja da podseća na čudo o drvenom lutku koji živi a nastao je iz komada drveta i velike želje.

Ana Janković

reditelj Januš Kica sledio je lelujavu atmosferu komada u kojem gledamo sudare, kontroverze i paralele živote junaka, a sve likove je ostavio na sasvim ogoljenoj pozornici.

Kritika složno ističe snagu glumačkog ansambla i autorskog tima, posebno senzibilnu režiju. „Vredna studija emocionalne pučine 21. stoljeća“, smatra kritičarka „Novog lista“, dok njena koleginica iz „Vijenca“ konstatuje: „Egzistencijalna kontemplacija o smislu života u osnovi je ozbiljna socijalna drama, sentimentalna oda otpornosti i snazi nuklearne porodice.“

Dakle, još jedna u nizu uspešnih predstava Zagrebačkog kazališta mladih, koje će godinu završiti premijerom Čehovljevog *Višnjika* u režiji Makedonca Ivana Popovskog.

Pre zagrebačke postavke Čehova u Hrvatskom narodnom kazalištu Split premijeru su imale *Tri sestre*. Ruski pisci ipak nisu nepoželjni u Hrvatskom. Režije se prihvatala Nenni Delmestre i pomerile priču vremenski unapred. Dramaturšku obradu potpisuje Elvis Bošnjak.

„Čehov nije samo pisac čija misao je na neki način nas odredila, jer je to misao koja nije statična, koja zapravo putuje, jer se on stalno pitao što će biti za 100, 200 godina, kakav će to čovek biti, kakvo čovečanstvo ostavlja, da li se može rešiti problem rata, to su sve stvari koje nas i danas opterećuju“, naglasio je Bošnjak.

„U ovom tekstu je predivno to što on sadrži ideju da, bez obzira na sve tragične događaje, nuda ostaje nepokoren. Čehov je, kao i mi danas, živeo u vremenu neizvesnosti, ogromnih društvenih promena, predviđao je nešto veliko, jako, nešto što će oduvati i promeniti svet kakav je poznavao, ali se nadao da će ta promena doneti nešto bolje“, kaže rediteljka i dodaje da su za nju Olga, Maša i Irina optimisti jer njihova nuda nikada ne gasne, bez obzira na sve u njima i oko njih. „Njihovo gorivo je ljubav prema životu i to unutrašnje crpilište ni u najgorim trenucima ne presusuje. Možda to danas nekome izgleda patetično, ali što nam drugo preostaje?“, zaključuje Nenni Delmestre.

Hrvatsko narodno kazalište Zagreb obeležava 400. godišnjicu rođenja jednog od najvećih dramatičara francuske i svetske dramske literature Žan-Baptista Molijera – prvom premijerom u svojoj istoriji *Don Žuan* u režiji Dejana Projkovskog.

„T portal“ piše da je reč o vizuelno i glumački raskošnoj savremenoj adaptaciji klasične oživljene u punk-rock bojci punoj strasti. Predstava se manje oslanja na komediju a više na dramu. Klasična dramska struktura prožeta je ekspresionističkim intervencijama; likovi tonu ili izviru iz podzemnog bezdana, dok se neke scene odvijaju kao u usporenom filmu.

Besprizorni (anti)junak postaje cinična kombinacija romantičnog anarchiste i rok zvezde. Reditelj Projkovski je postavio likove kao moderne junake, ipak ne održući se istorijske dimenzije priče – kostimi su raskošno barokni, dok gotička scenografija meša mistični ugadjaj s bordelskim grimizom i električnim gitarama.

„Začudnost i trivijalnost smenjuju se u ovoj predstavi poput plime i oseke, meša se zloslutno i burglesko, u fluidnoj maštovitoj fantazmagoriji koja je odusevila publiku“, ističe kritičarka „T portal“.

Crnogorsku pozorišnu jesen obeležile su premijere Kafkinog *Procesa*, u Crnogorskom narodnom pozorištu u adaptaciji i režiji Dušanom Beladom, i *Obožavateljke* Mata Matišića u videnju Ane Vukotić na sceni Kraljevskog pozorišta „Zetski dom“.

„Osnovna ideja predstave je nečovečnost sistema koji je stvorio čovek. Ovakav sistem igra i na kartu krhkosti čoveka i njegove urođene sklonosti ka osećanju krvicke. Stvari kroz koje prolazi Jozef K. su stvari kroz koje će svaki čovek proći, na ovaj ili onaj način. I zato će se svakodan prepoznati u ovoj predstavi, ili će u nekom od likova iz predstave prepoznati nekog od svojih ličnih demona koji ga sprečavaju da napreduje“, rekla je o svom videnju Kafkinog klasičnika rediteljka Dušanka Beladom.

Predstava *Obožavateljka* nastala je po jednočinkama *Autogram za Milicu* i *Obožavateljica* savremenog hrvatskog dramskog pisca Mata Matišića, prilično prisutnog na regionalnim scenama. Dve jednočinke povezane su glavnim muškim likom, ali još više onim ženskim. Sudbine likova se, iako osenčene humorom i ironijom, pokazuju kao tragične.

„Njihove sudbine daju globalnu sliku sveta koji je nas okružuje, a emaniraju i još neke teme kojima smo okruženi, a to su korupcija, kriminal, licemerje,

karijerizam i sve drugo što postoji oko nas. Svaka od žena donosi svoj problem i pokazuje naše društvo kao još uvek dominantno muško. Krhotine njihovih životnih mozaika naše predstave“, rekla je dramaturg Željka Udovičić Pleštin.

Još jedan Čehov u prvom delu ove pozorišne sezone – u Narodnom pozorištu u Sarajevu postavke *Ivanova* prihvatio se Paolo Madeli.

„Krivaca ovde nema. Nema pozitivnih i negativnih junaka. Sve sami obični ljudi. Niko nije amnestiran od odgovornosti za vlastitu sudbinu niti ikoga optužuje za upropošćavanje tuđe. Baš svako deluje, donosi dobre ili loše odluke iz vlastitoga egoizma. (...) Prilikom uprizorenja nismo mogli zabići činjenicu da se i mi danas, baš kao i društvo sa imanjima Lebedjevih ili pak Ivanovih, krećemo u grupama, a zapravo smo sve vreme osuđeni na samoču (ili na biti sam). Zato ova predstava prepusta glumcu da u situaciji pronađe i predstavi vlastitu istinu, da instrumente svoje duše zajedno s emotivnim i životnim iskustvima prepusti scenski zadatom okviru“, rekla je i ove angažovanja dramaturg Željka Udovičić Pleštin.

U Narodnom pozorištu Republike Srpske – Andrićeva *Gospodica* u dramatizaciji Vanje Ejdsu i režiji i adaptaciji Đurđe Tešić.

Šta ju je privuklo ovom komadu o neobičnom ženskom Šajloku, tvrdici i zelenaju bez morala i mističnosti, rediteljka Tešić kaže da „Gospodica podseća na današnje vreme, koje tlači svakoga i u kome nema savesti, u kome svaku grabi i snalazi se samo za sebe, u kome je novac postao božanstvo. Kakav je to život bez ljubavi, bez samilosti, empatije, život proveden u opsesivnoj strasti za materijalnim, u strahu od bankrota i propasti koje nam društvo nameće?“

„U pitanju je predstava klasičnog teatra zasnovanog na višeslojnoj, te doslovno i ubedljivo ispričanoj priči. Pored priče, ključ takvog pozorišta su glumačke veštine“, piše „Nezavisne novine“ i dodaju da je reč o poslastici za ljubitelje klasične i glumačkog umeća, ističući glumu Sladane Žrnici koja tumaci glavnu rolu, kao i to da je ovom premijerom NP Republike Srpske dostoјno obeležilo 130. godišnjicu rođenja Iве Andrića.

Priredila A. Jakšić

Tri sestre, na sceni HNK Split
(foto: hnk-split.hr)

Reprint *Ludus* broj 99, 20. novembar 2002 - X godina

BERNARDA ALBA U PERJU

Duboka posvećenost: Ljiljana Dragutinović (foto Vukica Mikača)

Ljiljana Dragutinović je Lorka ušao u pluća, u nos... i kad nije u predstavi, iskašljava Albinu muku. Samo je na to pristala. Kada je pala ideja da Bernarda Alba para ja stuke punjene pravim perjem, ne bi li tako otkrila „zločin“ svoje kćeri, Ljiljana Dragutinović se setila da je alergična na perje. Tražila je veštačko. Dobro, biće veštačko. Kad je stiglo, upalila je jedno i videla da je vrag odneo šalu. Morala je doneti odluku: biti fajter, izdržati, ili celu ekipu uvući u problem? Odlučila je da bude borac. Njene pernate orgije i bes... šire se i na gledaoca koji dugo posle predstave pokušavaju da se oslobode Albine kazne, da sa sebe stresu tu muku belinu, pokuljuju iz utrobe jastuka ili devojačkih stomaka.

REDITELJ ZASTRAŠUJUĆE ENERGIJE

Kako ste odabrani za Albu?

Jedne večeri, oko 23 časa, javio mi se Jagoš i rekao da ima nešto važno da mi kaže; ne može telefonom, pa me poziva da se u ponos vidimo u kafiću u Palmotićevoj. Kad sam došla, saopšto je da hoće da ja budem Bernarda Alba. Ja! To je jedino što sam rekla. Nisam detaljnije znala komad, pa me je on podsetio. Dugo smo sedeli, on je te noći izveo celu predstavu. Intuitivno sam shvatila šta želi, kakva treba da bude Bernarda i ta intuicija me držala tokom celog rada.

Rad s Jagošem može da bude i šok?

Ma koliko iskustva imate, javi se izvestan strah od te užasne energije koju on ima; ne strah kuda to vodi već da li će mene, dugo godina uspavanu, on moći da pokrene. Medutim, on je veliki reditelj, velika energija... On vas iz prve, bez zagrevanja, uključi na tu dobru, jaku energiju koja vas obujmi i – gotovo je. I sama sam sebi dala velike zadatke, shvatila da sam u godinama koje i ona ima. Generalno, blizak mi je prototip Albe i sličnih pojava. Ja sam Crnogor-

ka, i vidala sam takve žene, prilikom susreta morala sam da im ljubim ruku. Prepoznavala sam takve pojave i u drugim kulturama; one svuda postoje. To je ta patrijarhalnost, genetski kod, u takvima kulturama je muškarac neprikosnoven. Tako i Alba: kad ode muž i ostane s pet kćeri, ona preuzima ulogu muškarca. Preuzima ulogu muškarca i hoće da stvari sopstveni sklad, harmoniju, estetiku. Ljubav kao kategorija ne postoji, nepoznata je; to je nešto kao osmi putnik, kao najveća izdaja, eksces, skandal. Njena slabost, njena Ahi-

lova peta je njen najmlađa kći. Ona jedina uspeva da uzdrma Albu snagom ljubavi, premda Alba ne zna da je ljubav snaga koja će uzdrmati, poremetiti nisku figurinu u njenim rukama. Naravno da puca, umori se, pojavljuje se mesečina koja rastvara oklop i u njoj se pomala žena. Nije bilo vremena za komociju, odmah sam ušla u to, svom snagom bez ostatka.

Kad smo izašli na scenu, već smo bili u dubokoj posvećenosti, mislili smo u istom pravcu. Prvi put u životu osetila sam da mi je pružena apsolutna sloboda, da je mašti dato na volju, iako je ovo uloga gde glumac nema prava na dar. Znalo se tačno u kom pravcu se krećemo u okviru tog „zakovano“ koncepta predstave. Tokom pripreme Jagoš mi je pisao pisma, pravio crteže od slova, nacrtao je tako šemu moje uloge. Bilo je iscrpljujuće, radili smo i po sedam sati a da nismo bili svesni da je proba prošla.

SADA JE SVE MOGUĆE U jednoj sceni pevate i to deluje tako logično?

Da, to je logičan ishod jednog susreta i uopšte odnosa Ponsie i Bernarde. Čudne stvari mi se događaju s glasom. Ide u srednju lagu, ili ode u visine, pa moram, dva sata pred predstavu, da ga spuštam. Ovo je predstava derviškog držanja, nema vrdanja. Nema ni osećanja publike. Postoji samo užasna tišina u gledalištu. Uopšte nije bitno da li se predstava dopada ili ne, mi nemamo polemiku s tim. Predstava će živeti koliko je mi budemo čuvati. Bernarde, predstava uopšte, učinili su da snužim u sebi ono što je dobro, s obzirom na to da se sve prozlijelo. Imam potrebu da tešim ljudi, govorim im da je moguće raditi i s nekim drugim. Tako je nastala i ova predstava. I ja sam bila izgubila veru u zajednički rad, a posle Bernarde Albe mislim da je sve moguće.

Razgovarala Branka Krilović

Reprint *Ludus* broj 187, novembar 2012 - XX godina

SEĆANJE

Po ideji Dušana Stojanovića nastakao Milan Milosavljević Deroko

CRVENI KLOVN

Petru Kralju

Nasmejan, sulud crveni klovni.
Na krov mi kuće pao.
Ja sam mu podlio pljačkao snove,
A on mi dušu kralo.
Taj klovni je nekad bio beo,
Dok heše lutak drven,
Pa nesmotreno postade čovek,
Od svoje krvi crven.
Iz krupnog, ludog klovnovskog oku,
Dok je ismevao mene,
Ispade suza, novorodenče,
Kao iz kućke štene.
Baulja suza po nebu oku,
Baulja, sklisne, pa puzi,
A mi smo stegli mala srca
I smejalj se suzi.

Ljubiša Baja Bačić

LUDUS

LUDUS
Pozorišne novine

YU ISSN 0354-3137
COBISS.SR-ID 54398983

Copyright@1992 Udruženje
dramskih umetnika Srbije
Prvi broj objavljen 5. novembra 1992

Tiraž: 1100 primeraka

Izdaje
Udruženje dramskih umetnika Srbije
11158 Beograd, Studentski trg 13/VI

Telefoni: + 381 (0) 11/2631-522,
2631-592 i 2631-464
www.udus.org.rs, www.ludus-online.rs
e-mail: udus@udus.org.rs

Matični broj: 07067283
PIB 100040788

Tekući račun:
200-2711270101033-28
(Banka Poštanska štedionica a.d. Beograd)

Predsednik
Nebojša Dugalić

Glavni i odgovorni urednik
Tatjana Nježić

Redakcija
Aleksandra Jakšić,
dr Jelena Kovačević Barać,
dr Ivan Medenica,
Aleksandar Milosavljević,
Olivera Milošević,
Vukica Strugar,
Snežana Trišić

Lektura
Aleksandra Jakšić

Sekretar redakcije
Radmila Sandić

Tekstove i fotografije slati na:
radmila.sandic@udus.org.rs

Dizajn LUDUSA
Đorđe Ristić

Redizajn LUDUSA
AXIS studio

Priprema i štampa
JP SLUŽBENI GLASNIK
BEOGRAD, Lazarevački drum 13-15

ISSN 0354-3137

9 770354 313002 >

Izdavanje ovog broja
Ludusa pomogli su

MINISTARSTVO
KULTURE
I INFORMISANJA
REPUBLIKE
SRBIJE

Београд
www.beograd.rs
SEKRETARIJAT
ZA KULTURU
GRADA BEOGRADA

Milan Caci Mihailović IZ „USPOMENARA 212“ BOŠKOVIĆKE

Sprema se Tanja Bošković na put, na gostovanje. Destinacija je njena Crna Gora, Danilovgrad. Seti se Tanja da je tu skoro igrala predstavu *Suze su OK* i da je tom prilikom upoznala ljubaznu predsednicu opštine.

Da bi dogovor bio što povoljniji, pomisli naša diva, gospoda Bošković, trebalo bi se javiti predsednici. Ali, avaj, Tanja je zaboravila kako se predsednica opštine zove!

Zato okreće telefon naše dugogodišnje organizatorke predstave *Suze su OK*. Maja iz „Impresarija“ sve to ima i u glavi i u mobilnom:

– Majč, celo prepodne lupam glavu, ne mogu da se setim kako se zvaše predsednica opštine u Danilovgradu?
– cvrkuće Tanja pomalo zabrinuto.

– Vrlo jednostavno, isto kao ti, Tanja Bošković! – odgovori nasmejana Maja Stojanović.

M. Bobić Mojsilović: *Suze su OK*, Zvezdara teatar, 2007
(Milan Caci Mihailović i Tanja Bošković)